

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 10 Година 53	Редакциони одбор: Душан С. Николајевић, Богдан Крекић, Павле Кара-Радовановић Уредник: Слободан Ж. Видаковић	Октобар 1935 године
----------------------	---	------------------------

Октобар 1935

На дан годишњице смрти нашег Уједињеног Краљевства — Душан С. Николајевић, стр. 561

Чланци и студије из социјално-комуналне политике:

Шејрџско питање као привредни и социјални проблем — Богдан Крекић, већник града Београда, стр. 564

Психотехника и научна организација рада у чехословачким градовима — Д-р Бранислав Крстић, професор, стр. 571

Буџетни градских општина (крај) — Д-р Реља Аранитовић, шеф Буџетског отсека Г. п. г. Б., стр. 573

Прилови за историју Београда и Србије:

Турски споменици за историју Београда и Србије — Проф. Глиша Елезовић, начелник Министарства просвете у пензији, стр. 585

Наша предавања:

Г. Душан С. Николајевић о Београду, стр. 591

Правна хроника:

Спорови око издавања грађевинских дозвола у Београду — Александар Давинић, референт Државног савета, стр. 595

Годишњица трагичне смрти Краља-Витева:

д је девети октобар провео у побожном сећању на свога Бесмртног Вишешког Краља Александра I Уједињеног Краљевства, стр. 599

Освећење споменика Блаженопочившем Краљу Александру пред Домом породица погинулих официра у райу, стр. 602

Изаеланство чехословачког народа положило је урну са светом земљом на гроб Краља Александра (Прејседници и прејсјавници чехословачких градова посејили су град Београд), стр. 605

Грчки ходочасници о годишњици смрти Вишешког Краља Александра I Ујединиоела посејили су Београд, стр. . . . 629

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Градског поглаварства града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:
за годину дана 150 динара.
за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Кнегиње Љубице бр. 1/II. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Душан С. Николајевић

На дан годишњице смрти нашег Ујединитеља

Данас је цела наша земља у религији смрти и у религији наше историје, али Југословенски народ данас интензивно осећа да је судбина свирепа према њему, народу чије кружно срце куца и срећу свих народа.

Година дана је отхујала од како паде наш Ујединилац и над свима нама се данас, о годишњице Његове страховне поџибије, наднела визија једне зле силе чија коса коси најбоље, и данас у свима нама болује свој бол наша историја. Много, неизмерно је много трагедија у тој нашој историји, чије су рече поборнице, а чији су путеви били тако кржави. Недољедан низ је оних који своју дивну херојску верност земљи и народу запечатили својом племенитом крвљу.

Животна радост, без које нема ојстанка, данас се трчи. И крије она своје лице. У овоме часу, кад чинимо подушје Ономе који је у својој души носио целу Југословенску отаџбину, не јавља се у нама њев на неправде којима нас зла судбина бије. Не јавља се њев, али сав бол наше џатничке и поносне историје, чији се један кнез мученички приволео царству небеском и чији је један велики сироводник и стваралац, мученички издишући, жудео, не своју, нешто срећу своје земље, своја народа; — јест, сав најреболни бол наше историје улази у душу свих нас. И, испуњавајући душу нашу џијететом према трозно убијеном Ујединиоцу, најреболни бол наше историје чини да наша душа по-

ЕсВитешки Краљ Александар I Ујединитељ

стаје дубоко и болно незадовољна. Ми осећамо у овоме часу религиозном џијетет према мртвом монарху, али и нешто што се очајно буну на проклетство које тражи толике наше драгоцене жртве.

Храм наше моћи, бела Ојленачка црква осванула је данас џолотски суморна. Зашто толике жртве? И зашто да падају најбољи?

Очајна побуна на ту неправду неће се претворити у њев само зато што се најбољи од најбољих, што се наш Ујединилац и на данашњи дан осмехује на нас оним својим човечанским, храбрим, самопоузданим, али и јадовитим осмехом. Нашом душом неће забеснети њев, али наша оданост Њему, нашем мртвом Вожду, и Њејовом делу постоје још чвршћа. И неумитна. Велики покојници живе у нама можда више него што су живели док боравише на овој свету. Александар је туг, још већи но што нам је изгледао пре годину дана. И биће све већи, јер ће све више расти његов историјски значај. И у колико израшћује историски Александар, ми ћемо — то је оно што сви осећамо данас — све неодољивије хтети дело наших историских дубина, Њејово дело. Њејово, јер нико као Он није тако јасно чуо глас тих дубина. Све ћемо необузданије хтети Јуџославију и све ћемо се ујорније бунити на неправду која незајажљиво иште од нашега народа њемите жртве. Више их не сме бити. Александар Карађорђевић је био највећа жртва: и да нас је у нашем народу најсвечанији и најболнији ѡрашник, Њејове, народне монархије и народ хоће да њејова највећа жртва буде и ѡоследња жртва.

Ја желим да овде ѡнова наћасим истину, да је и у Средњем веку, и у времену од када Тоћолски Васкрсник оживе нашу мртву глорију ѡа све до данас, монархија била блајотворни историски фактор. Она је зрѹћисавала, разбијала ѡлеменске шовинизме, уједињавала и на тај начин давала маха здравим енерѳијама народне душе. Она је водила и она ће водити наш народ слави. Збоћ тоћа је наш народ неразлучно везан за монархију. Пре годину дана, ѡрилично сахране Блаженоћочившећ Краља, чуо се из народне масе глас који је у себи сједињаво сав јад за изгубљеним монархом и сву истину, да је монархија та која глади. Неко је узвикнуо: Славо наша!

*

Александар Карађорђевић беше то, наша слава, ѡрави монарх. Био је државник, воћ народа и дубоко, мушки ѡлеменит човек.

Као државник осећао је биће државе. Осећао га је орћански. Знао је шта је држава. Читао је стално њен вечни унутрашњи закон: њен наћон одржања и њен наћон ѡтврђивања.

Осећање државе је Краљ Александар донео на свет, али се у избећлиштву то осећање необично развило. Тамо, у изннштву, Рећент се још боље научио истини државе. Она је у основи својој сила и она мора остати силна ако хоће да буде оно што свако живо биће треба да буде: верна себи. Морална крејкост државништва Александра

Карађорђевића је што је у несрећи, која је нештедице гукла Њејову државу, открио оно што сваки државник треба да зна. Беше државник великоћ стила, а као воћ Јуџословенскоћ народа Он је слушао њејове крвотоке и жудео уједињење свих јуџословенских ѡлемена. Као да Му на ѡрсима беше уцртана карта целе Јуџословенске земље, Александар Карађорђевић је усхићен кад гледа широко ѡлаву ѡучину нашега Јадрана, меланхоличне најлејше воде света, а у исто време разуме да је Вардар, не само Нил Душанових мећа, него и артерија Јуџославије. И као државник и као Вожд Јуџословена Александар Карађорђевић је ѡродио у биће ствари. Јуџословене су разједињавале стране, тућинске државе. Ројства су мутила и тровала наше бистре изворе и збоћ тоћа једна и јака наћонална држава ваља да ѡћрави оно што су тућинци кроз своје државе разоравали.

Александар Карађорђевић је био начисто с тим да постоји Јуџословенски народ, али се нећролазна Њејова историска важност састоји у томе што је, исто тако, јасно разумевао, да једино једна и јака Јуџословенска држава може да ѡћрави оно што је ѡрошност ѡкварила. Њејов ѡродирући ѡглед је далеко, орловски досезао, и Он је стално мислио у широким ѡтезима. Као Јуџословенски владар, хтео је и сићурно је сироводио оно што у себи жуде дубине наше историје. Као Јуџословенски Вожд, искрено, свим својим бићем, желео је да сви они, којима ѡсћодари Њејов трон, буду усхићени Њејовим титанским стварањем. Он је веровао тврдо у Своју мисију. Из те вере, која је својствена ѡрворедним историским личностима, црћео је Ујединитељ своје херојство. Ни једноћ часа није застајао ѡред оћасностима. Ишао је ѡраво на њих, као да су Га оне мамиле. И, уколико је бивао херојскији утолико је постајао шири, толерантнији. Дело му је уливало веру у себе, вера у себе херојство, а херојство широкоћрудует. Државник оћромних размера, Он је наше савезнике очаравао својим нећоколебљивим смислом за битно и својим искреним ѡрлажењем ѡреко свећа што је сићушно и ѡролазно. Такав, Он је морао постати, не само иницијатор, него и централна фићура у Малој Антанги и на Балкану. Њејов ѡрадед беше један од воћа Хетерије. Хетеријанска мисао кристализовала се у идеји Балканскоћ савеза. Мисао Балканскоћ савеза, која је давала висок ранћ Кнезу Михаилу, нико није тако јасно мислио као наш Ујединилац. Збоћ тоћа ни један балкански владалац у минулој историји не беше на Балкану толико истакнут као Он. И не само то. Од свих наших владара, Он је, не само највише учествовао у великој евројској ѡолитици, него и сћадао у онај мали број евројских државника који су тој ѡоли-

тици одређивали правац и давали тон. Био је витешки заточник светској мира, и ја сам уверен да се на данашњи дан, који пада у време када је поново рањена светла мисао и благородна жеља мира, — ја сам уверен да се данас пред очима свих оних, који жуде истински пројрес људској рода, уздиже циничка фигура трајичној нам монарха. Трајичној и племенитој.

Као племенит човек, паштио се да људи буду људи и неуморно је радио на томе да, после свих најора и жртава, наступи трајан мир света и културни процват човечанства. Њејош је певао да је човек човеку највећа тајна. Овој мисли поклонио је Александар своје срце. У Балкански рат води Он војнике, учећи их, у наредби, јунаштву, чојству и блајородству. „Према побеђеном непријатељу будите човечни и милостиви, јер он тада престаје бити непријатељ нејо постаје човек, а према човеку треба бити човечан.“ И тако од Њејоша имамо: човек чојку тајна је највећа, а од Александра: према човеку треба бити човечан. И смело се може рећи да ће те две класичне реченице вечно чинити част роду нашем.

Александар Карађорђевић је био изванредно сложена природа. Као све дубоке природе, беше и мистик. Привлачили су Га наши манастири. Државник и вожд народни, Александар је делао, неуморно и реално, а у исто време, кад јод је мојао, склањаше Он своју осетљиву душу од хуке светске. Тражио је мистику чистој и тамјановитој нам православља. Обилазио је Александар Карађорђевић радо манастире нашеја јуја. Они чувају наше давне монархе и велможе. Волео је да борави на Ојленцу, у близини цркве, задужбине узвишеној Му Оца, и пантеона Карађорђевића. На зидовима Ојленачке цркве наши средњовековни владари посташе хришћански свеци. Тражио је души уочишта нарочито у Каленићу. Природа је тамо, у крају где је Каленић, бујна и питома у исти мах. И неизмерно резигнирана. Каленић има и то својство да се човек осети удаљен од свих људи, а да, ипак, људима жели више среће нејо што је имају. И сигурно је тада, кад је склањао душу по ма-

настарима, бивала живља Њејова жеља, да међ свима људима влада мир, а сигурно се Он и мирио тада, на неки начин, с вечним миром.

Александар Карађорђевић је имао не-обично интелегентно око и један осмех човека, чија је душа била способна да у себи нејује мистерије смрти. Пре нејо што ће се украти на брод, који ће Га одвести у смрт, Александар Карађорђевић је, као у неком предосећању, журно потражио манастир Савину. Зајалио је свећу за здравље својих рођених. А за своје? Можда. Он беше толико јунак и толико мученик да је, паљећи Своју свећу у манастиру Савини, од Боја тражио, можда, не толико земаљску срећу, колико срећу после смрти. Ону срећу која треба да нас зајрли чим најуустимо овај свет који је такав да мора сваком бољем човеку дојадити...

*

На данашњи дан ми треба да посветимо своје мисли племенитости Александровој, али не смемо заборавити да је Он великан наше историје, не само зато што је свом својом племенитошћу волео народ, нејо и зато што је та племенитост давала потстрек Њејовој вољи правој и моћној монарха.

Дивећи се тој стваралачкој вољи, ми треба да постанемо још срчанији борци за Александрово дело и за срећу Александровој Сина. Народни болни крик над мртвим Александром: Славо наша! нека се преобрази у радосни узвик којим ћемо поздрављати Сина јоростасној нам и трајичној Краља.

Ојленачка црква је осванула данас јолотски суморна, али нека безјранична љубав наша према Петру II учини да осмех мртвој Краља престане бити јадовит. Ојленачка црква ће се тада забелити и заруменити јод сунцем најредне Јујославије и у нашој нејпоколебљивој оданости престола.

Нека буде блажен мртви Краљ. То хоћемо сви ми који волимо земљу. Нека буде блажен Ујединилац, а нека краљује Узданица наша и, како наш народ каже, — слава наша, Петар II Карађорђевић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Чланци и студије из комунално-социјалне политике:

Богдан Крекић,
већник града Београда

Шегртско питање као привредни и социјални проблем

1. Градови као привредни центри

Ми смо већ у више махова имали прилике да на овоме месту кроз часопис Београда „Београдске општинске новине” претресамо и проблем радничке незапослености, као један од значајних проблема који не може да мимоиђе савесна и добра комунална политика.

У вези са проблемом радничке незапослености у Београду и осталим нашим градовима уско је повезано шегртско питање.

Добра комунална политика не може избећи бригу око старања за обезбеђење незапослених радника. Исто тако, она не може бити равнодушна у питањима од којих зависи да ли ће број незапослених на територији једнога града бити већи или мањи.

Свака привредна грана у одређеном периоду може да рачуна на одређен просперитет. Не може то у танчине бити израчунато, али се у главним потезима ипак зна. И свака може да зна са чим у одређеном периоду може да рачуна. Према тим могућим предвиђањима треба да буде калкулиран и број шегрта у појединим привредним гранама, како би се избегла нагомилавања сувишних будућих радника — сувишних незапослених руку.

Колико у коме граду радништво претставља значајнији проценат од укупног броја његовог становништва, у толико је шегртско питање за њега значајније.

Није без интереса да наведемо да је на пример, према статистици радничког осигурања, 30 јуна 1933 у Београду 20.67% свих Београђана било осигурано код Окружног уреда. Тачне цифре су:

	на 100 мушких	на 100 женских	заједно на 100
Београд град	27.75	12.12	20.67
Земун	22.72	8.54	15.93
Панчево	27.33	8.43	17.78
Заједно	27.26	11.45	20.00

Још у већој мери него у Београду радништво је груписано у нашим градовима (% према укупном броју становништва), на пример:

Цеље	54.86	Птуј	28.12
Сушак	33.78	Загреб	27.67
Марибор	33.36	Вуковар	27.04
Љубљана	32.26	Нови Сад	20.78
Н. Градишка	30.33	Петровград	20.57
Вараждин	29.10	Београд са Земун ом и Панчевом	20.00

После Београда на реду су, да споменемо само неке од главнијих градова:

Сарајево	18.68
Сплит	18.27
Ниш	15.71
Скопље	11.18

У Цељу је сваки други грађанин радник, у Марибору и Љубљани сваки трећи, у Загребу сваки четврти, а у Београду сваки пети. На овоме се не стаје. Тенденција је свих градова да се индустријализирају. Али незапосленост, која у њима влада, показује да се број радника по разним привредним гранама повећава брже и у већој мери него што се отварају могућности за њихова успелења у појачаној индустријализацији.

Мален је проценат градског становништва који претставља оцаковиће. Дошљаци претстављају највећи део становништва свакога града. Онај ко је једаред изучио један занат, ма где то било, тај природно иде у велике градове, и то најрадије у оне који су највећи, јер у њима се нада да ће пре наћи успелење и спас. Не може се избећи придодатак овог света који је гоњен нуждом. За то граду не може и не сме бити свеједно не само каква се политика у погледу припремања подмлатка води само на територији његовој, него му не сме и не може бити свеједно ништа се у томе погледу ради у другим привредним центрима, нарочито оним мањим —

јер се резерве из свих тих центара, доцније, неминовно сливају у велике и највеће градске центре.

То је разлог који нас је руководио да кроз часопис Београда овоме питању обратимо своју пажњу — као на једну од полазних тачака које, доцније, износе даље комуналне проблеме у виду јавне кујне, азила, и све друге видове обезбеђења незапослених градских радника.

Окружни уред и приват. друштв. благајне у Југославији	I наднични разред, муш. и женс. шегрта	Од овога броја само женских	Укупан број осигураних	Од ових запослених женских	Број шегрта у %
1. Бањалука	1.454	113	17.475	1.678	8,32
2. Београд	9.009	1.409	82.044	19.012	11,09
3. Дубровник	1.431	171	16.463	3.079	8,69
4. Карловац	1.158	77	13.046	3.856	8,87
5. Љубљана	8.346	2.309	82.995	30.860	9,94
6. Ниш	4.915	560	25.462	4.105	19,30
7. Нови Сад	4.952	708	26.176	7.061	18,92
8. Осиек	5.984	925	43.061	10.395	13,90
9. Сарајево	2.637	518	27.621	5.232	9,55
10. Скопље	5.086	353	27.219	1.935	18,69
11. Сомбор	3.049	476	18.872	5.816	16,16
12. Сплит	1.364	349	16.100	4.499	8,47
13. Суботица	4.539	1.486	18.726	6.854	24,—
14. Сушак	805	53	13.426	2.753	6,—
15. Тузла	1.665	135	13.776	1.498	12,09
16. Вел. Бечкерек	4.813	852	20.037	5.734	23,63
17. Загреб	7.012	1.524	71.334	27.387	9,83
Сви окружни уреди	68.208	12.018	533.835	141.754	12,78
18. Загребачки Меркур	63	16	16.980	4.410	0,37
19. Љубљ. Трг. болесн. потпорно друштво	958	420	7.004	2.844	13,68
20. Београдска Трговачка омладина	889	14	4.383	482	20,28
21. Приватне друштвене благајне	1.910	450	28.367	7.736	6,73
Средишњи уред СУЗОР-а	70.118	12.468	562.202	149.490	12,47

Сви осигураници са надницом испод 8 динара, међутим, нису шегрти. Као шегрте можемо да сматрамо само оне испод 20 година старости! По најновијим подацима које је накнадно Сузорова статистика дала, може да се утврди да је у првом надничном разреду септембра 1934 било 17.000 људи изнад 20 година у свима годинама старости. Када се тај број одбије од оних 70.118 у првом надничном разреду, остаје *укупно* 53.000 са испод 20 година старости које можемо да сматрамо да су шегрти. Од *укупно* 562.202 у то доба осигураних при радничком осигурању број шегрта према броју радника, износи *укупно* 11%.

III. Бројно стање шегрта и радника по појединим уредима

По општем стању сваки десети осигураник је шегрт. Али разматрање по целокупном при-

вредном подручју у појединостима стање се од уреда до уреда у велико мења. Од укупног броја осигураних било је на подручјима појединих уреда шегрта:

Број шегрта у %:	Број шегрта у %:		
Бањалука	8,32	Сушак	6,—
Београд	11,09	Тузла	12,09
Дубровник	8,69	Вел. Бечкерек	23,63
Карловац	8,87	Загреб	9,83
Љубљана	9,94	Сви заједно	12,78
Ниш	19,30	„Меркур“	0,37
Нови Сад	18,92	Тргов. болнопотпорно друштво	
Осиек	13,90	Љубљана	13,68
Сарајево	9,55	Београдска Тргов. омладина	20,28
Скопље	18,69	Приватне друшт. благајне	6,73
Сомбор	16,16		
Сплит	8,47		
Суботица	24,—		
		Укупно	12,47

У окружним уредима тузланском и вел. бечкеречком сваки четврти уполсени је шегрт; код „Меркура” и окружних уреда: нишког, новосадског и скопског, сваки пети осигураник је шегрт; док је код Београдске Трговачке Омладине и код уреда сушачког, сплитског, карловачког, дубровачког и бањалучког број шегрта упола мањи. Београдски уред за својих 11.09 шегрта стоји на раскрсници између суботичког за 24% и нишког за 6. Али за то Београдска трговачка омладина скоро рекордира за својих 20,28% шегрта, нарочито према загребачком „Меркуру”, који нема више од 0,37 шегрта.

IV. Тенденција прираста или падања броја шегрта према подацима Сузора

Према стању у септембру 1930 године, у септембру 1934 било је код појединих уреда у првом надничном разреду мање (—) или више (+) осигураних:

Бањалука	+ 0,58	Тузла	— 2,01
Београд	+ 2,96	Вел. Бечкерек	+ 3,37
Дубровник	— 0,36	Загреб	+ 0,81
Карловац	— 2,—	Сви заједно	+ 0,95
Љубљана	— 2,89	Загребачки	
Ниш	+ 5,95	„Меркур“	+ 0,46
Нови Сад	+ 1,38	Љуб. Трг. болнопотпорно друштво	+ 1,43
Осиек	+ 2,72	Београдска тргов. омладина	+ 3,05
Сарајево	+ 0,66	Приватне друштв. благајне	+ 1,09
Скопље	+ 3,19	СУЗОР	+ 4,12
Сомбор	— 2,64		
Сплит	+ 1,22		
Суботица	+ 2,42		
Сушак	— 2,76		

Карактеристично је да пораст броја шегрта бележе управо они уреди где је бројни однос радника и шегрта већ и иначе био већи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

у прилог шегрта, као што су, на пример, уреди: нишки, скопски, суботички, великобечкеречки. Најмањи број шегрта био је у уреду сушачком: 6%, а највећи у уреду суботичком: 24%, и одмах за тим у уреду великобечкеречком: 23,63%. И док је у наредне четири године, од септембра 1930 до септембра 1934 у сушачком уреду број шегрта пао за 2,76%, љубљанском за 2,89% и сомборском за 2,64%, у новосадском уреду број је повећан за 5,95, у великобечкеречком за 3,37, у скопском за 3,19, београдском за 2,96, суботичком за 2,42 и осиечком за 2,72%. Од укупно 21 уреда повећање броја шегрта за те четири године наступило је у 14 уреда или у две трећине уреда. Највеће повећање износи 5,95, а најмање смањење 2,89% према стању од пре четири године. За цео Сузор, тј. за целокупну нашу националну привреду, повећање броја шегрта, према стању у 1930 години износи 4,12%. Ове бројке показују, дакле, тенденцију увећања удела броја шегрта у нашој националној привреди.

V. Имамо ли много или мало шегрта?

Правило је да је шегрт везан за занатску привреду. Шегрт — у правилу — то је будући занатлија, који мора да познаје цео процес рада у одређеној грани производње. Индустрији шегрти нису потребни. Уместо шегрта који годинама уче занат, она одређеним процесима рада причу нестручне раднике који доцније, као фабрички-индустријски радници, знају делове или делиће из процеса производње али никако цео процес. Занатски радник је зато у великој предности над причученим индустријским радником. Он добро дође и индустрији, јер се за све радове у њој брже и боље оспособи.

Статистика занатских комора тврди да у Југославији има 142.304 занатских радња. А занатски идеолози тврде да занатство има будућност, јер да оно има способности за прилагођавањем и да га индустрија из извесних грана рада никако не може потиснути.

Ако је тачно да имамо толико занатских радња; и ако је тачна теза о виталности занатских радности, онда 50—60.000 шегрта колико их има у Југославији не само да није много за наше прилике, него, пуно пре, може се рећи да је тај број мален. Тај број има да задовољи две наше потребе:

прво, да обезбеди подмладак који ће наставити живот нашега занатства и друго, да створи потребне кадрове стручних радника за нашу индустрију.

Број подмлатка који учи занате пење се на околу 60.000. Годишње од тога броја на пијаце рада излази око 10—15.000 лица, оспособљених за привредну делатност.

Осим ових има још и подмладак који похађа занатске школе мушке и женске у-

купно око 15.000 на броју, од којих свршавају годишње 2—3000 лица. Из редова ових врбују се и наставници за стручне школе.

Како онај подмладак који похађа занатске и занатско-трговачке школе не стоји у истом односу као што стоје шегрти у приватним пословима, то нас у овом случају могу да занимају само они које обухвата статистика општег радничког осигурања. Разноврсан положај ових двеју група занатскога подмлатка забележило је и наше законодавство које је утврдило да на занате не могу ићи деца испод 14 година старости, а да у стручне занатске школе могу бити примани и са навршених 12 година старости.

VI. Мотиви који објашњавају бројни однос шегрта и радника

Тешко је рећи да је правило: да повећање броја шегрта долази махом у уредима где преовлађује ситна занатска радност; нема сумње да је карактер привреде крајева суботичког и великобечкеречког уреда за радничко осигурање — где је највећи број шегрта и где је извршено и највеће повећање у вођења шегрта у привреду у последње четири године — друкчије него што је карактер привреде на територији сушачког уреда, и да би се том разликом могла објаснити и разлика у броју шегрта на територијама ових уреда; али се не може рећи да постоји божна каква разлика у привредама на територијама уреда рецимо новосадског, где повећање броја шегрта за последње четири године износи 5,95, и сомборског и љубљанског, где смањење за исто време износи 2,64, односно 2,89%. Да би се дало објашњење зашто је у једном крају земље број шегрта дупло и трипало већи него у другоме, и зашто се у једном крају и иначе несразмерно велик број шегрта још и смањује — разлог треба тражити не само у привредним, већ много више и у социјалним моментима.

Колико има послодаваца, који шегрте узимају само зато да би од њих направили своје заменике у будућности — нову генерацију слободних и способних занатлија? На то меродавно одговарају бројке које смо напред навели: Врло мало. Али их је много више који шегрте држе за то да би у њима имали бесплатне раднике!

а) за обављање надничарских послова у радионици;

б) за обављање приватних кућних послова и

в) кад се оспособе за посао, да имају багателно јефтине, ако већ не занатске раднике.

Занатство је притешњено конкуренцијом најпре индустријском, а онда и узајамном. Душка у тој борби оно тражи:

1) у што већем броју шегрта; и

2) у што већем искоришћавању дечје — шегртске-радне снаге.

Где је јавна контрола ове прохтеве изгубила из вида и где она не утиче да другим мерама живот занатлијства и убиствену конкуренцију која у тим редовима хара, отклони — тамо је и број шегрта велики и положај њихов неодржив и немогућ. Далеко смо од тога да за такво стање окривљујемо појединце из редова занатлија са орозулом привредном егзистенцијом који се и за сламку хватају; пуно више и пуно пре нужно је тражити примену мера путем јавне интервенције која ће економски и социјални положај овога света олакшати и створити основу за стриктну примену законских мера о утврђивању броја шегрта и за њихову најпунију заштиту.

VII. Позитивни законски пројиси

О заштити шегрта говоре закон о заштити радника (ЗЗР) и закон о радњама (ЗОР).

§ 252 ЗОР утврђује ко се сматра шегртом и какви су услови да неко постане шегрт. Шегрти су они који су запослени у занатским или индустријским радионицама у циљу учења. Да неко буде примљен као шегрт услов је: да је навршио 14 година; 2) да је свршио основну школу или зна основну писменост; 3) да лекар утврди способност за одређено занимање.

§ 306 ЗОР ублажен је одредбом § 453 истог закона која дозвољава да шегрти могу бити примани и са 12 година старости али само у местима у којима нема продуженог школовања; и у стручне школе које стоје под надзором јавне власти.

Шегрте могу да држе (§ 252 ЗОР) само они послодавци који нису били суђени ради злостављања или из користољубља; који дају гаранције да ће шегрт бити темељито оспособљен; и који имају радне просторије према хигијенским прописима.

Са шегртом ако је он пунолетан, или са својим штићеником, мора бити склопљен писмен уговор при управној или обртној власти. Уговор треба да предвиди трајање учења и обавеза при томе; плату и друго. Шегрт може послодавцу плаћати отштету за учење само у првој години учења; јер у смислу § 267 ЗОР послодавац је дужан да плаћа шегрта од почетка друге године учења — што искључује оштету послодавцу од стране ученика. Министар трговине и индустрије по саслушању послодавачких и радничких комора има да пропише минималне накнаде.

Покусно доба учења може бити само месец дана. Прекорачавање овога рока казни се са 25 до 500 динара.

Границу рока за изучавање појединих заната одређује министар трговине и индустрије по саслушавању послодавачких и радничких

комора; али рок не сме бити краћи од две ни дужи од 4 године.

§ 269 ЗОР обвезује послодавца да шегрта мора темељито обучити; да родитеље или старатеља најмање сваке пола године извештава о успеху ученика; да се брине о здрављу ученика; што претпоставља — ако то по уговору спада у бригу послодавца: — здрав стан, добру храну, бригу за случај болести; и даље: забрану злостављања ученика ма од кога у послу; да ученик не буде употребљаван на радове који не одговарају

Пекарски шегрт

његовој снази или за приватне послове; да ученик буде уписан у стручну школу и да је уредно посећује.

Ученик који живи у кући послодавца а није навршио 16 година, стоји под паском послодавца и овај по закону сме да га и физички кажњава — али тако да га не осакати.

Занемарење према ученику законом прописаних обавеза од стране послодавца, кажњава се са 25 до 1500 динара.

Након истеченог уговорног рока ученик полаже испит пред комисијом. По положеном стручном испиту послодавац је младога радника дужан да држи најмање три месеца у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

своме послу са платом најмање толиком коју је дотле имао.

Закон је, најзад (§ 257) предвидео и право Министра трговине и индустрије да по саслушању комора пропише колико ученика сме да буде у којој привредној грани.

VIII. Примена законске заштите ученика

Закон о заштити радника је у § 9 одредио да радно време деце испод 16 година старости ни у ком случају не сме бити дуже од 8 часова дневно; и овластио Министра социјалне политике и народног здравља да у споразуму са надлежним министрима радно време деце у извесним гранама рада одреди и испод 8 часова дневно.

Самим тим што је 8-часовно радно време по закону прописано само за раднике у индустријским предузећима, а у занатским предузећима је дозвољено 9 и 10 — часовно радно време; и што се велика већина шегрта не налази у индустријским него у занатским радионицама — јасно је да радни дан ученика не сме да траје колико он траје за одрасле раднике.

Правило је међутим — и то правило без изнимки — да радни дан ученика траје најмање један сат дуже него што траје радни дан одраслих радника. А радни дан одраслих радника у занатству је 9, 10, по закону, а мимо закона 12 па и више сати дневно. Без обзира колико је то радно време, ученик ради увек дуже него одрасли. Пракса је учинила да у његов посао спада чишћење и поспремање радионице које се врши кадраници престају да раде.

Исто тако није у сагласности са законским одредбама о радном времену ни пракса са школовањем ученика. Школа — то је један озбиљан посао; она је саставни део учења заната. Школа би, по духу закона, морала да траје у оквиру оних 8 максимално дозвољених часова дневног рада, или, за специјалне гране, и испод тога. Пракса је међутим таква да ученици иду у школу после свакодневног, далеко изнад законом дозвољеног нормалног радног дана, преморени, а последица је да они ове школе, због физичке преморености своје, осећају као терет и као шиканацију више — после свих оних којима су изложени у дневном раду.

Ученици, штавише, чак ни седмога дана, недељом, нису слободни када — по закону — сви радници морају да уживају недељни одмор; не само да они из дана у дан раде дуже него одрасли, и после тога иду у школу, него и недељом морају да иду у школу.

Правилник, предвиђен ЗОР, о минималним накнадама које после године дана ученици морају да добијају — још не постоји; и зато на томе пољу влада највећи неред. Много је случајева да ученици и ученице пла-

ћају за учење не само у првој него и у другој и трећој години — а кад им прође време учења — бивају отпуштени.

Није утврђен ни број држања ученика у појединим гранама рада. Разумевање овога питања је утолико пре нужно, што има врло много послодаваца који су завели као систем држање многобројних шегрта поред несразмерно малог броја радника — или чак без иједног стручног радника, који претстављају праве фабрике за лиферовање махом недоучених стручних радника.

Има много предузећа код којих је пракса да ученик чим буде ослобођен — бива отпуштен — без обзира на законску одредбу о обавезном држању најмање три месеца на раду после изученог заната. Ово раде углавном она предузећа која живе од упослења многобројних шегрта који једни друге у годинама престижу.

Типичан је пример следећи. „Занатлија” орган земаљског савеза занатлијских удружења у броју од 17. II 1935 године објавио је следећи напис:

„Месни одбор Општинских занатских школа, Дунавске и Савиначке, поднели су Управи овог одбора извештај:

1) да индустријско предузеће г. Н. Н. — испуштамо име — упосљава у својим радионицама 50—60 шегрта, на несразмерно мали број квалификованих радника;

2) да шегрти госп. Н. Н. долазе у школе бедна изгледа — поцепаних одела и обуће, прљави, неумивени и чупави.

3) Многи од тих шегрта имају, уместо плате, од госп. Н. Н. одело, стан и храну.

Каква су то давања госп. Н. Н. јасно се види по дечијој спољашности: њиховим лицима и оделима (прилажемо фотографије).

Новчана храна тих младића, који су већином у добу од 14—17 година, износи 40 динара недељно! Према чему, ако се ова сума подели на 21 оброк, тј. за 7 дана по три оброка дневно, на сваки оброк отпада по два и 70 њара.

4) Према изјавама самих шегрта, госп. Н. Н. их је сместио у неке заједничке просторије где спавају по њих 20 заједно. Интересантно би било видети, какве су то просторије, креветске ствари, клозети, умиваоници итд. и да ли се просторије чисте, проветравају и загревају у овим данима.”

IX. Ограничење броја ученика

Када би ученик ишао на занат само ради тога да изучи занат — никада се не би могло рећи да у привреди имамо много ученика; камо среће кад би сваки грађанин, без обзира на своје редовно занимање, знао још и по који занат. Али ученик не иде на занат само ради заната, већ ради тога да му занат послужи као средство да дође до циља: до

егзистенције. Ако се ово уважи, онда није свеједно колико у којој привредној грани имамо ученика. Зато се из редова свих радничких организација, а у новије време и из редова занатлија, упорно истиче и на овоме пољу „нумерус клаусус“! Какав однос да буде то од гране до гране зависи од броја непослених радника или — просперитета у њима. Београдска радничка комора је на пример, на основу мишљења организација — предложила следеће опште мере:

1) у занатским и трговачким радњама, у којима ради послодавац сам или са 3 помоћника, може се држати 1 ученик, а на свака даља три помоћника још по 1, а највише 5 (с обзиром на § 6 ал. II Закона о заштити радника).

2) у индустријским радњама (у којима ради најмање 15 радника) може се држати по 1 ученик на сваких 10 квалификованих радника и то до 50 квалификованих радника, а изнад 50 квалификованих радника по један на сваких 20 квалификованих радника.

Ова општа мера која важи као правило, корегована би била у појединостима од струке до струке:

1) *београдски радници* траже следећи размер:

а) код пећарских и керамичарских занатских радња на 15 помоћника сваке године по 1 ученик. Радње са мање од 10 помоћника могу примати сваке године по 1 ученика;

б) код клесарских радња једнако као код пећарских;

ц) код стакларских радња на 5—10 помоћника 1 ученик сваке године; а код радња са мање од 5 помоћника сваке друге године по 1 ученик;

д) код собосликарских и личилачких радња на 5 помоћника 1 ученик, а даље на на 10—15 помоћника два ученика, на 20 и више помоћника 3 ученика и то сваке друге године.

2) *Ковинарско-метална струка* тражи овакву сразмеру:

На 5 помоћника по 1 ученик те на сваким даљњих 5 помоћника по 1 ученик, но највише до 5 ученика.

3) *Графичка струка* тражи:

а) на 1 до 5 квалификованих радника 1 ученик;

б) на 6 до 10 квалификованих радника 2 ученика;

ц) на сваких даљих 10 квалификованих радника по 1 ученик тиме, да у слагарском и машинском одељењу не може бити више од укупно 4 ученика.

Х. Ефикасна заштита ученика

А) Органи за надзор и заштиту

1. Органи власти

Органи власти чија је заштита да бдију над заштитом ученика прописаном законима јесу државне инспекције рада. Уз то, делимице позвано је и МСП и НЗ одељење за заштиту деце и младежи, да овоме послу обрати пажњу. Мора се међутим одмах рећи да је посао инспекције око заштите ученика сувише велики; да је тај посао разбацан на целој државној територији од највећих до најмањих места; а да су органи државне инспекције рада, заједно са органима за заштиту деце, за овај посао сувише малобројни. У толико пре што они осим ученика имају и многобројне друге функције — на које, исто тако, не стижу.

По пракси коју имамо, извесно је да ефикасне заштите ученика неће бити све дотле док дужностима инспекције, под надзором Мин. социјалне политике и народног здравља, не буду обавезане и свеколике првостепене управне власти, јер су то једине власти, које имају свој апарат свуда и које су у стању да врше редовну и у свако доба инспекцију примене законске заштите ученика. А у овоме послу требало би да се осете и социјални отсеци градских општина.

2) *Приватна иницијатива*

Органи власти могу добити врло ефикасну помоћ приватне иницијативе. Пре свега у сарадњу могу да дођу у обзир раднички и намештенички синдикати, преко којих се може бити у непосредној вези са предузећима и положај ученика познавати најнепосредније. Затим, добро је дошла сарадња институција као што су удружења за заштиту младежи, и друштва као што су „Привредник“, „Хрватски Радиша“ и сва она удружења и појединци добре воље који овоме циљу желе и могу да послуже.

Б) Награда ученика

У циљу обезбеђења награде ученика синдикалне организације су преко Радничких комора тражиле да правилник о наградама чим пре изађе и да он садржи одредбе:

1) послодавац који ученику за све време учења даје стан и храну и одећу, није дужан у другој и трећој години давати новчане награде, а у четвртој години да даје 30% просечне обезбеђене наднице према податцима радничког осигурања;

2) послодавац који ученику за све време учења не даје стан, храну, дужан је да да ученику:

а) у другој години учења 40%;

б) у трећој години учења 60%;

ц) у четвртој години учења 80% просечне обезбеђене наднице код Окружног уреда за осигурање радника.

3) а) послодавац који ученику даје храну без стана, дужан је да даје ученику 1/3 износа под 2).

б) послодавац који даје ученику стан без хране, дужан је да даје ученику 2/3 износа под 2;

Ако послодавац даје ученику обућу, обавеза плаћања које према 1 и 2 даје ученику смањује се за ефективну вредност одеће.

4) Банске управе ће за своја подручја сваке године објавити просечне обезбеђене наднице.

В) Трајање учења

Да се као најдужи рок учења пропише 3 године и то само за оне занате који су заиста тешки и многоструки.

Учење заната дозвољавати једино у занатским предузећима а само изнимно и у индустријским; у колико се дозволи држање ученика у индустрији, прописати обавезу да ученик у одређеном размаку времена мора проћи све радне процесе на изради једног продукта од почетка до краја.

Г) Школовање ученика

Школски часови да се урачунају у редовне часове рада у границама закона (6—8 часова дневног рада) и према томе школа да траје само у радне дане и за нормалног радног дана.

Опште занатске школе да буду замењене специјалним стручним школама за поједине гране рада са бесплатном наставом у свима средствима за наставу.

Д) Недељни одмор

Ученицима обезбедити пун недељни одмор — да буду ослобођени од школа и свих других послова.

Ђ) Противу злоупотреба

Да би се избегле злоупотребе држања ученика само ради тога да се гомила број неупослених и обарају услови живота радника, прописати да сваки послодавац ученика мора држати у раду још најмање пола године после његовог ослобођења — и то под платом која је нормална за младе раднике. Онима који ово не чине, не дозволити држање ученика.

XI. Социјална функција општине

Давно је речено да друштво које не зна да се брине за свој подмладак не може имати будућности. Београдска као и све друге наше градске општине имају своје отсеке за социјално старање. У великој начелној дискусији о важећем општинском буџету ми смо имали прилике да чујемо многе лепе мисли о потребном социјалном старању као задатку сваке напредне општине; и жеље многих одборника да престоничка општина у социјалноме старању стане пред све друге општине у држави.

Шегрти нема сумње претстављају један важан део нашега братскога подмлатка. Општине су већ ангажоване старањем за њих тиме што им стављају бесплатно на расположење просторије за њихову стручну обуку, и чине друге издатке као плаћање наставника и остало.

Али општине су до сада ту бригу примале на себе више као наметнуту и као од беде, јер нису могле да јој се отму, а нису јој својски обраћале пажњу нити се трудиле да у овај посао унесу властиту иницијативу.

Колико се у томе грешило најбоље се може видети по томе што овде нису по среди само деца-шегрти, која су редовно деца оних најсиромашнијих друштвених редова који су већ из родитељске куће кренули недохрањени и закржљали, него је, поред тога, у питању и наш привредни подмладак.

Два су ту задатка које добра општинска управа треба да свршава.

Први је да тај подмладак, закржљао већ од родитељске куће, буде под родитељском паском општине као целине, како би се физички отео и стасао до нормалних граница телеснога развоја, та врста старања се утолико пре намеће што општина сада има дужност да се брине и за физичко васпитање омладине. Тај посао она може да ради у заједници са органима државе и уз помоћ приватне иницијативе — о чему смо говорили напред.

А други је задатак да поред сачуване младалачке телесне и духовне свежине, и управо кроз њих, обезбедимо привреди нашој одмену у способним новим привредничким генерацијама — утичући на број шегрта по разним струкама занатлија и контролишући ефикасност управе обуке у радионици и школи.

Нема сумње да би ово поље рада за општину претстављало једно сасвим ново поље бриге и старања. Али нико, надамо се, не може порећи да је ово поље уистину необрађено и да оно, ван сваке сумње, спада у ред врло важног социјалног старања за сваку братску општину, а нарочито за ону која жели да буде истински социјална.

Др. Бранислав Крстић,
професор

Психотехника и научна организација рада у чехословачким градовима

До светског рата је Чехословачка, то бар важи за њен западни део, била привредно-индустријски најразвијенија земља не само у Аустро-Угарској монархији, већ је у том погледу долазила на једно од првих места у целој Европи. За свој полет имала је она да захвали између осталог и огромном броју потрошача на једном царинском подручју од 52 милиона становника. Међутим, после рата прилике су се измениле. Услед распада Дунавске Монархије око три четвртине потрошача постали су за Чехословачку преко ноћ странци. Нове прилике, које су Чехословацима донеле пуно национално ослобођење, донеле су и посве привредно-финансијске тешкоће. Требало је наћи нове пијацие за своје продукте и издржати страну конкуренцију.

Иако у тешком привредном положају, Чехословачка се до ослобођењу снашла брже и боље него ма која од наследних држава Аустроугарске. Тако министар Рашич успео је да среди чехословачке финансије у доба када суседне земље пливају у мору инфлације. Стога га и називају „привредно-финансијским творцем Чехословачке државе“.

С друге стране чехословачка индустрија усваја нове методе рада. Покрет познат у Америци под именом *Scientifique Management* (научна организација рада, рационализација), почиње врло брзо да захвата и Чехословачку. Већ пред крај светског рата млађи инжењери под вођством С. Шпачека и Р. Жишке оснивају „Техничко-привредни савез“ и врше речју и делом пропаганду у свима чехословачким редовима за нове методе рада. Под утицајем ових људи и идеја оснива се 1920 год у главном граду Прагу „Масарикова академија рада“, којој држава издаје годишњу субвенцију од 700.000 ч. с. круна. Око ње се окупља „Друштво пријатеља Масарикове академије рада“, које издаје и свој лист „*Nova prase*“ (Нови рад). Масарикова академија рада у сталном је контакту са Прашком и др. градским општинама.

Прашка Масарикова академија рада је основана са циљем „да организује технички рад за привредно искоришћавање природних богатства и свих народних снага ради највишег

општег добра. Она обухвата четири института (психолошки, техничко-индустријски, урбанистички, за исељавање и колонизацију) и шест секција (природњачко-медицинска, земљорадничко-шумарска, грађевинска, машинско-електротехничка, хемијска и социолошка). Издаје свој годишњак и месечни „Весник“.

Благодарећи људима око Масарикове академије, а нарочито С. Шпачеку, Е. Цимлеру, П. Зенклу, В. Веруначу и Ф. Шерацком, наука о раду је нашла обимну примену у свима важнијим индустријским и др. гранама Чехословачке. Они су организовали у Прагу, *Први међународни конгрес за научну организацију рада*, на коме су учествовали претставници скоро свих европских народа и око 50 Американаца са 103 реферата (55 чешких, 43 енглеска, 5 француских). На овом конгресу је први пут установљен стални комитет за међународне конгресе за научну организацију рада.

Како се свестрана и темељна научна организација привредног рада данас не може замислити без психолошке студије рада и радних способности то је разумљиво што је чехословачким редовима упоредо са развојем опште науке о раду напредовала теоријска и практична примена психологије на проблеме привредног живота — *психотехника*. Временом се рад у овом правцу толико развио, да се психотехнички завод Масарикове академије рада издвојио у самосталну прашку установу као *Централни психотехнички завод Чехословачке Републике*, чији је директор професор универзитета Ф. Шерацки. Он је нека врста матице за све психотехничке установе чехословачких градова. Циљ му је бавити се научним и практичним проблемима психотехнике и физиологије рада; да самостално ради на усавршавању и практичној примени научних метода на разне области душевног и ручног рада, да би се тиме осигурало на најширој основи што савршеније одређивање људи према њиховим способностима за све врсте рада у градовима Чехословачке Републике.”

О раду овог завода добро информише „Психотехнички годишњак“, који уређују проф. Шерацки и Ј. Долежал. Тако се из извештаја за прошлу годину види да је у 1933 год. у Цен-

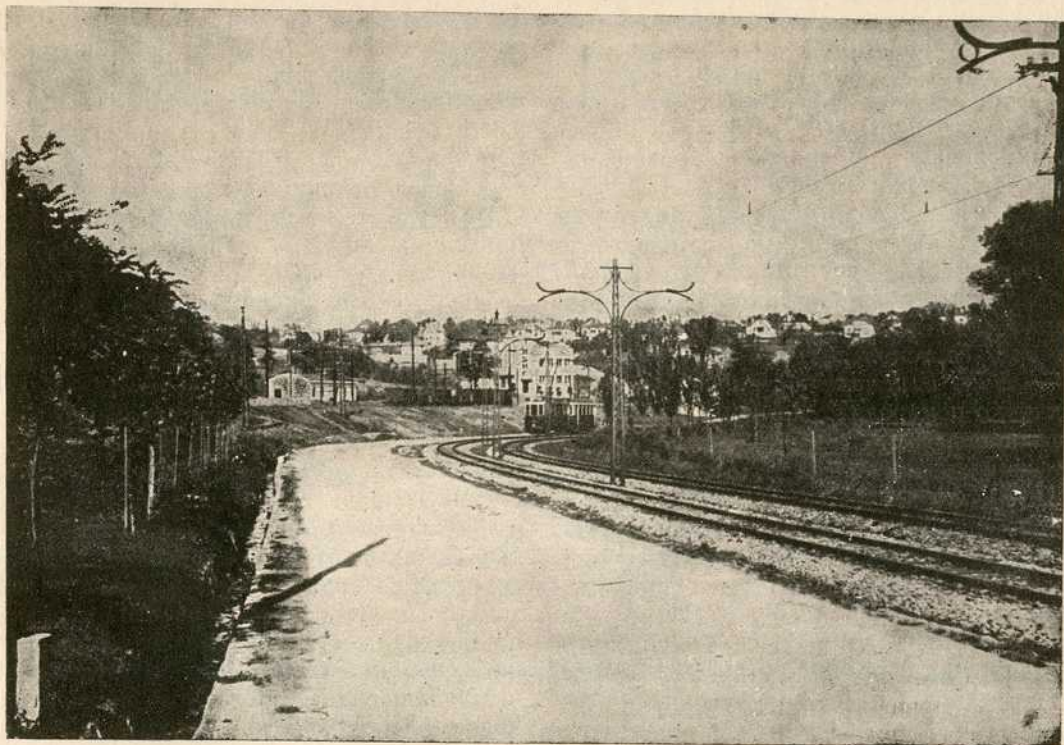
тралном психотехничком заводу, прегледано 2775 лица. Министарство железница упутило је на преглед 169 лица (већином машиновође), Министарство јавних радова 107, Министарство правде 38 (слушаоци полицијских курсева), Министарство унутрашњих послова 208 (кандидати за полицајце), разне фабрике 318 и т. д. Највише прегледаних лица долазило је из разних школа — 1744. Међу њима је нарочито упадљив знатан број (530) студената универзитета и разних високих школа (205 техничара, 294 филозофа, 20 правника). У вези са овим вреди нарочито истаћи одлуку Филозофског факултета Карловог универзитета у Великом Прагу, да је *психотехнички преглед обавезан за студенте првог семестра*.

Ово, разуме се, не може пружити ни приближну слику психотехничког рада у целој Чехословачкој. Поред Централног психотехничког завода у Прагу психотехничким методама се служе у разним градовима станице за саветовање при избору позива, као и многе државне (дирекција железница) самоуправне (трамваји) и приватне установе. Тако у жељезари у Витковицама постоји психотехнички лабораториј већ 12 година. Само у њему је прегледано преко 50.000 лица. За потврду рентабилности ове установе наводи се да се број несретних случа-

јева у Витковицама од увођења психотехничког прегледа радника смањило за 64%, постао је, дакле, три пута мањи.

Сасвим је разумљиво да рад Централног психотехничког завода у Прагу, као и рад прашке Масарикове академије рада, није могао остати незапажен не само у Чехословачкој већ и у другим културним државама целог света. Њему је поверено организовање *Осмог међународног психотехничког конгреса*, који је одржан у Прагу од 11 до 15 септембра уз учешће делегата скоро свих културних држава света.

Тако су радећи са својом познатом марљивошћу, савесношћу и истрајношћу не само на практичној примени психотехнике, већ и на њеној научној изградњи, Чехословаци заузели и у овом погледу водеће место међу културним народима. Радујући се успеху овога братског народа и њихових напредних градова ми се питамо: кад ће се и у нашим градовима једном увидети да рад на психотехници значи рад на општем народном добру, економију народне снаге и стварање могућности да се људи запосле на местима која у пуној мери одговарају њиховим духовним и телесним способностима.

Др. Реља Аранитовић,
шеф Буџетског одеља Г. п. Б.

Буџети градских општина

(Свршетак).

II. Приходи

Како смо раније видели, буџети наших градских општина у већини случајева састављени су тако да се у њима сналази тешко и стручно лице. Буџет многе наше општине сматрају као „нужно зло“, и настоје да у њега унесу што више нејасноће, како би лакше дошли до онога што им закон ставља у дужност, а што они не желе да примене. То се нарочито уочава код прихода и расхода појединих градских буџета. Није био ни мало лак посао открити све те „фиктиве“, а било је случајева где се оне у потпуности и нису могле пронаћи. Тако је наш задатак био у првоме реду да пронађемо све фиктивне ставке како код прихода тако и код расхода, како би могли доћи до тачне цифре оптерећења грађанства, и на тај начин вршити упоређења. Морамо одмах нагласити, да у погледу тачног оптерећења грађанства од стране градских управа наши подаци нису потпуни у толико у колико поједине градске општине нису у своје буџете уносиле св. колика примања које они било директно било индиректно примају. Многе градске општине не врше директно све комуналне послове него их предају другима било у облику концесије, уговора и т. сл. На тај начин тај део посла не фигурира у самоме буџету, и ако је њиме грађанство оптерећено, или боље речено, грађанство то прима као монополисану радњу града.

Закон о градским општинама у § 88 предвидео је делокруг рада појединог града. Ту се каже, у ставу 1 истог параграфа, да „делокруг рада обухвата све послове који се тичу непосредног интереса градске заједнице, а односе се на економски, културни и социјални напредак града.“ Закон је даље побројао, шта „нарочито спада“ у делокруг рада сваке градске управе, и ту се цитира, поред осталог, и трамвај, водовод, осветљење, хигијенске и санитарне установе и т. д. Према томе је право и дужност града да све то извршује.

Нас овде нарочито интересује однос привредних предузећа, како се она погрешно на-

зивају у последње време, према управи. Постоје случајеви где део привредних предузећа не експлоатише директно само поглаварство него је то право пренело, како то је споредно, на друго лице. Сада се поставља питање, како поглаварство има тај однос да појављује у своме буџету. Многе општинске управе, показују код прихода један пашалан чист приход од тих предузећа, без да се игде појављује поступак којим се до тога дошло — да се ставе приходи и расходи тога предузећа, и на тај начин покаже у облику вишка прихода добит која је унесена у буџет. Постоје и други случајеви. У приход се уноси сума коју општа управа прима као додату од тих градских привредних установа, док се код расхода опште управе иста та сума појављује као расход за „јавне сврхе.“ На тај начин не само да се не може утврдити тачно оптерећење грађанства, јер приход није оно што се уноси него само његов део, нити је сам буџет реалан кад се унесе овакве полошке „јавних потреба“ које су само рачунска манипулација.

Мислимо да су сви ти поступци потпуно погрешни. У градском буџету мора да се јави све оно што град, као градска заједница, извршује. Јер настаје питање ко има да контролише, ко да одобрава издатке тих градских установа, ако га не контролише и одобрава градско веће? С тога мислимо да је уведена пракса у томе погледу потпуно погрешна, и да би је требало укинути.

Овде неби долазила у обзир једино потпуно приватна предузећа која су, као таква, добила право експлоатације поједине граде — било трамваја, воде, осветљења и т. сл. уз предвиђено право контроле од стране градског већа. Једино у томе случају би се код прихода појављивала сума примљена од предузећа као накнада поглаварству, у колико је тако и условљено. Али и ту имамо интересантан случај, н. пр. са Београдом. Београд је уступио право производње електричне струје приватном друштву, али тако, да друштво струју продаје Поглаварству а ово препродаје грађанству. На тај начин у буџету прихода појављује се цео приход од

осветљења, а код расхода сума која се плаћа приватном друштву за добивену струју. Таква радња, која је по нашем мишљењу, потпуно правилна, омогућује прегледност тога пословања, упознаје јавност о ономе шта се ради. Сасвим другу слику даје н. пр. Сарајево, које код прихода појављује 3.200.000 као паушално примање од Градске штедионице за експлоатацију град. привредних предузећа, а у расходима исту суму као издатак „јавне расвете и чесму“. То се појављује и код других градских општина, иако сви признају да је то неоправдано и т. д.

Један од разлога, који се овде мора напоменути, тих прикривених и фиктивних ставова у буџету је Закон о непосредним порезима, који градска привремена предузећа сматра као „предузећа“, и сваку показану добит опорезује. Да би се то ублажило, градске управе стварају издатке за „јавне сврхе“ јер ти издаци у ствари постоје само што се они у буџету не могу појавити као приход и према томе ни као расход, јер ту „јавну потребу“ плаћа грађанство у виду разних дажбина и намета. Кад би се то питање расправило, што је од неопходне потребе, свакако да би и ове радње, ако не потпуно а оно са 90%, отпале. Јер градско привредно предузеће није оно што је приватно привредно предузеће. Ми смо чак и против тога техничког израза „предузеће“, јер се баш ради тога и ствара та забуна у примени закона. Оно може бити предузеће само у начину производње, рада, али с обзиром на сврху производње, за њихов монополисани карактер, није предузеће. Докле год град мора да осветљава улице, и то без икакве специјалне и јасно одређене накнаде за то, производња осветљења није предузеће; док се вода мора стављати грађанству на расположење на сред друма да се може употребљавати до миле воље, водовод није привредно предузеће, јер привредник рачуна све, он не познаје „јавне сврхе“ и „јавне интересе.“ Зато, у великом делу узрок свих ових нејасних појава у буџетима градских општина, треба тражити у примени закона о непосредним порезима на добит. Док држава сама не призна да се подаци за јавне потребе морају отписивати од добити и без тога што они у буџету не фигурирају, (а правилно не могу да ту постоје) дотле ће свака градска општина са већим или мањим прикривањем стварног стања то морати да надокнади, а јавности ће увек бити непознато стварно стање, шта један грађанин даје за своју градску заједницу.

Како смо раније нагласили, ми смо желели да из појединих буџета извадимо само оно што фактично оптерећује грађанство, у колико се то оптерећење појављује у буџете, а у колико се не појављује нисмо га мо-

даци нису апсолутно оптерећење грађанства појединих градова него само релативно.

Према тако срећеним подацима дошли смо до табеле број 1 коју овде приказујемо. Највеће оптерећење има Марибор, где просечно један становник доприноси годишње динара

Табела број 1.

Упоредни преглед оптерећења једног становника града према буџетима градских општина за 1935/36 год.

Ред. број	Градска општина	Укупан приход за 1935/36 год.	Број становника	На једног становника отпата динара
1	Београд	310,477.959.—	238.775	1.300.26
2	Загреб	207,328.725.—	185.581	1.117.18
3	Љубљана	73,533.013.—	59.765	1.230.36
4	Марибор	47,243.145.—	33.131	1.425.94
5	Суботица	33,116.080.—	100.058	330.96
6	Осијек	32,330.283.—	40.337	801.50
7	Скопље	30,000.000.—	68.616	437.21
8	Сплит	29,330.914.—	43.711	671.02
9	Сарајево	28,086.270.—	78.173	359.28
10	Нш	18,294.715.50	35.465	515.85
11	Дубровник	14,819.923.70	18.765	789.76
12	Бања-Лука	8,839.670.58	22.165	398.81
13	Битољ	6,143.866.	33.024	186.04
	Свега	839,544.564.78	957.566	876.74

НАПОМЕНА: Број становнике односи се на градове без проширених атара.

1425,45, градској управи, а најмање Битољ чији становник плаћа свега дин. 186,04 годишње. На другом месту долази Београд са динара 1300,29, трећем Љубљана са динара 1230,36, четвртм Загреб дин. 1117,18 и т.д. Просечно грађани приказаних 13 градова, плаћају годишње дин. 876,74 за своју градску општину.

Ако ово стање упоредимо са оптерећењем које појединац доприноси држави, добивамо ово: на државне приходе који износе динара 10.171,250.798.— а број становника 13,934.038. отпада на једног становника просечно динара 729.95 годишње. Према томе градско житељство је више оптерећено од стране градских управа са њеним буџетом него га терети држава својим буџетом.

Ово је за нас једна од врло важних чињеница, с обзиром и на наше раније писање о томе, а то је, да, док за дин. 729.95, колико сваки од нас годишње даје држави на име издржавања „државне заједнице“, постоји Закон како се они могу и како се смеју трошити, што свакоме грађанину даје бар морал-

ко доприноси житељи наших градова за одржавање њихове „градске заједнице“ не постоји никакав јасан и потпун законски пропис, како да се са тим новцем рукује. Ни једним законским прописом није јасно речено да Закон о државном рачуноводству важи и за градске општине, а нити постоји икакав други закон који би град. финан. потпуно регулисао. Питање је да ли грађани наших градова могу имати то спокојство, то душевно задовољство и искрену приволу кад дају тих 876,74 динара годишње за одржавање њихове „градске заједнице“, а уверени су да не постоји јасних законских прописа за њихово циркулирање, и према томе ни довољна контрола. Мислимо да је сваки коментар о томе сувишан. Факат је само то, да ни грађанство само не схвата то онако како би требало. Ни сама јавност није о томе говорљива. Ретко се где види који напис о комуналној финансијској политици. Можда и због тога што она није јасна. Међутим, наша табела оптерећења најбоље нам говори, да грађане далеко више терете општине него сама држава, и да би према томе требале и јавна и законска контрола да буде већа, при расправи комуналних финансија. Свакако да није утешна одредба § 87 став 2 и 7 Закона о буџетским дванаестинама за 1935/36 год., јер свако разрешавање од дужности онога што се по дужности морало учинити говори о стању које није нормално.

Кад је реч о оптерећењу грађанства, треба ипак да се оно подели бао у две групе: фискално оптерећење, где грађани доприносе општини новац и да за то не добију никакву личну протуслугу, и на допринос где грађани за то добију неку врсту протуслуге, да ли у истом еквиваленту или не то овде није од важности. Да би и у томе имали јасну слику саставили смо табелу број 2, која нам приказује фискално оптерећење (прирез, трошарина и таксе) грађана. Та табела се разликује од прве онде, где финансиска снага појединих општина лежи више на протуслугама него на фискалном оптерећењу. Ово нарочито важи за Марибор, који је са првог места на табели број 1 спао на овој табели чак на пето место. Највеће фискално оптерећење имају становници Љубљане, где просечно сваки од њих плаћа годишње дин. 577,60. На другом месту је Београд са дин. 494,47. трећем Загреб са дин. 474,46, четвртм Осиек са 456 — динара, петом Марибор са динара 431,85 и т.д. Просечно сваки грађанин: 13 градова који долазе у обзир, плаћа годишње на име фискалних прихода општини динара 390,71. И овде је оптерећење грађана од стране општине веће од оптерећења државе. Држава прима на име непосредне порезе 2,280 милиона динара, а на име посредне 2555 милиона динара, и на име разних прихода

Табела број 2.

Табеларни преглед фискалног оптерећења градског становништва према буџетима градских општина за 1935/36 год.

Ред. број	Градске општине	Износ фискалног оптерећења	% од укупног износа прихода	Број становника	На 1 станов. отпада дневно општ. дин.
1	Београд	118,067.914.—	38,03	238.775.—	494,47
2	Загреб	88,050.900.—	42,48	185.581.—	474,46
3	Љубљана	34,520.502.—	46,95	59.765.—	577,60
4	Марибор	14,307.844.—	30,29	33.131.—	431,85
5	Осиек	18,394.000.—	56,89	40.337.—	456,—
6	Скопље	15,615.000.—	52,05	68.616.—	227,57
7	Сплит	15,871.500.—	54,11	43.711.—	363,10
8	Сарајево	22,816.300.—	81,24	78.173.—	291,88
9	Суботица	23,757.280.—	71,73	100.058.—	237,43
10	Ниш	5,508.373.82	30,10	35.465.—	155,31
11	Дубровник	7,414.583.70	50,04	18.765.—	395,12
12	Бања Лука	5,263.270.—	59,53	22.165.—	237,45
13	Битољ	4,552.000.—	74,09	33.024.—	137,83
	Свега	374,139.467.52	44,56	957.566.—	390,71

143,452.485 динара, што чини укупно динара 4,978.452.485, те према броју становника отпада на свакога држављанина просечно годишње дин. 357,28. Не узимајући у обзир то што смо урачунали овде и „разне приходе“ а код већих градских буџета само чисто фискалне, оптерећене општине је веће за дин. 33,43 годишње, што свакако није безначајно.

Ако упоредимо нашу табелу број 4 са табелом број 2, видимо колико једна градска општина растеређује своје грађанство другим средствима мимо чисто фискалних примања. Ту долазе до изражаја оне градске општине које су у свој делокруг рада узеле и експлоатисање трамваја, осветљење, водоводе, кланице и т. сл. Док Битољ прима на име фискалних прихода просечно од свакога грађанина дин. 137,83, на име свих осталих примања прима свега дин. 48,21 (74,09% чисто фискалних прихода), Марибор, на супрот томе, прима на име првих прихода дин. 431,85 (30,29% свих примања) а на име других 994,09, дакле два пута више. Сарајево н. пр. оптеређује грађане са фиском дин. 91,88, или 81,24% свих примања, а са осталима приходима са свега дин. 67,40, али без прихода од трамваја, осветљења, плинаре и т. сл. Према томе највеће фискално оптерећење, у упоређењу са осталим приходима, има Сарајево, код кога фискални приходи чине дин. 81,24% целокупног примања, на другом је месту Битољ са 74,09%, трећем Суботица са 71,73% и т. д. Најмање оптерећење у овоме показује Ниш са 30,10%. У томе се у главном и види комунална делатност поједине градске општине и њена финансиска политика.

Табела број 3.

Упоредни преглед прихода градских општина према одобреним буџетима за 1935/36 годину

Ред. бр.	Градска општина	Прирез		Трошарина		Таксе		Приходи од имања		Разни приходи		Приход од прив. предузећа		Укупно		Примедба	
		Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%		
1	Београд	12,799,314.—	4,12	74,758,600.—	24,08	30,510,000.—	9,83	5,336,400.—	1,72	25,337,217.—	8,16	161,736,428.—	52,09	310,477,959.—	100		
2	Загреб	32,880,000.—	15,86	42,955,000.—	20,73	12,215,900.—	5,89	7,864,300.—	3,79	9,922,088.—	4,78	101,491,437.—	48,95	207,328,725.—	100		4,322,000 кулч.
3	Љубљана	6,627,403.—	9,01	19,176,264.—	26,09	8,716,835.—	11,85	2,754,457.—	3,75	2,108,020.—	2,86	34,150,034.—	46,44	73,533,013.—	100		200,000 кулч.
4	Марибор	2,966,200.—	6,28	3,631,644.—	7,69	7,710,000.—	16,32	337,200.—	0,71	68,000.—	0,14	32,530,101.—	68,86	47,243,145.—	100		
5	Суботина	11,393,280.—	34,40	6,200,000.—	18,72	6,164,000.—	18,61	3,636,430.—	10,98	2,360,000.—	7,13	3,362,370.—	10,16	33,116,080.—	100		
6	Осијек	8,944,000.—	27,66	7,900,000.—	24,44	1,550,000.—	4,79	531,420.—	1,64	2,604,863.—	8,06	10,800,000.—	33,41	32,330,283.—	100		720,000 кулч.
7	Скопље	—	—	9,900,000.—	33,—	5,715,000.—	19,05	634,000.—	2,11	3,601,000.—	12,01	10,150,000.—	33,83	30,000,000.—	100		707,000 кулч.
8	Слит	5,120,000.—	17,46	6,621,000.—	22,57	4,130,500.—	14,08	2,163,000.—	7,37	4,691,955.—	15,99	6,604,459.—	22,53	29,330,914.—	100		
9	Сарајево	3,856,300.—	13,74	12,710,000.—	45,25	6,250,000.—	22,25	1,037,700.—	3,69	3,436,000.—	12,23	796,270.—	2,84	28,086,270.—	100		280,000 кулч.
10	Ниш	500,000.—	2,73	3,192,873,82	17,45	1,815,500.—	9,92	248,500.—	1,36	2,123,937,68	11,61	10,413,904.—	56,93	18,294,715,50	100		
11	Дубровник	3,584,145,20	24,18	1,500,000.—	10,12	2,330,438,50	15,74	440,000.—	2,97	1,303,700.—	8,79	5,661,640.—	38,20	14,819,923,70	100		350,000 кулч.
12	Бања-Лука	1,151,570.—	13,02	3,460,000.—	39,14	651,700.—	7,37	12,000.—	0,14	846,400,58	9,58	2,718,000.—	30,75	8,839,670,58	100		200,000 кулч.
13	Битол	—	—	3,255,000.—	52,98	1,297,000.—	21,11	225,500.—	3,67	1,366,366.—	22,24	—	—	6,143,866.—	100		750,000 кулч.
	Свега	89,822,212,20	10,70	195,260,381,82	23,25	89,056,873,50	10,61	25,220,907.—	3,—	59,769,547,26	7,13	380,414,643.—	45,31	839,544,564,78	100		

НАПОМЕНА: Дотације привредних предузећа, културарина и сва фиктивна примња нису узимана у обзир. Код примедбе су означени износи који су преливљени као приход од културарине, а нису урштени у табели.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Табела број 3 приказује нам целокупан преглед прихода појединих градских општина. Сви контрасти финансиске политике између појединих градова и ту се виде. Ни код једне врсте прихода не постоји бар приближна снага код свих наших већих градских општина. Свака има своју политику, свака свој начин рада, и према томе свака и своју врсту прихода. Тако прирез суделује од 2,73% од целокупног прихода (не узимајући у обзир Скопље и Битољ који уопште немају ту врсту даће) до 34,40%; трошарина од 7,69% до 52,98%; таксе од 4,79% до 22,25% и т. д. Крај таквог стања не може се говорити о некој општој комуналној финансиској политици, него само о политици појединих градских општина.

Прирез се појављује код свих градских општина, изузев Скопља и Битоља. Он је код Суботице један од главних извора градских прихода, јер 34,40% од целокупних прихода отпада на прирез. Значајну улогу игра и код Сплита, где је његова висина незнатна испод нивоа трошарине као и приходе од привредних предузећа. У Загребу је прирез далеко изнад такса, док се налази нешто испод прихода од трошарине, али је поред ње један од најважнијих извора градских прихода. У Осијеку приход од приреза је надмашио чак и приход од трошарине, као и приход од такса и свега другог, изузев прихода од привредних предузећа, са којима прирез чини главни извор градских финансиских средстава. У истом се положају налази и Дубровник, чији приходи од приреза чине 24,18% свих прихода, што даје скоро исти износ од заједничког износа и таксе и трошарине. Спореднију улогу има приход код крајева предратне Србије, где поједини градови тој врсти прихода још уопште не прибегавају. Према томе се може закључити, да прирез употребљавају претежно крајеви ван граница предратне Србије, где је он један од веома важних извора прихода.

Напротив прирезу, који се највише појављују ван бивших граница Србије, долази трошарина која је као приход делимично јача у Србији, него у осталим крајевима. Највећи ефекат прихода од трошарине има Битољ, код кога 52,98% целокупног примања отпада на трошарину. Иза Битоља долази Сарајево са 45,25%. То је за Сарајево највећи извор прихода, јер, како смо споменули, њена предузећа нису предвиђена у буџету, и тако је цело оптерећење пренето на фискална примања. Иза Сарајева долази Бања Лука са 39,14%, даље Скопље са 33%, Љубљана са 26,09%, Београд са 24,08% и т. д. Трошарина међу фискалним приходима има најважнију улогу, јер њена примања су већа од примања пореза заједно са таксама, тако да чини највећи део свих фискалних при-

мања. Све општине се служе том врстом прихода, и све примају доста знатне суме од тога прихода.

Таксе су спореднији приход, при упоређењу са трошарином, и једино код Марибора оне премашују не само трошарину, него и прирез. Код других градских општина таксе су знатно испод нивоа трошарине, док су у неколико случајева изнад нивоа приреза (код Београда, Љубљане, Сарајева, Марибора, Скопља, Битоља и Ниша). Највеће суделовање такса у приходима је код Сарајева, где износи 22,25% од целокупног примања, после долази Битољ са 21,11%, Скопље са 19,05%, Суботица 18,61% и т. д. Најслабије суделовање је код Осијека, код кога таксе сачињавају свега 4,79% од целокупног примања града Осијека.

Према збирном стању свих 13 градских општина, прирез суделује са 10,70%, трошарина са 23,25% и таксе са 10,61% од укупне суме прихода градских општина. Према томе скоро половина прихода отпада на ове три врсте фискалног оптерећења грађана.

Приход од имања не игра никакву знатну улогу код градских општина. Његов просечан ефекат је 3%, што при упоређењу са осталим приходима нема већег значаја. Највећи утицај тога прихода је код града Суботице где он суделује са 10,98%, а најмањи је код Бања Луке, где се појављује са 0,14%.

Међу разне приходе убројали смо све оно што не спада у прве четири врсте прихода, а није ни приход од предузећа. Сам ефекат тих прихода од 7,13% доста је знатан. Код појединих градских општина, разни приходи надмашили су у своме квантуму и приход од такса, као што је случај код Битоља, где на „разне приходе“ отпада 22,24%. Код Ниша њихов проценат — 11,61% — прелази приход од такса — 9,92%.

Овде морамо да напоменемо једну чињеницу, која је од важности. При класирању појединих врста прихода, ми смо се у главном морали придржавати онога сврставања које су поједине општине означиле у својим буџетима. Међутим, немају све наше градске општине исти начин класирања. Код многих није довољно изражен појам такса, те их неке групишу међу разне приходе, а друге приходе стављају међу таксе. Поред тога, све градске општине немају ни исте врсте такса. Тако се дешавало да оне таксе које се непојављују код већине градских општина нисмо могли уврстити међу таксе, него у разне приходе, јер би само упоређење било нереално. Можда, с погледом на саму врсту оптерећења — фискално и остало — то није потпуно правилно, али смо желели да правимо и упоређење између буџета појединих градских општина. Тако смо морали сами донекле да коригујемо класирање појединих група при-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

хода, како би упоређивање једних са другима било веродостојније. Све оно што није могло бити уврштено ни у једну групу прихода означених у нашој табели број 3 стављали смо у групу „разних прихода.“

Није без значаја, да се наведу важнији приходи појединих градских општина, који код нас фигурирају у групи „разних прихода“ јер се и ту оцртава разноликост финансиских извора наших градова.

Код Београда, највећа позиција је накнада за израђене тротоаре, у износу од 10 милиона динара; даље, „употреба канала“, 3,4 мил. дин.; чишћење улица 5,4 мил. дин.; камате хартија од вредности 2,3 мил. динара; неподвижни приходи 1 мил. динара и т. д.

Код Загреба, „за асфалтиране ходнике“ 2,7 мил. дин.; од канализације 1,8 мил. дин., ненаплаћени приходи 3,1 мил. дин.; неподвижни приходи 1,1 мил. дин.

Код Љубљане, на разне ситне приходе 1,1 мил. дин.; неподвижено 130.000 динара; народно здравље 355.500.

Један од најефикаснијих прихода наших градских општина је приход од тако званих привредних предузећа. Он просечно износи 45,31% од њихових целокупних примена. Ако тај проценат упоредимо са процентом који показује државе у своме буџету, онда видимо, да је и ту држава у бољем положају. Док градске општине примају на име приреза, трошарине, таксе и свега другог мимо привредна предузећа, 54,69%, држава прима на име посредне и непосредне порезе, и на име разних прихода, изузев прихода од привредних предузећа, 48,94%. Код прихода од привредних предузећа је обратно: Градске општине примају 45,31% а држава 51,06%. Значи, да градске општине своје финансиске изворе мање црпу од предузећа него држава, која је успела да за више од пола прихода за покриће својих потреба пребаци на привредно поље свога рада.

Приход од привредних предузећа, као и код осталих, код градских општина је веома разнолик. Ту се појављују највећи контрасти, јер се скала диже од нуле (Битољ) до 68,86% (Марибор). Та разноликост је од великог значаја, јер се код тога најбоље оцртава сама привредна и финансиска политика града. Ми ћемо мало касније видети, да, као и код државе, предузећа су најбољи извори прихода, најсигурнији, најиздашнији и што је најважније, то је приход редован, свакидашњи. Онде где је градска општина успела да своја предузећа стави на здраве темеље, а тих је код нас мало, ту је и сама обезбеда општине осигурања. Код Марибора цео буџет износи 47 милиона динара, а од тога отпада на предузећа преко 30 милиона. Тај је град успео да гро својих потреба подмирује од предузећа, који му, за покриће његових 17 милиона

динара дају преко 7 милиона готовог новца; што им не даје прирез и трошарина заједно.

Како смо напоменули, највећи ефекат од предузећа има Марибор. Иза њега долази Ниш, који и ако има свега једно предузеће (електричну централу, док смо им и приход кланице ту убрајали) има од њега знатну корист, и њиме покрива велики део својих потреба. На трећем месту је Београд, код кога приходи од предузећа суделују са 52,09% од укупних прихода града. Да је Београд доспео на треће место то није ни мало ласкаво, нарочито ако се томе дода, да је чист приход Општине београдске далеко мање од н. пр. Ниша, Љубљане, Марибора и Загреба. После Београда долази Загреб, са 48,95% па Љубљана са 46,44% и т. д. Слаб приход од предузећа има и Суботица, свега 10,16%, чија се плинара у овогодишњем буџету појављује са дефицитом од 463.880 динара. Нешто боље стоји Сплит, са 22,53% и т. д.

Да би имали потпуну слику стања привредних предузећа град. општина саставили смо табелу број 4 која нам приказује сав вишак и мањак прихода над расходима тих предузећа. Укупан ефекат свих предузећа је овај: са вишком је завршило 11 градских општина од њих тринаест, у износу од динара 61,354.406. Потпун мањак имају свега две градске општине (Суботица и Дубровник) док деломични има Београд (он показује ефективно највећи мањак) и Сарајево. Укупан износ мањка је дин. 7,773.477. Према томе је чист вишак градских општина од предузећа дин. 53,580.929, односно, од укупног прихода од предузећа 14,6%.

Ако проматрамо табелу број 4, на први поглед пада у очи веома слаб рентабилитет београдских градских предузећа. Док Београдска општина имакао вишак од својих прив. предузећа свега 5,8 милиона динара, Загребачка има 17,4, односно три пута више. Док приход електричне струје и трамваја дају Београду 4,5 мил. динара, Загреб прима 7,7 милиона од осветљења. Чак и Ниш прима од своје електричне централе дин. 5,922.766 односно за 1,5 мил, што чини скоро $\frac{1}{3}$ више од Београда. Једини је случај у Београду да је водовод пасиван и то врло осетно, јер Љубљана има од водовода преко 3 мил. динара, Сплит преко 2 мил. динара, Марибору преко 1 милиона динара вишка итд.

Кад би поједина предузећа класирали по њиховој користи по градску општину добили би ову слику. Најрентабилнија електрична централа је у Загребу, водовод у Љубљани, кланица у Загребу, плинара у Загребу.

У почетку овога чланка говорили смо о самом састављању буџета и нагласили да се у њему појављују многе нејасноће и заплетености. Тада смо мислили највише на привредна предузећа, односно на вишак прихо-

Табела број 4.

Упоредни преглед вишка и мања градских привредних предузећа према њиховим буџетима за 1935/36 год.

Ред. бр.	Град. општине и њена прив. предузећа	ВИШАК	МАЊАК	Коначно стање + вишак — мањак	ПРИМЕДБА
1	Београд Трамвај и осветљење Водовод Кланица	4,520.478.— 7,146.811.—	5,825.029.—	+ 5,842.260.—	
2	Загреб Електрична централа Водовод Плинару Кланица	7,771.950.— 150.000.— 1,400.000.— 8,109.002.—		+ 17,430.952.—	Буџет Кланице није одвојен од Опште управе, те смо га ми одвојили, као и код осталих општина које су тако уносиле.
3	Љубљана Кланица Водовод Електрана Плинару Погребни завод Град. кочије	565.997.— 3,177.363.— 2,207.432.— 40.637.— 28.000.— 41.633.—		+ 6,061,062.—	Вишкови се овде, као и код многих других општина, не појављују као такви, него у облику „отштете“.
4	Марибор Привред. предузеће	7,198.000.—		+ 7,198.000.—	У ствари вишак је 7,785.517,31 дин. али смо ми узели из прихода износ од 6,388.000 показаних као и приход од дугова и 810.000 дин. као отштета. Остатак је убачен у неки текући приход те га нисмо могли ни показати.
5	Суботица Плинару		463.880.—	— 463.880.—	Ово је показано у приходу плинаре као „камата“ главне богајне и као „допринос“.
6	Осијек Привред. предузеће	4,600.000.—		+ 4,600.000.—	Буџет град. предузећа су заједнички.
7	Скопље Електрична централа	1,450.000.—		+ 1,450.000.—	Износ од 2,600.000 дин. који се појављује као отштета код расхода не појављује се нигде као приход пре није ни узиман у обзир.
8	Сплит Водовод Плинару	2,017.545.— 420.000.—		+ 2,437.545.—	Вишак Водовода показује се као »отштета« а у приходу као камате и амор. дуга. Исти је случај и са плин.
9	Сарајево Град. штедионица Град. болница Град. купатила Дом старца	3,200.000.— 20.000.—	300.000.— 375.000.—	+ 2,545.000.—	Град. штедионица врши место Управе, послове предузећа, и даје изванштан паушал као накнаду.
10	Ниш Елек. централа	5,922.766.—		+ 5,922.766.—	Ова се сума појављује као разлика између прихода и расхода елек. цент. показана у општој управи.
11	Дубровник Водовод Елек. централа		221.568.— 588.000.—	— 809.568.—	Код водовода појављује се као дотације код елек. цент. као „јавна расвета“.
12	Бања Лука Прив. предузеће	1,366.792.—		+ 1,366.792.—	Буџети прив. предузећа нису издвојени те смо сами обрачунали.
	Свега			+ 53,580.929.—	

НАПОМЕНА: Сви ови износи нису узимани у обзир ни код расхода ни прихода Опште управе, пошто се појављују као приходи код привредних предузећа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да тих привредних предузећа. Интересантно је проматрати како се то у буџету појављује. Већина општина то назива отштетом — Словенци то зову — признавалнина. — Тај се износ уноси у приходима опште управе, поред тога што је унето као приход код самих предузећа, или под ознаком прихода од предузећа, или као део за отплату зајма, као повраћај зајма и т. сл., а у расходима опште управе, да би се очувала равнотежа, исти се износ (често се и дели да не би падало у очи, а често је тако разбацан да га уопште не можете пронаћи, као што га нисмо могли пронаћи код Марибора) уноси као отштета за цесте, за јавне сврхе, за опскрбу града водом и т. д. Веома је мало општина — као Ниш и пр. — који то уносе под ознаком, паушалне дотације општој управи. Љубљана је то уносила двојачко и као „признавалнину“ (отштету), и то веће суме, и као добит, незнатне суме, тако да на први поглед човек мора да се пита, какво је то предузеће електрично које ради са добити од дин. 10.777.

— Неке општине као Осиек, имају заједнички буџет свих предузећа, и његов укупан вишак прихода баца у општу управу као „отштету.“

Свакако да је ово фиктивно оптерећивање буџета, које нема и не може имати никакве стварне користи. Ми ипак разумемо зашто се то ради, и у томе погледу, кад већ тако мора да буде, могли би да одобримо тај поступак, јер је он једини пут који се може за одбрану употребити, али с обзиром на сам буџет те фиктивне радње не могу и не смеју да опстану. Зато ће, под ударом § 88 Закона о буџетским дванаестинама за 1935/36 годину, то све да отпадне јер привредна предузећа неће имати одвојене буџете. Сада се неће моћи појавити да фиктивна пребацавања са лева на десно, па опет са десна на лево, него сви приходи на једну и сви расходи на другу страну — значи, сви приходи служе за покриће свих потреба поглаварства, и добит може бити само једне, а то је: градске општине. Колико смо и раније били у праву, кад смо повлачили тезу јединствености буџета, најбоље нам показују буџети градских општина за 1935/36 годину, који ће остати као јединствен пример у нашим комуналним финансијама.

У прошлом броју престоничког часописа „Београдских општинских новина“ говорили смо о кулучарини, те овога пута то не желимо да понављамо. Напомињемо једино толико, да су је уносиле већина општина, а у највише случајева у расходима се није видело на шта ће се убрани новац на име кулучарине утрошити. Ми смо кулучарину издвајали из прихода, као што смо је издвајали и из расхода онде где је био расход означен да се врши из кулучарине, онде где

те ознаке није било нисмо могли ништа ни да смањујемо, те се појављује неравнотежа буџета.

III Расходи

Прво што пада у очи, кад се упоериш табеларни преглед број 5 са табелом број 3, је, да је сума расхода већа од суме прихода за дин. 1,645.457,20, односно да сви расходи нису покривени приходима. Та неравнотежа буџета долази углавном због тога, што многе градске општине које су код прихода предвидени приход од кулучарине, што није редован општински приход, нису за исту суму предвиделе и расходе који ће се вршити из примања од кулучарине, тако су многи буџети за ту суму расхода у дефициту. Поред тога постоје и неке рачунске грешке, а закључак свега тога је да буџети градских општина које приказујемо нису уопште уравнотежени.

Према табели број 5, која нам приказује груписане расходе у личне и материјалне (ванредне материјалне, у колико негде постоје нисмо издвајали, а у колико се одnose на родове из зајма нисмо у опште узимали у обзир). Просечно троше наше градске општине 26,46% од укупних расхода на личне издатке, а 73,54% на материјалне издатке. Тај однос је нешто над нормалом, јер се рачуна да највише 25% може једна општина трошити на своје личне издатке. Међутим, код нас већа половина (8:5) градских општина даје на личне расходе преко те нормалне висине. Највећи проценат личних према материјалним издацима има град Суботица, где се даје 47,54% на личне а свега 52,46% на материјалне издатке. Тај је однос скоро двоструко већи од нормалног односа. На другом је месту град Осиек са 36,83%, дакле, за преко 11 поени испод Суботице, али још увек за исто толико је изнад нормале. На трећем је месту Битољ са 35,21%, даље Сарајево, 34,20%, а на петоме је Београд са 27,33%. Најбољи однос има Скопље са 20,72%, дакле пет поена испод нормале, а за 135% је мањи од односа у буџету Суботице. Према томе се скала диже од 20,72 до 47,54%, што је свакако веома велико растојање.

Пада у очи да Београд највише троши на личне издатке од осталих већих наших градова, Загреба и Љубљане. То се нарочито опажа ако се прави тај однос — одвојено општа управа од привредних предузећа. Тако у Београду, на општу управу отпада проценат 27%, док на предузеће трамваја и осветљења отпада 28%, код Загреба, на Општу управу отпада 25% има електрично предузеће 19%; код Љубљане на Општу управу 35%, а на предузећа 10%. Као што се види однос је доста нереалан, за Београдско елект.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Табела број 5.

Упоредни преглед расхода градских општина према одобреним буџетима за 1935/36 годину

Редни број	ГРАДСКА ОПШТИНА	Л и ч н и р а с х о д и		М а т е р и ј а л н и р а с х о д и		У к у п н о		Примедба	
		појединачно	сумарно	појединачно	сумарно	појединачно	сумарно		%
1	Београд Општа управа Водовод Трамв. и осв. Кланица	42,881.075.—	84,876.319.—	111,702.716.—	225,601.640.—	72,67	154,583.791.—	100	У с а с т а в н и је у з и м а н у о б з и р З е м у н к о ј и и м а о д в о ј е н б у ђ е т, и с т о т а к о н и д о д а ц и ј а в о д о в а о д 5,825,029 д.
		6,160.279.—		25,224.750.—			20,808.550.—		
		34,053.348.—		84,926.174.—			48,984.050.—		
		1,781.617.—		3,748.000.—			1,630.000.—		
2	Загреб Општа управа Плињара Елект. центр. Водовод Град. економија Град. успињача	31,306.262.—	44,166.476.—	93,105.976.—	163,162.249.—	78,69	124,412.238.—	100	Н и је у з и м а н у о б з и р и з д а т а к и з к у л ч а р и н е и д о г а ц и ј а п р и в. п р е д у з е њ а.
		1,847.850.—		18,960.700.—			20,808.550.—		
		8,995.000.—		39,989.050.—			11,630.000.—		
		1,715.000.—		9,915.000.—			1,043.887.—		
3	Љубљана Општа управа Кланица Водовод Електрана Плињара Погребни завод Залагаоница Саобраћај	16,086.569.—	19,624.779.—	29,515.690.—	54,066.452.—	73,37	45,602.259.—	100	О т ш т е т е, п о к а з а н е к о д п р и в. п р е д н и с у у з и м а н е у о б з и р.
		498.418.—		2,812.623.—			3,311.041.—		
		572.267.—		4,391.210.—			4,963.477.—		
		1,289.400.—		10,562.834.—			11,852.234.—		
4	Марибор Општа управа Прив. предузећа	3,898.277.—	10,456.124.45	20,172.767.—	36,787.020.55	77,87	24,071.044.—	100	К а о и н а к п р а в. п р е с. у з е т ј е в а н о с о л 7,198,000.— з а к о ј и к о с у с в а њ е н и њ њ о в и р а с х о д и.
		6,557.847.45		16,614.253.55			23,172.101.—		
5	Осијек Општа управа Прив. предузећа	9,918.046.—	12,173.046.—	16,932.237.—	20,877.237.—	63,17	26,850.283.—	100	К у л ч а р и н а н и је к о л р а с х о д а с п е ц и ф и к а ц и ј а, з а т о с е п о к а з у ј е м а њ а к з а т о ј в а н о с.
		2,255.000.—		3,945.000.—			6,200.000.—		
6	Скопље Општа управа Прив. предузећа	5,338.845.—	6,215.255.—	17,719.645.—	23,774.745.—	79,28	23,058.490.—	100	К о л р а с х о д а з К у л ч а р и н е у з е т ј е 710,000 д. о к о л п о к а з у ј е м а њ а к з а т о с е п о к а з у ј е м а њ а к о д 16,000 дн.
		876.410.—		6,055.100.—			6,931.510.—		
		За пренос:		524.269.343.55		701.781.343.—			

Редни број	ГРАДСКА ОПШТИНА	Лични расходи			Материјални расходи			Укупно			Примедба
		појединачно	сумарно	%	појединачно	сумарно	%	појединачно	сумарно	%	
7	Сплит Општа управа Водовод Плињара	5.695.325,20 655.500— 663.038.—	7.013.863,20	23,91	19.468.674,80 1.860.414— 987.962.—	22.317.050,80	76,09	25.164.000.— 2.515.914.— 1.651.000.—	29.330.914.—	100	Дотације приват. предузећа нису узете у обзир.
8	Сарајево Општа управа Град. болница Град. купатило Дом старца	9.557.771.— 112.200.— 14.076.— 17.370.—	9.701.417.—	34,20	17.707.229.— 523.700.— 50.924.— 381.000.—	18.664.853.—	65,80	27.265.000.— 637.900.— 65.070.— 398.370.—	28.366.270.—	100	Купујарина од Липора 280.000, није специфицирана код расхода, те се поклаже малом за тај износ. Дотација Град. штед. није узета у обзир.
9	Суботинца Општа управа Плињара Болница	14.569.800.— 269.676.— 906.220.—	15.745.696.—	47,54	14.720.030.— 764.204.— 1.886.150.—	17.370.384.—	52,46	29.289.830.— 1.033.880.— 2.792.370.—	33.116.080.—	100	Дотација плињари није узета у обзир
10	Ниш Општа управа Прив. предузећа	3.098.418.— 1.666.634.—	4.765.052.—	26,04	11.364.151,50 2.165.512.—	13.529.663,50	73,96	14.462.569,50 3.832.146.—	18.294.713,50	100	Дотација ел. цен. и купујарина изостављено је.
11	Дубровник Општа управа Елект. цент. Водовод	2.486.564.— 618.451.— 248.740.—	3.353.755—	22,19	6.159.390,90 4.214.549.— 1.389.468.—	11.763.407,90	77,81	8.645.954,90 4.833.000.— 1.638.208.—	15.117.162,90	100	Купујарина од дин. 350.000, није код расхода означена, те се показује мањак.
12	Вања Јука Општа управа Прив. предузећа	2.050.213.— 267.180.—	2.317.393.—	25,63	5.638.249,58 1.084.028.—	6.722.277,58	74,37	7.688.462,58 1.351.208.—	9.039.670,58	100	Купујарина од дин. 200.000, није означена у расходима, те се показује мањак.
13	Витгољ Општа управа	2.163.450.—	2.163.450.—	35,21	3.980.416.—	3.980.416.—	64,79	6.143.866.—	6.143.866.—	100	
Свeгa		222.572.625,65			26,46	618.617.396,33		73,54	841.190.021,98	100	

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и трам. предузеће, јер одговара као 28:19:10 на штету Београда.

Као ни код осталих случајева, ни у персоналној политици се наше градске општине не придржавају једног система. Тих система је скоро толико колико је и градских општина. Ми ћемо донекле само да се позабављамо тим питањем у колико се његови контрасти могу констатовати анализом буџета.

Код Београдске општине, свега 48,34%, о целокупних личних издатака отпада на плате статутног односно сталног особља, док ча плате хонорарног отпада 10,16% а дневница 23,50, што даје заједничку цифру мимо статутног особља 33,67%. Код Загреба н. пр. је сасвим друга ситуација: хонорарног особља је незнатан број, а дневничаре у опште не појављује у буџету (можда их има међу материјалним расходима, као надничаре као и остале општине што раде). Код Љубљане 57,54% отпада од личних издатака (ако се издвоје станарине учитеља) на статутно особље, док на хонорарне и дневничаре отпада свега 13,73%. Та из основа подвојена персонална политика наша три економска највећа града, види се и по овоме:

Београд има свих врста службеника 3684 са просечном годишњом платом 20.902 дин.

Загреб има свих врста службеника 952 са просечном годишњом платом 25.532 дин.

Љубљана има свих врста службеника 440 са просечном годишњом платом 22.126 дин.

према томе се може закључити да Београд има далеко више ниже исплатног службеног особља са просечно малом зарадом, док Загреб и Љубљана имају мањи број службеника, али зато сталних и добро плаћених.

То су, може се рећи, две генералне линије персоналне политике наших највећих градова, које се, као што видимо, дијаметрално разликују једна од друге.

Код материјалних издатака, најболнију тачку сачињавају отплате по зајмовима и летећим дуговима. У свему градске су општине унеле у своје буџете на име отплате отштете и других обавеза суми од динара 174,057.824,32, што чини од укупне суме материјалних расхода 28,13%. Појединачно то изгледа овако:

Београд предвиђа суму од Дин. 92.332.690, односно 40,92% од материјалних расхода;

Загреб предвиђа суму од Дин. 25.576.511, односно 15,67% од материјалних расхода;

Љубљана предвиђа суму од Дин. 9.190.961, односно 17% од материјалних расхода;

Марибор предвиђа суму од Дин. 8.459.155, односно 22,99% од материјалних расхода;

Суботица предвиђа суму од Дин. 2.760.000, односно 15,89% од материјалних расхода;

Осијек предвиђа суму од Дин. 9.142.820, односно 43,79% од материјалних расхода;

Скопље предвиђа суму од Дин. 2,361.003, односно 9,93% од материјалних расхода;

Сплит предвиђа суму од Дин. 8,935.359, односно 40,03% од материјалних расхода;

Сарајево предвиђа суму од Дин. 2,834.150, односно 15,18% од материјалних расхода;

Ниш предвиђа суму од Дин. 6,366.796, односно 47,05% од материјалних расхода;

Дубровник предвиђа суму од Дин. 2,971.650, односно 25,26% од материјалних расхода;

Б. Лука предвиђа суму од Дин. 2,546.963,32 односно 37,88% од материјалних расхода;

Битољ предвиђа суму од Дин. 579.766,—, односно 14,49% од материјалних расхода;

Најоптерећенији буџет ануитетском службом је код града Ниша, где 47,05% од материјалних расхода отпада на те издатке; иза њега долази град Београд са 40,92% од укупних материјалних расхода, даље Сплит са 40,03%. Сматрамо да ова огромна оптерећења на редовне кредите најбоље доказују да финансиско стање наших градских општина није ни мало ружичасто. Кад се преко 40% од свих материјалних издатака мора издвојити да се плаћа ануитет и остале створене обавезе, онда то по нашем дубоком уверењу, није нормално стање. Додали се томе један факат, који се из буџета не види, али за који знају сви који прате финансије наших градова, да у буџет нису унете све обавезе, да и мимо њега оне опстоје, онда можете закључити, колико греше они што верују да грађанство није преоптерећено градским буџетима, и да ће се финансије наших општина брзо, једним добрим замахом руке, средити.

Разуме се да поред ових превисоких општинских оптерећења буџета са дуговима и подужицама, комунална политика се мора сва и кретати у томе правцу. Према 28% колико се даје за амортизацију дугова, даје се за грађевинску грану, одржавање улица канализације и остало, свега 13%. На социјалну и здравствену скарб, која спада међу најважније тачке комуналног програма, троше наше градске општине непуних 7,38%. Субвенције и дотације разним друштвима стиже свега 1,72%. Како детаљно изгледа све то код појединих општина, говори нам табела број 6. Оне општине које су се истрошиле данас стоје далеко испод других које систематски, из године у годину изграђују. Загреб у овој години на грађевинску грану уложи 26 мил. дин., а Београд свега 19 мил. дин. За социјалну службу народно здравље Загреб даје од свога буџета од 200 мил. динара, на број становника од 185581 и, 12 мил. динара, док Београд од свога буџета од 310 мил. динара, на 238775 становника даје 11 милиона динара. О субвенцијама да и не говоримо, јер се ту толико разликују да се не може ни вршити упоређење. Осијек на

Табела број 6.

**Упоредни преглед важнијих материјалних издатака по грамама
буџета град. општина за 1935/36 год.**

Ред. број	ГРАДСКА ОПШТИНА	Грађевинска грana	Социјална скрб и народно здравље	Лична и имовна безбедност	Субвенције и разне дотације Хум. и др. друштва
1	Београд	19,947.700.—	11,049.900.—	1,735.900.—	1,254.800.—
2	Загреб	26,842.100.—	12,983.700.—	6,039.892.—	3,662.200.—
3	Љубљана	6,607.890.—	5,699.825.—	1,511.862.—	1,979.119.—
4	Марибор	4,359.990.—	3,193.574.—	660.328.—	839.100.—
5	Суботица	2,072.900.—	1,829.950.—	491.590.—	228.910.—
6	Осијек	1,086.000.—	1,602.250.—	451.240.—	823.400.—
7	Скопље	7,500.000.—	1,687.000.—	664.390.—	567.000.—
8	Сплит	3,919.165.—	2,359.864.—	637.600.—	168.700.—
9	Сарајево	5,383.000.—	2,712.200.—	1,206.400.—	470.000.—
10	Ниш	2,550.000.—	836.000.—	379.000.—	99.000.—
11	Дубровник	1,452.250.—	831.787.90	650.532.—	120.000.—
12	Бања-Лука	692.860.—	207.700.—	159.306.—	391.039.26
13	Битољ	1,234.400.—	668.700.—	230.700.—	85.700.—
	Свега	83,248.255.—	45,662.450.90	14,818.740.—	10,688.968.26

око 9 милиона динара за ануитетску службу даје 1,6 за социјалну скрб и народно здравље, на име помоћи пола милиона. На грађевинску грану даје Осијек милион динара. Скопље даје на грађевине 7,5 мил. динара, али зато Скопље даје свега 9,9% на ануитетску службу а Осијек 43%. У томе погледу даје леп пример и Сарајево, Суботица и Битољ, који спроводе више социјалну комуналну политику и више политику тиху, према својој моћи без великих авантура и великих амбиција.

У појединости материјалних расхода не желимо овога пута да се упуштамо, јер то не дозвољава ни простор овога чланка, а и што би тиме морали говорити о појединим случајевима о којима не би желили да говоримо. Важан је за нас овога пута факат, да ни код материјалних расхода не постоји ни приближно нешто што би поједине градске општине сјајало. Свака се креће у оквиру својих потреба, или боље речено своје политике. Каква је то политика по поједино грађанство, нека они о томе закључују, јер је то првенствено њихово право и њихова дужност. Ми колико смо могли показали смо.

Да постоји аутономија наших градских општина, — то смо видели у излагањима о њиховим буџетима. Та аутономија иде тако далеко да ми често мора да се упитамо: јесу ли то све градови наше земље? Њихове политике се из темеља разликују, а ако све треба да се зове комунална политика, иако међу нама нема толике ни културне ни е-

кономске разлике. Разлика постоји, то је тачно, али, да ли у оноликој мери, у оноликим основним схватањима у колико се разликују поједине комуналне политике наших градова? Мислимо да не постоји и ради тога нас и буни ова подвојена политика, ради тога и тражимо да се она мења, да се прилагоди своме грађанству. Како год нас држава сматра као једно, тако нас и опорезује, тако нам и суди (оно бар са жељом да тако буде у колико све још није претворено у „једно”), тако треба да нас и град, у упоређењу са нашим братом из другог града, третира као једно и даје нам бар приближно једно те исто. Јер доклегод постоји подвојеност у комуналној политици, која је од великог утицаја и за саму држ. политику, дотле ће бити подвојености и међу грађанима, биће бољих и лошијих, биће здравијих и болеснијих, богађијих и сиромашнијих. А ми мислимо да комуналној политици није циљ да прави те касте од својих грађана, него јој је сврха да свакоме грађанину помогне, а највише ономе који помоћ треба.

Ред би био да се бар створи иницијатива међу појединцима о схватањима и дужностима комуналне политике, а понаособ комуналне финансиске политике. Државна управа је почела у томе правцу бар делимично да ради, па стога, не сме се изгубити из вида, да грађанство то чека, грађанство то треба Савез свих градова наше Краљевине, као врховни комунални форум, мора и овде узети у своје руке благотворну иницијативу. Он има реч.

Прилози за историју Београда и Србије:

Глиша Елезовић,
начел. Минист. просвете у п.

Турски споменици за историју Београда и Србије

(Наставак)

Одређен је исто тако и румелиски валија, поштовани овлашћеник, славни маршал, закон света, мој везир Али паша — нека би му вишњи бог учинио трајном његову славу! као самосталан главни командант трупа од нишке стране, под чију је команду стављена свеколика војска Румелије.

Од стране мога узвишенога царства се настало и побринуло да се ојача њихова мишица пошљиком муниције и хране за њих.

Па и ти који си поменути везир, пошто је јасно и очигледно да си ти тако исто један између великих везира, чувен са свога разумевања у послу и по обаврности и увиђавности, у смислу по том предмету срећно изашлог мога славног царског хати-хумајуна, за сад, да ти се нађе за нужне трошкове, шиље ти се 100.000 гроша. Нареджено је с друге стране узвишеним ферманом румелиском валији, поменутом главном команданту војске да ти према указаној потреби од нишке стране колима дотури храну и да ти пружи помоћ.

Ти опет, у свакој прилици да будеш крепка срца.

Према томе, како буде потреба изискивала употребљаваш одређене румелиске ..... (подерано) и своју војску и ону која ће од сад у будуће бити одређена. По својој урођеној марљивости и родољубљу, и умешности у послу, и дужној верности да укрепиш како ваља тврђаву Београда, његову околину, и нахије и да га чуваш и радиш на прибављању ..... (једна се реч није могла прочитати). Уз то ћеш одржавати везу са поменути главним командантима трупа и са осталим с којима је потребно ..... (подерано). Заложитиш се свим силама да се поменути београдски бунтовници разагнају и униште, имовина њихова и ствари да се поодузимају и заплене, тако да им не остане више снаге да се у будуће дижу и одмећу. Поменути издајце, помоћу вишњег бога, да се искорене и униште. Исто тако да се постараш да прибавиш сретства којима ће се огњем и мачем натерати на покорност. Буди уверен да се и у будуће неће од моје узвишене царске стране пропустити да ти се шаље потребна помоћ и потпора. Да би у сваком случају настојао и трудио се да крепка срца запнеш и посведочиш своју дужну верност, донесен је мој ферман. Још једном препоручујући ти и скрећући пажњу нарочито је изашла ова моја света заповест и хитно по-

слата по ендерун мектербаши великог везира, Мехмеду — нека би му се вредност увећала!

Према томе, кад будеш извештен, не показујући ни у чему неопрезност и нехат, уз прибављање свих сретстава потребних за предузимање мера безбедности за појачање тврђаве Београда, његове најближе околне и његових нахија и места којима је учвршћење потребно, да се покажеш крепка срца. А с друге стране опет поштујући обзире опрезности и обаврности да одржаваш везе и преписку са поменути главним командантима, нишким и босанским и са осталим одређеним војним старешинама тамо упућеним. У циљу да у овом питању прионеш и обратиш пажњу и да, помоћу створитеља, истребљењем и уништењем поменутих бунтовника приредиш ми једну од највећих царских радости ..... (подерано) кад будеш извештен да ти се ни у будуће овако исто неће пропустити, а да ти се потребна помоћ и појачање не пружи, поступићеш на описани начин и према томе ћеш се управљати. О ономе што буде потребно, као и о даљем развоју догађаја, извештаваћеш и јављати мојим царским Вратима, што ће бити узрок да се повећа моја царска наклоност према теби.

У сврху да настанеш и покажеш похвалне подвиге а да се клониш држања и поступака као што су небрижљивост, и немарност, и неупутност, изашао је мој високославни ферман. Заповедам да ..... (празно) кад стигне, у овој ствари да поступиш на описани начин у смислу садржине којој следује покорност, срећно изашла фермана коме се ваља покоравати и према коме се треба управљати. И од противног поступања да се чуваш и клониш. Тако нека знаш. Ослони се на свети белег.

Написано у средини месеца џемази ел ахара, године 1230.

У месту заштићеном Константинову Граду — конач.

На полеђини са стране: Београдском мухафизу и један потпис у парафу нечитко и једна реч такође нечитко.

III

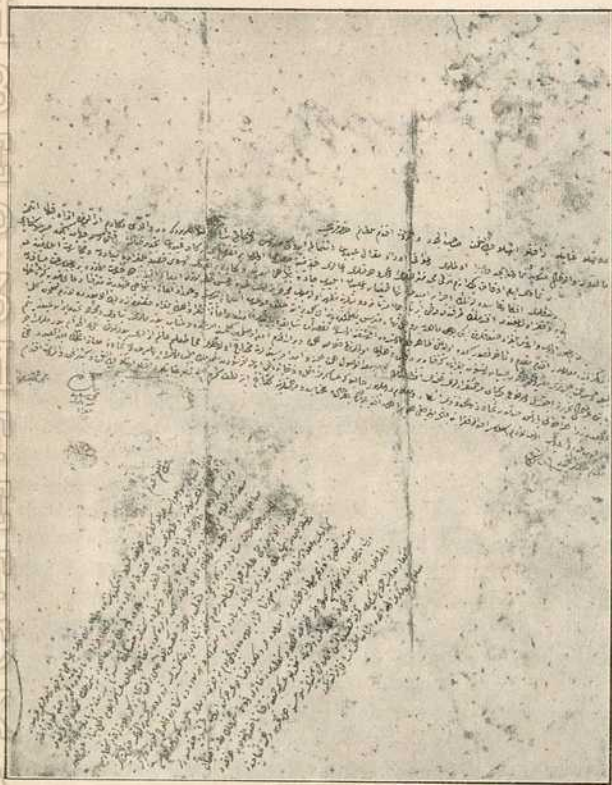
29-VII-1815 (21 шабана 1230).

Махмуд Саид нишком мирмирану и мухафизу Ђмин паши: извештава га о приликама у

побуњеном Београдском пашалуку и моли да се заузме код надлежних да се хитно пошаље помоћ муслиманима у опседнутим градовима.

(Ориг. НБ. бр. 129).

Б. п.

Срећни, милостиви, узвишени добротворе, дарезљиви и великодушни господине мој и господару.

У својим понизним молитвама да будете у благостању и срећи, да пливате у слави и величини, подноси вам претставку ваш захвални солоједник, пошто сам један од робова који не примају ослобођење ваше узвишености, коју племенитости красе. Догод буду трајали дани и времена вашег слуге понизног, биће посвећени молитвама за напредак славе вашег господства, за његов дуг живот. Дужна покорност ми је дала повод да обновим своју ропску службу: Срби неверници ..... (подерано) у нади да остваре своје покварене замисли, побунили су се и одметнули. Царски друм су пресекали и затворили. Предузели су да ратују. И за то што су се усудили да убрзају своју злу намеру према Београду ..... (подерано) немамо времена. А од стране свога господара пошто нисам био срећан да добијем парче заповест-писма, само то нас је одбило и удалило и из његове наклоности отерало. Чудећи се тако, на даљини од једног и по сата опседнути ..... (подерано). Од пре два и по месеца на шанчевима београдске „Вароши“ ноћ и дан смо на стражи по метеризима. Покличи војске једнобожаца: „Бог је један“¹⁾ допиру до небеса. И потпору и помоћ

1) Тур.: *jek; dis allah!* тако су се стражари на стражи дозивали, као некад наши: **Слушај!**

царску нестрпљиво погледајући да смо били заузети молитвама за вас — бог зна.

Господине, до кога је и раније и после кривица иако је до очигледности јасно, за божју љубав не гледајући на пређашње погрешке, у корист исламског становништва у Београду имајте доброту, наваљујте код надлежних, проговорите коју лепу реч за њих код меродавних. Помозите да се спасу толика деца и жене београдске, да не падну у руке непријатеља и да се не упропасте. И нека допусте и милостиво заповеде да муслиманска помоћ стигне један час пре. Да за ово молим и просто обновим повластицу за своју ропску покорност вама, усудио сам се написати ову претставку и подастрети је пред милостиво ваше подножје.

Ако вишњи бог да ..... (подерано), кад стигне, кад будете изволели примити к знању, које свет краси, да су нам висока помоћ и узвишена потпора неопходно потребни, биће врло богоугодно дело ко буде на томе порадио и потрудио се. Иначе, писати о свему прешао бих преко своје границе, а за то сметње су очевидне и вашем господству познате. Међу тим војске имамо сасвим мало. Хране тако исто. За сада, кад би се из „прека“ и могла добавити, цене су јој прешле сваку меру. Нека бог вишњи сачува, ако и после Бајрама помоћ не буде стигла, јасно је у какво ће стање доћи сиротиња. У сваком случају смо потребити да нам наша господа одмах учине милост и доброту.

Љубазност и милост, срећни, дарезљиви, сажаливи, узвишени добротворе, господине многомилостиви и племенити, припада господару.

Понизни ваш слуга Мехмед Саид, Београд²⁾ — сад.
У мухуру: Мехмед Саид.

Испод текста писма накнадно истом руком дописано:

Господине, добротворе мој,

Ако изволите питати за новости, Срби неверници, ма колико да чине насиља, ако бог вишњи да царском снагом њихов пораз и истребљење блиско је. А некадашњу силу немају. Ни топова немају. Него из Колубаре су извадили један топ. И на Палежу су узели један чето-топ.³⁾ И на Пожаревцу су узели један хаван-топ.⁴⁾ Располажу према томе са три топа од калибра 1½ оке. За сада се не чује да је поменути-ма дала Немачка држава топове и муницију. Њихови сународници из „прека“ кришом су им дали нешто барута и олова. И у многих нема пушке. Али према нама неверника има много. Мало је исламске војске. И тако опседнути смо. На даљину већу од једног сата и по не може се изаћи. Кад бисмо сви изашли, било би неупутно оставити тврђаву празну. Недавно беху неверници са свом својом опремом и са одметницима

2) Не види се шта је био овај Мехмед Саид. По ономе сад, очевидно је био некакав активни чиновник, можда кадија или је заузимао неки други положај.

3) Та је реч о топу са ратне лађе, чето-каиик.

4) Тур. *havan topi* врста топа, мерзер, можда оно што у нашем Приморју зову лумбарда.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пошли против покојног Ђаје паше.¹⁾ На овим странама нису били оставили никога. Чак је наш добротвор, Њ. Е. Сулејман паша отишао са хиљаду душа коњице и пешадије до Смедерева и града Кулича (Кулуч), на обали реке Мораве. И ако се тамо беше наишло на нешто неверника, разбегли су се потучени. Тек четвртог дана су се вратили у Београд. Град Шабац, и град Смедерево, и градови Ужице и Соко у муслиманским су рукама. Али пошто су њихове нахије побуњене, изван града не могу да излазе. Ако вишњи бог да, ако помоћ стигне, неће бити тешко. Да се непријатељ порази могућно је. Неверници за сада хране као и снаге немају. Може бити тамо на тим странама мисле да Срби имају некадашњу силу,²⁾ па све одгађају док се не сакупи велика војска. Кажу да су се сви неверници сакупили тамо према војсци. И они тако исто одоше, без оружја. Нужна је помоћ и потпора одмах. Ово је забележено да би В. Е. била обавештена.

У осталом моме господину припада да заповеда.

На полеђини је адреса:

Племенитом миримирану, многопоштованом који срећно баца сенку на одбрану града Ниша, срећном, дарезљивом, милостивом добротвору, добротвору милостивом, моме господару Емин паши моја се познана претставка подастире пред његово подножје. Бедух!³⁾

IV

9-VIII-1815 (3 шабан 1230).

Ферман султана Махмуда II кадији (не види се кога места) и кадијама и наобим кадилука на путу од Малог Чекмеџета до главног команданта војске на нишкој страни и ајанима, и старешинама спахија, и јаничарским сердарима и осталим службеним лицима: наређује се да сваки у свом делокругу, на својој територији, кад дође хазна да се од кадилука до кадилука одређује и ноћу и дању стража и пратња од поузданих џебхџија пушкама наоружаних, све док хазна не буде здраво и мирно допремљена и предата главном команданту, садашњем валији Румелије и везиру Али паши.⁴⁾

(Ориг. НБ., бр. 120).

Б. п.

Најучевнијем међу кадијама муслиманским, првоме међу вођама једнобожаца, мајдану врлина и по-

¹⁾ Ипшир паша, помоћник Сулејман паше Скопљака погинуо на Морави према Јелици код Чачка.

²⁾ Мисли на време буне под Кара Ђорђеом.

³⁾ Израз из талисмана којим се хоће да дочара срећа.

⁴⁾ Ма да је овај докуменат и по облику и по садржини царски ферман, на њему није учтана тугра бог зна из кога разлога.

узданог знања, узвиситељу шеријатских наука и вере, наследнику наука пророка и посланика . . . . .
. . . . . (неколико речи подерано) помоћнику, нашем господину ..... (празно) кадији — нека би му се врлине увећале!

И славнима међу кадијама и судијама, мајданима врлина и честитости, кадијама и наобима — нека би им се врлине увећале! кадилука постојећих на које се буде наилазило за време пута од Малог Чекмеџета до главног команданта нишке војске.

И славнима међу једнакима и вршњацима, и месним ђајама, и јеничарским сердарима, и заповедницима, и покрајинским првацима, и осталим службеним лицима — нека би им се вредност увећала!

Кад стигне високи царски белег, нека буде знано да је донесена моја узвишена одлука да се за чување и заштиту хазне која се овога пута шаље садашњем валији Румелије и главном команданту војске на нишкој страни, поштованом овлашћенику, славном маршалу, закону света, моме везиру Али паши — нека би му вишњи бог учинио славу трајном! за време путовања да се одређује од стране дотичних кадилука џебелије, како би мирно и здраво била испослата и достављена поменутом главном команданту војске.

Ви који сте наша господа поменути: кадије, и наоби, и ајани, и месне старешине спахија(џаја), и јаничарски сердари, и остали, поменути хазна од Малог Чекмеџета све док не стигне до поменутога главног команданта војске, кад уђе на територију кога било од вас и по ноћи и по дану одређиваћете у довољном броју џебелије који пуцају из пушка и у које се има поверење, и у њиховој пратњи ћете је допремати један другоме отварајући очи и обраћајући пажњу сви заједно да је отпремите један час пре и један сат пре допремите мирно и здраво поменутом главном команданту војске. Јер, ваистину, бог да сачува, ако би се поменутој хазни због нехата и непажње нанела каква штета и квар, никакав изговор и оправдање неће се ни на који начин уважити. Поред тога што ће се наплатити и обештетити љена двострука вредност, још ћете, да сматрате као ствар поуздану, ви искусити и мој царски гнев. Према томе да се равнате и да поступите.

У циљу да сви сложено обратите пажњу и отворите очи, изашао је мој високославни ферман. Заповедам да, кад са мојом светом одлуком стигне, у овом питању, на изложени начин да поступите према садржини коју прати покорност ове срећно изашле свете, великославне заповести којој се треба покоравати и према којој се ваља управљати. Тако да знате. Ослоните се на свети белег.

Написано 3 дана месеца благословеног рамазана, године 1230.

У месту заштићеном Константинову Граду.

На полеђини: два потписа у парафу нечитко и: muhasebe -i- L. 5)

⁵⁾ Ово ће бити свакако архивска сигнатура канцеларије која је ферман експедовала.

V

29-XII-1815 (27 мухарема 1231).

Кадидија београдски издаје потврђен распоред приреза разрезаног на рају Београдског пашалука који је извршен на заједничкој седници код Ахмед ефендије, ћаје београдског везира, уз учешће кнезова и старешина села српске раје и надлежних органа турских Београдског пашалука.

(Ориг. НБ., бр. 102).

Следећи је узрок што је ова јавна исправа сачињена:

Садашњи валија Румелије и мухафиз Београда, попришта ратова, везир мудар као Платон, Њ. Е. срећни Али паша — нека би му вишњи бог са срећом олакшао да постигне све што пожели! својом издатом великом бујурулдијом, којој следује поштовање, изволео је наредити да се разреже на Београд, његове нахије и кадилуке по обичају од старина, у две рате годишње и као што се упражњавало у облику пореза: и помоћни допринос за трошкове на кухињу Њ. Е. и што се мухафизима даје на рачун њихових плата; и за службу и храну мубаширима који су долазили од узвишеног царства за српске послове; и за татаре који су се слали на Порту; и за трошкове кнезовима; и за оно што је дато за узето српско робље после датог помиловања и амнестије;

и за мезулане у Београду, по нахијама и кадилуцима;

и за остале стварно учињене трошкове у означеном року времена, у поменутом санџаку. У смислу бујурулдије, о којој се говори, да би се извршио разрез за период који почиње од овог Митровдана који је био 1230 године, од надлежних и кнезова и сеоских кметова у заседању помоћника поменутога везира, великодушног и срећног Ахмед ефендије, уз сагласност обеју страна, извршен је распоред поменутих сума као и поклона поменутој Њ. Е., и именованом помоћнику, и њихову благајнику аги, и судских трошкова како је уобичајено. Ово је прорачун разрезаних свих трошкова о којима ће бити ниже реч и објашњење.

Године 1231, месеца мухарема 27.

Разрезано:	гроша
За кухињу Њ. Е. за сваки месец . . .	270.000
Мубаширима и татарима слатим ради српских послова према детаљним списковима	47.171
За нови намештај	5.000.
За намештај који је продао Њ. Е. Сулеиман паша	3.000.
За лиферовано брашно, јечам и месо купљено руком Милоша	61.191.
За откуп српског робља узетог после дате амнестије	21.000.
За мезулану у Београду	35.000.
За мезулану у Хасан пашиној Паланци	25.000.
За мезулану у Јагодини	25.000.
Укупно	492.862.

За робље Милошевом руком издатих . . . . . 5.000.
Мубаширима плаћено за објаву амнестије . . . . . 6.000.

Везирима како је уобичајено издато на рачун плате	65.101.
Мубаширима који су дошли са бошчاما	
разрезане дизије	10.000.
Укупно	578.963.

Част везирову помоћнику (ћаји)	5.000.
Благајник аги	5.000.
Главном секретару његове канцеларије	2.000.
Руком главног ђумругџије наплаћено за неке ствари	5.000.
Укупно	595.963.

За потребе које је куповао поп по списку	5.000.
Кнезовима који су ишли у Цариград	15.000.
Свима кнезовима Смедеревског санџака	25.000.
Трошкови које су учинили Милош и Вујица	25.000.
Укупно	665.963.

Канцелариски трошкови, званичне одлуке како је уобичајено	7.500.
Кадидијину заменику	1.500.
Главном секретару судском	1.000.
Укупно	675.963.

И словима јесте само: шест товара,¹⁾ седамдесет пет хиљада девет стотина шездесет и три гроша.

	гр.	пар.	пореских гр.	п. глава:
Разрезано:				
На Шабачки кадилук	62.019	27	3.321	18 ¹ / ₂ 7
„ Соколску нахију	23.549	7	1.261	18 ¹ / ₂ 7
„ Ваљевску нахију	100.564	35	5.385	18 ¹ / ₂ 7
„ Ужички кадилук	60.507	—	3.240	18 ¹ / ₂ 7
„ Рудничку нахију	36.976	20	1.980	18 ¹ / ₂ 7
„ Крагујевску нахију	57.481	20	3.078	18 ¹ / ₂ 7
	341.096	115	18.265	
„ Јагодинску нахију	58.481	26	3.078	18 ¹ / ₂ 7
„ Ђуприску нахију	33.148	5	1.775	18 ¹ / ₂ 7
„ Пожаревачку нахију	119.239	35	6.385	18 ¹ / ₂ 7
„ Смедеревску нахију	28.012	20	1.500	18 ¹ / ₂ 7
„ Београдска нахија	40.450	2	2.166	18 ¹ / ₂ 7
„ Чачанско-пожешку нахију	76.473	8	3.024	18 ¹ / ₂ 7
	675.904	11	36.193	

И словима само шест товара седамдесет и чет хиљада девет стотина четири гроша

И словима укупно тридесет и шест хиљада и сто деведесет и три главе

Потписујем овај списак са свим што је у њему споменуто. Написао убоги у господу сејид Абдурахман, најб богомзаштићеног Београда, попришта ратова — опрости му Боже!

У мухуру од легенде се само могло прочитати Абдурахман, остало нечитко.

VI

25-VII-1816 (29 шабана 1231).

Ферман султана Махмуда II румелиском валији и београдском мухафизу, везиру Али паши, и бина емину тврђаве Београда, хаџи Алији:

¹⁾ Турски *jukj* товар поред обичног значења као јединице за тежину 100 ока, као јединице за бројање, као што се види, значи 100.000.

наређује се да се потребни дрвени угаљ за оправку гвоздених делова на топовским кундацима добавља из подесних кадилука и да се плаћа по 120 аспри од кола франко Београд.

(Ориг. НБ., бр. 80).

У тугри: Махмуд, син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Поштованом овлашћенику, славном маршалу, закону светском, који својом проницавом памети уређује опште народне послове, који својим правим судом употпуњава важне јавне послове, који проширује грађевину царства и среће, укритељу стубова среће и славе, миљенику надареном од вишења владара, румелиском валији и мухафизу Београда, моме везиру Али паши — нека би му вишњи Бог учинио величину трајном!

И првме међу славнима и ајанима, моме дворском силахшору, бина-емину тврђаве Београда, хаџи Алији — нека би му се слава увећала!

Кад стигне високи царски белег, нека бкуде знано да се из садржине акта, који је поднео угледни муж узвишенога ми царства, генерални инспектор градозиданања, понос заповедника и великаша, мој први рачуновођа(конетабл) Мустафа — нека би му висост трајна била! а на основу писма које му је поднео поменути бина-емин, види да се потребни дрвени угаљ за гвожђе на кундацима топова у поменутој тврђави, за чију је израду он одређен, у доба његова претходника узимао по цени 3 гроша од кола. Сад, кад се свака кола плаћају по 10 гроша, добавља се уз хиљаду мука. То ће опет проузроковати велике издатке. Ваистину, због тога што је известио да се на тај начин праве велики издаци, кад се наредило да се погледају књиге моје царске благајнице, од стране Главног рачуноводства у продужењу акта је одговорено да је године 1208¹⁾ била издата света заповест по којој је бивши бина-емин тврђаве Београда, Мемиш, дрвени угаљ који је купован по мирској цени, а који се жегао у подесним за то кадилуцима у довољној количини, а плаћао преко бина-емина по 120 аспри од кола донезених у Београд. На описани начин за потребни угаљ за израду од стране поменутога бина-емина гвожђа на топовским кундацима, донесена је моја узвишена одлука односно куповине, с тим да се свака кола плаћају по 120 аспри.

Ти који си поменути везир, по означеној цени, с обавезом да исплату врши поменути емин, свим силама ћеш се постарати да се потребни дрвени угаљ купи у подесним кадилуцима, који ћеш ти наредити да се преда поменутом бина-емину, поради чега је издато моје наређење да се изда овај мој високославни ферман, који је нарочито послат по ..... (у оригиналу остављено место празно, није попуњено име). Кад ти ствар буде позната из дотичне моје свете заповести, како сам заповедио, ти ћеш се потрудити да се прибаве потребне количине ђумура по назначеној цени, а под условом да потребне суме исплаћује поменути емин. Нужне количине дрвеног угља као раније куповаће се твојим посретством и пристанком

из подесних кадилука с налогом да се предају поменутом емину.

И ти, који си поменути емин, ти ћеш тако исто поступити и управљати се према мојој светој заповести, поради чега је изашла моја високославна заповест. Заповедам, кад с мојом светом заповести стигне, да поступите у овом питању у смислу садржине ове срећно изашле моје свете великославне заповести којој се треба покоравати и према којој се ваља управљати. Тако нека знате. Ослоните се на мој свети белег.

Написано 29 дана месеца шабана великога, године 1231.

У месту заштићеном Константинову граду.

На полеђини два потписа у парафу нечитко и: muhasebe -i L.

VII

27-IX-1816 (29 шевала 1231).

Командант Варадина, барон Сигентал, фелдмаршал, београдском везиру: моли да се заузме да Милош, трговац из Земуна, наплати своје потраживање у суми од 123.000 гроша од српске раје за раније излиферовану јој храну и другу робу.

(Ориг. НБ., бр. 67).

Узвишени, великодушни, племенити пашо,

Овим учтивим и искреним писмом молим да бисте у сенци феникса²⁾ високи положај китиали и у срећи красили славу и величину. Доносилац пријатељског писма по имену Милош, трговац, становник Земуна, пређе је посади града Београда, српској раји излиферовао животних намирница и друге потребе. Пошто су рачуни прегледани које су међу собом имали и пошто су кроз књиге проведени, како због цена продате хране тако и за то што се тамо није раније пристало, исплата је била одбијена. Одлагањем исплате вредности неких полица, износ проузроковане штете и износ трговачке камате, његова потраживања која су остала неисплаћена, све скупа попело се на суму од 123.000 гроша, на који је начин он претрпео огромну штету. Ради тога је поменути трговац известио мене и да би заштићен био од неправде, поднео ми је претставку молећи ме да писмом умолим В. Е. за помоћ. Кад њему, познатом зналцу посла, буде познат предмет онако како јесте у ствари, у смислу љубави и пријатељства и доброг суседства, и мени за љубав да се што пре и један час пре одобри наплата неких полица на суме на име цене за продату храну и камату на ту суму, на коју цену они пређе нису пристали ..... (подерано), те су њихову исплату та ..... (подерано) одбили, од поменуте раје заједно са износом оштете која је из тога проистекла и да се наплаћена сума изволи предати поменутом трговцу.

Пријатељски се надам да ћете уобичајено пријатељство и из дужности према добром суседству, нарочито се надам да Њ. Е. по свом урођеном правдољубљу, у овом случају именованог трговца, неће допустити одлагање и изговарање.

1) По нашем рачунању међувреме од 9-VIII-1793 до 29-VII-1794 год.

2) Тур. *huma* некаква фантастична птица која доноси срећу.

У осталом, нека би вам вазда пријатељски дани и епоха среће трајни били.

19 шевала, године 1231.

Искрени пријатељ, барон Сигентал, командант Варадина и фелдмаршал.

Са стране својеручно: В-п Siegenthal, F-marsch.

VIII

7-X-1816 (15 зилкаде 1231).

Концепт писма београдског везира Марашли Али паше писана Џелал паши, нишком мухафизу, коме је Порта доделила била неку нарочиту мисију: брани од приговора своје поступке приликом угушивања Таковског устанка и одбија приговоре који му се чине да је био и сувише благ према Србима.

(Ориг. НБ., бр. 70).

Б. п.

Чудесна храброст, платонска мудрост нашега господства, проницљиве, дивне предузете мере с наше стране у које нико не сумња, чувене су до неба. Свако озбиљно и основано мишљење нашег асфски мудрог господства уважавано је и хваљено пред јединственом мудрошћу сенке божије, а особито пред државним великодостојницима. И пошто је мојој маленкости познато да ваше маршалско господство са највише права заслужује да буде наречено јединственим свога столећа, надахнут божијим надахнућем и вишњом мудрошћу, величанствени, милостиви, моћни добротвор света, господар крунисаних глава народа, цар над царевима и султанима Адамових потомака, наш господар по свом државничком праву и по својој красивој владарској мудрости, подарио ти је високи положај везира, он који је исходниште које просипа бескрајне дарове и милости. Према наређењу моћног царства, кад будете са срећом изволели посетити нашу маленкост, да бих указао пошту величини и слави везирској и у знак поштовања и у част слоге и јединства, узеше се 7—8000 војске од румелиских трупа које се налазе под заповедништвом моје маленкости. Ако буде затребало и плаћена војска, па ће се похитати да се појачају царски градови, а у исто време да се Немцима и Србима покаже снага и величина.

Од доласка у Ниш односно овога више ни трага се није видело. (Ове речи прецртане у оригиналу). Кад сте изволели прочитати овај распоред, ваша милост је била на путу, кад је ваш нелицемерни доброжељатељ пошао за Београд. Задржавши 3000 војника из провинције, о којима је била реч, осталој војсци је дат отпуст. Послу вични, благородни Сулеиман паша, пошао је на место свога опредељења. Пошто Срби у другога нису имали поверења, мојој маленкости је додата и дужност одбране Београда. Одбрану Ниша изволели су подарити нашем везирском господству, правоме и оличеноме Асафу.¹⁾ Високим заповестима, које су својим доласком носиле срећу наређивало се и препоручивало да се на

међусобну званичну преписку обрати пажња. Па ипак по ономе што је ваше везирско господство чуло излази:

У Београду је мало војске; Србима се поклања и сувише пажње и част; избегава се да им се штогод затражи; излази им се жељама у сусрет и ништа им се не одбија; робље од њих узето враћено им је; избеглицама које су прешле биле преко, на немачку страну, одобрен је повратак; а што се тиче изражавања њихове поданичке покорности из њихова се држања то ни по чему не може видети; због „српске главобоље“ после толиких трошкова учињених куповинама по провинцијама, па кола волујска, и храна коју су покрајине послале, просута је и остала по путу између Ћуприје и Београда; ма да се пати због оскудице у храни, жито које је послато из Ниша као поклон и оно које ће доћи из Видина ради помоћи, није могуће доући у Београд за то што они (Срби) ову врсту службе не врше; оправка постојећих ханова на београдском друму није ни започета; покуповали су оружје од војске која се из Београда враћала; привидно су само предали једно два топа; на хипокритски начин изражавају своју поданичку верност; због малог броја војске по царским градовима, ако би се, сачувај нас вишњи боже, противно очекивању случио какав догађај, не зна се шта све може наступити ..... (подерано) његове истинитољубивости и милости сазнавши, овом приликом по нашем послатом татарину скоротечи дотакао се врхова прстију мојих ваше красно и узвишено писмо, којим сте нас почастили да нам честитате положај ..... (подерано) и да нам саопштите горе изложене околности.

Тражење обавештења по овим питањима разумео сам. На честитци ..... (подерано) а што се тиче наговештаја сумње која се на огледалу мишљења нашега господства појавила, пријатно ми је што се пружила прилика да дам своја објашњења и да изразим своју захвалност за љубазну помоћ и настојање вашем везирском господству, који сте мудри као Платон, коме је правда урођена — узвишени и прослављени бог нека би учинио да засија туг²⁾ као звезда и да засветли од истока па до запада и нека би царство од нашега везирског расуђивања, које свет краси, имало користи, Амин! Не једном амин, на свако додајем још по хиљаду амин! Бескрајна наклоност царска којом је обасута ваша везирска племенитост, а нарочито што вам је поверена ова врло важна мисија у служби вере, обрадовала ме је. Особито пак кад је овом непоколебивом пријатељу нашега господства дошао глас до ушију о вашој мисији, још више сам се обрадовао, у толико пре што ми је једини Бог ослонац и помоћник и што је моје уздање као оно у молитви: „Довољно је уздање у Бога“!

Жеља ми је да радимо заједнички, као другови, без противуречења, да нам и добро и зло буде

²⁾ Тур. *tug* челенка, украс на капи великодостојника, ранг високог државника, паше; наша од два туга окружни административни управник, оно што се доцније у Турској звао мутесариф, а паша од три туга паша са рангом везира или валија.

¹⁾ Име чувеног канцелара премудрог цара Солумуна.

Наша предавања:

Г. Душан С. Николајевић о Београду

Недавно на радиу одржао је г. Душан С. Николајевић једно предавање о Београду. У своме одличном предавању је г. Николајевић додирнуо и многе проблеме који су у тесној вези с главним југословенским градом.

У почетку предавања г. Николајевић је рекао: „Београд је стари град и од када подигоше Келти Сингидунум, од четвртог века пре Христа, овај град на обалама две величанствене воде беше позорница историја и култура.

Толике разне војске су ломиле своје крепке снаге око њега, и разне културе боравише у њему. После Келта дођоше Римљани, а после Римљана, у разним периодима, наваливају на Балкан и држаху поједине његове делове: Готи, Авари, Татари и остали. У Бечу, приликом рушења чувене Безендорфер сале, зидови су пуштали тонове. У зидовима беху импрегниране некада отсвиране арије. Тако се исто чују тонови прошлости из зидина нашега града. Многе су прошлости у нашем граду, а једна је вечно необјашњена мистика историје то, да прошлости живе и онда када су народи, чији је дух стварао културе тих прошлости, на свагда отишли са сцене. Ништа се у историји не губи, и живе дуси. Да ли у нашим рапсодима, у нашим гусларима не беху душе келтских друида? Тај гуслар, чији је инструмент, сигурно, старији од грчке лире а чија се песма служи једним ритмом који је, исто тако сигурно, старији од хексаметра: — тај наш апологичар негдашње моћи државне и негдашњих јунака као да је из фамилије келтских певача. — И изгледа као да су у разболаној поезији наших гуслара, који су јеремидјаски ридали над нашом отхујалом славом, изгледа да су у тој поезији и давно мртви келтски барди тужили над срушеном моћи Келта коју су ти исти барди, за живота свога, славили до неба. Све је, уосталом, тајна, мистика. Посматрајте тај Београд с кога хоћете платоа, — у вашу душу се увлачи једна прошлост, давнина. Он је данас све више модерна варош, а, ипак, је древна. Ништа се у историји не губи, и живе дуси.

Све док беше снажна, наша средњевековна држава није тежила северу. Њена експанзија је грабила Јегејском мору. Београд неће играти важнију улогу чак ни под Драгутином. Тек онда када наша средњевековна држава, потиснута са својих позиција, буде принуђена да на северу тражи своју базу, — Београд почиње да игра судбоносну улогу у историји нашега народа. Судбину своје државе, која се фатално клони паду, Деспот Стеван везиваше за Београд.

Ни Деспот Стеван, који је био изванредно политички талентован, ни деспоти Бранковићи нису били у стању да зауставе точак једне историје која се, као у старој трагедији, окренула противу нас. Чедомиљ Мијатовић је у својој монографији о Ђурђу Бранковићу дао то фатално пропадање наше државне моћи. Крај свих наивнијих романтичарских склоности и смелијих идеализација, Мијатовић је с надањућем правог историчара — песника осећао, не само доба и не само нашег последњег средњевековног крупног владара, него и фатум. Као да се неко проклетство било окомило на нас и као да су богови још пре постанка наше државе одлучили да пропадне. Сваки напор Ђурђевог, свака његова, и највештија дипломатска комбинација унапред су осуђени на неуспех. Па, ипак, та неравна али и циновска борба Стевана Лазаревића и Ђурђа Бранковића с боговима, који су се разгневили на нашу земљу, то је доказ да у нашој раси има стваралачког нагона државе. И не само највећи владари из Немањине породице, Немања и Милутин, него и два трагична деспота, Стеван и Ђурђе утерују у лаж све оне који Словенима уопште а нама наполе оспоравају државотворну способност. После смрти Ђурђевог развија се потпуно торзо наше државе. Турчин постаје безусловни господар и један необично способан народ робоваће вековима. Београдом влада азијатски освајач. Мала источњачко-балканска варош, над којом се уздижу бела минарета као лабуди опрани у сањивим водама Саве и Дунава, стрепе, у ноћи, од тврђаве. У вароши је живело једно разноврсно становништво: Срби, Цинцари, Арнаути, Власи, Бугари, Грци. Облици привредног живота беху неразвијени, а психички живот увучен, углавном, у патријархалне домове. Освајач је био,

У историји нашега народа Београд, ипак, није дуго играо важну улогу.

пород свих јаничарења, доста верски толерантан и та чињеница је, мислим, од необичне важности. Робови, београдски хришћани су, ипак, чували оно у души што није било робовањем унакажено. Ропство је као свако ропство ударило и нашој души своје жигове, али је београдски хришћанин имао своју цркву и једну рудиментарну локалну власт. Прозлазећи скрушено поред џамија, он је, ипак, носио у души свога Бога и нејасно ослушкивао звона која ће макар, у далекој будућности, забрујати на слободу, на васкрс. И тако је тај Београд био ропски, али и у једној слободарској жудњи која се уплашено грчила и крила сама у себи. Народи хришћански хоће слободу, али турска тврђава је јака, дебеле су њене зидине, а витка минарета, као јаблани грабе небеском своду.

За историчара Београда биће, међутим, један проблем то да аустриска окупација није била нимало позитивна. Један од првих послова аустриске окупације беше да утврди тврђаву. То је учињено у стилу маршала Вобана а варош је Аустријанац заштитио бастионима. Нехришћански узурпатор је био уклоњен, али је становништво Београда, нарочито православне вере, могло осетити да је аустријанац гори господар од Турчина. Тип државе аустриске косио се с оним што је било тако изражено балканско у томе становништву. Језуитско културтрегерство није наилазило на срдчан пријем и, мислим, да је пламена и племенита мржња на Аустрију, која је згревала југословенски пијемонт, крила у себи и нешто од онога осећања наших отаца који су познали истину, да је Аустрија најопаснији непријатељ душе и слободе балканске.

Турци ће понова постати господари Београда, а слобода ће доћи из земље, из сељачке земље. Наше ослобођење од Турака чека још своје историчаре. У души народној витлају вампири Ропства, али и живе велики народни дуси, атавизми једне прошлости када смо имали своју и јаку државу. Домаћини, они сељаци који освојише локалне позиције, добише прохтеве господства и велике власти. Наша револуција 1804 није била условљена економском мизеријом, како, поред осталих, мисли и Михаило Гавриловић. И неосновано је тврђење, иначе, генијалне и фатумске песме Филипа Вишњића „Буна на Дахије,” да кнезови не беху ради кавзи. Револуцију су кренули прваци народни, господски рајетини, и они су, вођени једним бесмртником као што је био Карађорђе, увукли масу у борбу противу Турске, и то у часу када је, преко јаничара, хришћанска крв подривала основе на којима је почивало османлијско царство.

И свану дан! Првозвани Андрија 1806! Београд, наш, балкански Београд слободан! Наш, балкански Београд. У Карађорђевој војсци је, поод наших сељака, било и бораца из

далеких дубина врлетнога Балкана. Бије се бој. Ведри Чамција, сељак земље ове, узјашио топ и пева сребрним гласом из пуних груди. Пева Чамција и његова песма, свежа као јутро плаве и змајевите Авале, Чарапићевог гнезда, то је од пропасти наше средње-вековне државе прва истинска историска радост нашега главног града. Сељак раздрагано пева пред својом будућом престоницом и Београд је наш! Београд је наш, али... тврђава и даље аветињски запрети!... 1817 биће донета у Београдски град мртва глава нашега Васкрсника.

1817 Вожд и хетеријанац Карађорђе долази у Србију. „Глас о доласку његовога супарника, изван сваке сумње морао је врло непријатно пасти Милошу” — пише простосрдечно Михаило Гавриловић. Милош је решио одмах судбину Карађорђеву, јер је, изван сваке сумње нетачно Гавриловићево тврђење да се Милош „три дана размишљао шта да ради”. Милош је од прве одлучио Карађорђеву смрт, и он је само размишљао, како ће докати ривалу. Одлази Паши. Паша, разуме се, пристаје да се смакне опасни бунтовник. И летње ноћи између 12 и злослутног 13 јула, када се немирном земљом просу сва мистерија ћутања, би извршен грозни грех. У тој ноћи, када зри-кавци зрикаху као у оној ноћи чија језиво мирна и предубока тајанственост учини да Дункан, на спавању, ликом својим потсети Леди Магбет на њенога оца; — у тој радовањској ноћи водише своје нечујно коло све вештице наше душе и би мучки убијен вођ нашега народа. Би ударен секиром на спавању онај за кога његов секретар Јанићије Ђурић писаше, да је „турске анове по сели попалио и све субаше по анови побио”. А Милан Ђ. Милићевић бележи у „Кнежевини Србији” „Теразија претеже, и Карађорђева глава би одсечена”. Пљусну крв у Радовањском лугу — „баш око онога места где је Ђорђе своје детињство проводио” — како додаје Милан Ђ. Милићевић. Та крв никада неће бити више мирна, али: „ти си сад једини господар!” — шапће Мефисто снажном примитивцу, лисици и куријаку, Милошу Обреновићу.

Глава Вожда биће однета Паши. Карађорђеву главу је „Наум Ичко на сребрном тањиру однео у град Марашли Али Паши” — бележи Милићевић. А Гавриловић пише да се тај црни чин извршио 15 јула, а да је 17 јула глава Карађорђева послата у Цариград”.

Ту г. Николајевић развија мисао да је мртав Вожд, да је глава Вождова у граду мистерија наше историје. Та глава у београдском граду учинила је да ће Београд постати престоница Србије и престоница Југославије.

У својим даљим анализама г. Николајевић брани Балкан од неоправданих напада појединих западњачких писаца.

Г. Николајевић вели: „У последње време се често чују речи ниподаштавања Балкана. Ја нимало не зазирем од тврђења да ће Балкан играти огромну улогу у историји човечанства. Балкан је још увек хаотичан и још увек гневно тутње утробе његових брегова. Балкан још увек разривају мрачна наслеђа, мрачне фаталности, али Балкан носи у својим крајњим дубинама невероватне моралне и духовне снаге. Његове страсти могу бити силите да им елементи завиде, и на томе кривом, несрећном и отпорном Балкану, где је човек патио до немогућих изопачености роштва, у исто време се доле, испод његове рапаве коре, слагало оно што ће, кад прође своју еволуцију, балканског човека снабдети способношћу да схвати најљудскију истину човека. Човек је господар и морални законодавац васионе, и балкански ће човек једнога дана ово схватање претворити у животодавну страст људскога рода”.

Г. Николајевић се зауставља на Цинцарима. „Сви они који би хтели да, из буди којих разлога, умање значај Београда говоре да је он цинцарски. Кад се виче на цинцарски Београд, мисли се, у првом реду, на ранији Београд. Београд никад није био искључиво цинцарски, али Цинцарима не треба оспоравати и оно што је у њима добро и чиме су задужили нашу културу.

Нема сумње да ова прастира раса није никада била велика раса. Она чини утисак као да је давно застала у своме духовном развијању и, тако застала, остарила. Отуда је ова раса на свој начин инфантилна. При свем том, она је чак и нашој књижевности дала и неке моменте који нису без трајније вредности.

Ја нисам у особитом култу Стерије. Има у Стерије нечег неспиритуалног.

Његов драматичарски култ наше историје садржи места на којима се осети да је Стерија човек старе расе и да, као такав, није сасвим локалан, али та места не сметају Стерији и да говори неспиритуалне шовинистичке тираде које делују очајно још и због тога што Стерија беше лишен сваког смисла за акценат херојске драме. У његовим историским драмама, поред тих очајних тирада, има и очајних причања која, на један наиван начин, резонувања садашњице гурају у уста наших предака. Стеријина много хваљена трезвеност често је пута једна бистрина која види само оно што јој боде очи. Његова мудрост је кад и кад досадно размишљање човека коме у часовима живот постаје тупо досадан. И тај трезвени, мудри Стерија врло често је цинцарски инфантилан и склон једном простачком комендирашењу. Не могући да усклади недуховити и грубу сатиру са инфантилном буфонеријом, Стерија ни као комедиограф није ве-

лики. Па, ипак, такав какав је, Стерија је написао и места трајније вредности. Умор старе расе и она космополитска црта те расе надахнуше његово „Даворје” једним сплином који, бар, личи на меланхоличну резигнацију, и једним, ако не пламеним оно искреним, човекољубљем”.

Прелазећи на стару чаршију, г. Николајевић вели: „Цинцари су у старом Београду претстављали добар део буржоазије. Насупрот нашем заслужном научнику Јовану Цвијићу, који је патио од претеривања до те мере да је динарца немогућно идеализовао а Цинцарина ражаловао до саможивог анимала; — насупрот Јовану Цвијићу, чија се многа гледишта морају исправљати, и многим његовим поклоницима, може се рећи да тако звана стара, цинцарска београдска чаршија није била без једног трговачког морала: Цинцарин има један однос према новцу и Цинцарин је ретко зеленаш. Цинцарска честита кућа је била за тадашње прилике врло културна. Штедљиви каткад до самоодрицања, стари македонски печалбари, сасвим супротно Стеријиним вулгарним карикирању Кир-Јање, могли су бити више него широке руке кад је требало породу осигурати удобнији живот и давати једно образовање.

Поред свега тога, ти македонски печалбари имају један пијетет пред смрћу и једну везу са својим мртвима. И једно и друго доказује да ова застала у развијању раса, иако дотрајала, није без унутрашњег живота. Васпитани, махом, на страни и одрасли у богатству, синови старих Цинцара, европеизовани балканци и омекшали чулници, не беху, поред све специфично цинцарске бистрине, способни да се одрже у борби. Њу је чинио суровом прилив наших сељака који, срећом, нису онако идеални како их Цвијић претставља. Рушиле су се изнутра и споља цинцарске куће, а штета је и за нашу белетристику и за културну историју Београда што тај период пропадања старе чаршије и толиких интересантних породица није остао готово ни забележен. Стеван Сремац, који је, сигурно, један од најсавеснијих наших писаца и најбољих наших књижевних посматрача живота, гајио је топлу симпатију за Цинцаре. Па, ипак, он, иако је умео да види многе појаве у животу, по својој ведрој и здравој природи, здравој и онда кад јој се давало на жао, не беше склон ни да уђе у социјални проблем пропадања старе чаршије ни да зарони у психологију несрећних и страсних цинцарских породица: поред многих добрих особина и релативних способности завршаваху оне било луцилом било самоубиством.

Ја желим да овде подвучем, да Београд није цинцарски али да културни принос Цинцара Београду није био незнатан. Београд није никада био цинцарски. Пре рата он је био главни град мале, али слободне словенске и балканске Србије.

Слободна, независна држава увек је једна позитивна снага у формирању човека. Анте Старчевић, је, мислим, знаменит човек Словенског Југа, не по своме широком шовинизму, него по томе што је у своме шовинизму осећао сву вредност једне, макар територијално и најмање, суверене државе.

Београд је био град слободе Југословена. Слобода је утолико благотворнија моћ уколико су скупље жртве принете на њен олтар. 1817 у београдској тврђави слободу Београда тражила је најскупља глава наше нове историје.

Ранији, предатни и балкански Београд живео је своју душу и, лемећи се кроз кризе, грабио својој правој еволуцији. Мртви, али и неуморни, велики дуси су били у њему и ишло се крупним кораком великим циљевима. Због тога је Београд и привлачио толике заточнике слободе и боље будућности који беху поникли на, тада потлаченом, Словенском Југу.

Немирно и, мада несређено, ипак, необично даровито лутало, хрватски писац художорећник Матош, који је обогатио и језик и стил савремене хрватске књижевности, волео је пијемонт и Београд као свој завичај. 1904 је писао Матош о југословенском пијемонту и о Београду речи за које лиричар и марљиви списатељ Љубо Визнер с правом каже да су пророчанске. „Волим ту земљу и тај народ — пише Матош — волим ту земљу и тај народ, јер ми даде кору хлеба и прво уточиште, и њезинога Краља, јер говори боље хрватски од хрватскога краља. Београд је најбоље, најплеерскије место од свих градова које познам,

као да је створено да буде светлом племену југословенском”. Београд беше југословенски Рим и југословенска Мека, а тај Београд поклањаше своју целу, богату душу мотивима и циљевима мале државе Србије која је све више постајала велики југословенски пијемонт. Слободан, верски толерантан, са смислом за човечанство и правду, главни град југословенског пијемонта је знао да без националне и суверене државе најбоље енергије народне нам душе не могу доћи до свога пуног изражаја, а камоли пребродити своје еволуције. Београд је био племенит, али и неумољиво националан и државотворан.

Дух тога, балканско југословенског и државотворног Београда мора се развијати у Југославији. Прожети тим духом, ми морамо јачати нашу државу и морамо све орније изграђивати моћну и културну Југославију. Југословенску мисао политикани често и с мало стида вуку по својим неосветљеним аренама. Док не беше остварена, југословенска мисао се јављала на светлим висовима првих духова Словенског Југа и била би ружна срамота свих нас ако би она, данас реализована у сувереној држави, изгубила од своје светлости и ако би на место љубави и толеранције стале да Богом благословеном југословенском земљом бесне мржње и тесногрудости.

Дух прошлог и будућег Београда, дух историјом одређеног главног балканског и југословенског града, прекаљен у својим боловима, нека данас радосно уздигне буктињу југословенске љубави и југословенског прогреса.”

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Правна хроника:

Александар Давинић,
референт Државног савета

Спорови око издавања грађевинских дозвола у Београду

Н. Н. сопственик имања у Краља Милана ул. бр. 36 обрати* се молбом грађевинском одбору општине Београдске да су се одобри преправка постојеће зграде на његовом имању. Решењем Суда општине Београдске О.Г. Бр. 2646 1933. молилац је одбијен од овог тражења на основу § 117 грађ. закона, са разлога што је постојећа зграда приземна и налази се у једној од најглавнијих улица. На исто становиште поставио се у овом предмету и Министар Грађевина у свом решењу бр. 16354 1933, када је одбацио жалбу интересованог лица против напред наведене одлуке општинског суда. За овакву одлуку Министарство је навело следеће разлоге: „По § 117 грађев. закона, зграде које већ постоје у улицама или трговима смеју се преправљати, проширивати или надзиђивати само тако, ако се прилагоде регулационом плану, уредби и грађевинском правилнику. Како је поменута зграда приземна и не заузима цео фронт улице, то преправци у овом случају нема места, јер зграда испуњава само захтев да је на регулационој линији, али се не прилагођава и осталим захтевима у § 117 грађев. закона, т. ј. не одговара постојећим прописима за уређење Београда, према којима се на овом месту могу преправљати зграде само ако испуњавају цео фронт улице и осим приземља имају и спратове.” Но по изјављеној тужби заинтересованог лица Државни савет својом пресудом бр. 26494/33 г. поништио је ово решење Министра грађевина налазећи да исто није основано на закону са ових разлога:

„У спорном решењу је узето да је смисао § 117 грађев. закона тај, да се не могу у опште преправљати зграде које нису у сагласности са постојећим уређајним основама. С обзиром на ово схватање није одобрена ни преправка тужиоучеве зграде, пошто иста не испуњава цео фронт улице и нема поред приземља и спрат, каква је била предвиђена изградња дотичне улице у чл. 2 прописа за уређење Београда. — Државни савет међутим налази, да овакво гледиште не може опстати. Прилагођавање уређајним основама једне улице, о коме је реч у овоме пропису, тиче се преправки проширивања и надзиђивања, те је и захтев за-

* Сви случајеви, које износимо у овомесечној правној хроници односе се на време пре доношења неопходног грађевинског правилника.

кона, да ове промене имају бити прилагођене, одн. да буду у смислу уређајних основа дотичне улице. Како преправка која је овде у питању, није у супротности са регулационим планом ни са прописима о уређењу Београда, није се ни могла ускратити дозвола за исту преправку. Према томе и спорно решење не може опстати.”

II

Н. Н. поднела је молбу грађевинском одбору општине Београдске којом је тражила да јој се изда грађевинска дозвола да на свом имању на углу Кларичког булевара и Нове улице подигне магацинске зграде и надстрешнице. Од овог тражења молила је одбијена решењем Суда општине града Београда Г. о. број 5805/33., са разлога што се то имање налази у крају, који је цео изграђен вилама — слободним зградама. Но на жалбу интересоване Министарство грађевина својим решењем бр. 26429/33., поништило је оваку одлуку општинског Суда са разлога што је § 5 грађевин. закона предвиђено да Уредба о извођењу регулационог плана одређује густину и висину изграђивања и удаљеност зграда од улице регулационе линије. Како та уредба још није обнародована, то је Министарство стало на гледиште да општински суд није могао по том основу молићу да одбије од тражења већ је жалбу за издавање дозволе у смислу одредаба §§ 85, 86, 87, 88 и 89 грађевинског закона требао да узме у поступак.

Противу оваквог решења Министра грађевина Београдска општина поднела је тужбу Државном савету. У овој тужби Општина је истакла да грађевински закон ни у једној својој одредби не предвиђа да Општина мора издати грађевинску дозволу ако је појединац испунио законске услове за подизање извесне грађевине. Основно начело грађевинског закона јесте **правилно изграђивање града**. У том циљу § 5 грађевинског закона предвиђа уредбу за извођење регулационог плана, а у т. 2 тог прописа да ће та уредба предвидети и крај у коме ће се зидати магацини. Упутства за израду регулационе уредбе, за чије је издавање надежан Министар грађевина, нису донете у законом предвиђеном року, већ тек 22 јуна 1932 год. Према §§ 3 и 7 грађевинског закона Општина је дужна да у року од две године од дана доношења тих упутава пропише Уредбу о извођењу регулационог

плана и грађевински правилник. Тај рок истиче 22 јуна 1934 год., али док се та Уредба не донесе Општина не може дозволити да грађани подижу где хоће и какве хоће грађевине, већ се за то време Општина има руководити, по питањима које има да регулише та уредба, мишљењем грађевинског одбора који је према § 106 грађев. закона и иначе саветодавни орган Општине при издавању грађевинских дозвола.

Државни савет није усвојио ове разлоге Београдске општине, већ је својом пресудом бр. 8112/33 г. тужбу Београдске Општине одбацио. Та пресуда гласи: „Тужба је неоснована, а са разлога изнесених у оспореном решењу Министарства грађевина. Поред тога коришћење својом (§ 211 Г. 3.) не може бити стављено у зависност од слободне оцене власти, већ се може ограничити само позитивним законским прописом, а овде такав пропис не постоји. Најзад овде не стоји ни случај забране подизања грађевине предвиђен у § 118 грађев. зак. пошто се таква забрана мора унапред објавити, а овде то није учињено.”

III

Универзитетски фонд Косте Елчића Београдског универзитета тражио је одобрење од Општине београдске да на свом имању у улици Краља Александра бр. 88 изврши потребне преправке. По овом тражењу Општински суд донео је своје решење О. Г. Рр. 976/33 год. којим је, на основу мишљења Грађевинског одбора, одбио да изда дозволу по овом тражењу због тога што је кућа за коју се тражи преправка приземна, те не одговара месту на коме је, јер се налази у густом насељу, где се предвиђају зграде са више спратова. За овакво своје решење Општина је истакла ово образложење:

„По § 117 грађев. закона зграде, које већ постоје у улицама или трговима, смеју се преправљати, проширивати или називљати само тако, ако се прилагоде регулационом плану, уредби и грађевинском правилнику. Према томе преправке које се у овом случају траже, морале би бити на згради која је прилагођена Уредби и грађевинском правилнику. Те уредбе и грађевинског правилника, чије издавање је предвиђено прописом §§ 3, 5 и 6 грађевинског закона, још нема али зато ипак не може бити бесправно изграђивања у Београду. С тога општински суд до доношења тих уредби ова питања може регулисати на основу мишљења грађевинског одбора. Па како се улица Кр. Александра очигледно налази у густом насељу, за које су обзиром на ст. II § 15 грађев. закона нормирана највиша висина зграда и за коју је уредбом требало предвидети само минимум спратова за овај део улице, онда је, док те уредбе још нема, грађевински одбор тај који одлучује у овом правцу за време док се уредба не изгради.”

По изјављеној жалби Министарство грађевина као надлежна другостепена власт у овим стварима, својим решењем бр. 11012 од 5 маја 1933 године поништило је наведено решење Општинског суда, налазећи да је погрешно гледиште општ. суда да грађевински одбор у појединим случајевима може ценити питање, за које је законом предвиђено да ће се расправити

уредбом, само по свом слободном нахођењу. У колико је пак Општински суд одбио издавање ове дозволе због тога што зграда која је у питању не одговара месту на коме је, Министарство је нашло да је такво решење противно закону, јер су у § 15 грађевин. закона предвиђене само максималне висине зграда и максималан број спратова у појединим зонама. Али како још није донета Уредба о извођењу регулационог плана, то ни Београд није подељен на зоне, па се ни општина не може позивати на тај пропис тврдећи, да је Александра улица очигледно у густом насељу. Ово у толико пре што је у § 14 т. 3 грађев. закона предвиђено, да у појединим зонама могу поједине улице бити изграђене по начину изграђивања других зона. Поред овога чл. 2 Одредба за уређење града Београда, која је још на снази док се не донесе Уредба о извођењу генералног плана не захтева да зграде у овом крају улице Краља Александра морају бити веће од приземних.

Противу овог решења Министра грађевина Суд општине београдске поднео је тужбу Државном савету, али је Државни савет ову тужбу пресудом бр. 93 одбацио као неумесну са ових разлога:

„У начину уживања приватне својине сопственик је у начелу слободан, јер му то гарантује и Устав (чл. 22) и грађев. закон (§ 211). По томе он може и своју грађевину направити и удесити по своме нахођењу. Ограничење је могуће само у колико постоји позитиван пропис, који га предвиђа. Како овде такво ограничење не постоји, што се и тужбом признаје, сопственик се не може спречити у извођењу пројектоване преправке.

У питању давања дозволе за грађење грађевинском одбору није дата власт да дозволе даје по своме нахођењу, нити уживање својине може бити стављено у зависност од његове воље, већ се издавање дозволе не може ускратити, ако се грађење не противи грађевинским прописима, као што је у осталом и у спорном решењу расправљено.”

У оба наведена случаја — под II и III види се да су појединци — странке дошле, можда и неоправдано, до свога тражења захваљујући чињеници што потребни правилници за извршење закона нису донети благовремено.

Нови грађевински закон дошао је као последица потребе за правилно изграђивање градова. Тим законом ова правила постављена су само у главним линијама, док је за извршење тих прописа предвиђено доношење уређајних основа које сачињавају: регулациони план, Уредба о његовом извођењу и грађевински правилник (§ 3). Доношења уређајних основа стављено је у надлежност општина као првостепених грађевинских власти по грађевинском закону (§ 7). Уређајне пак основе имале су се донети на основу правилника о изради регулационих планова и општа упуства за израду Уредбе о њиховом извођењу и грађевинског правилника. Овај правилник и општа упуства Министар грађевина, према § 3 (3) грађев. зак. био је дужан да изда у року од 6 месеца по ступању на снагу овог закона а према § 7 (2) грађ. зак. градови пак који имају регулациони план, као што је случај са Београдском општином, дужне су исти саобразити

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

новом грађевинском закону и поднети га са уредбом и грађевинским правилником Министру грађевина на ревизију и одобрење најдаље за две године по истеку рока од 6 месеци у коме је Министарство грађевина према § 3 Грађ. зак. било дужно да изда правилник о изради регулационих планова и општа улупства за израду Уредбе о њиховом извођењу.

Општа улупства за израду уредбе о извођењу регулационог плана и грађевинског правилника које је Министарство грађевина било дужно да изда у року од шест месеци по ступању на снагу Грађевинског закона обнародована су у Службеним новинама још 25 јула 1932 г. (Бр. 166—LXXIII). Међутим нови регулациони план који би се имао саобразити Грађевинском закону, Уредбу о његовом извођењу Београдска општина још нема.

Код оваквог стања ствари Београдска општина се код издавања Грађевинских дозвола у појединим случајевима заиста налази у незгодној ситуацији. Грађење такво често се противи уређајним основама на које Општина има да обухвати новим Грађевинским правилником али о забрани таквог грађења још нема позитивног прописа. Да би ипак спречила таква грађења Београдска општина у том случају одбија издавање грађевинске дозволе, позивајући се на своје дискреционо право налазећи да на основу таквог свог права које јој даје Грађев. закон грађевинску дозволу није дужна да изда и ако странка испуњава услове постојећих законских прописа руководећи се при том искључиво мишљењем свог грађевинског одбора који је по Грађев. закону (§ 106) саветодавни орган Општине код издавања грађевинских дозвола. Но Државни савет није усвојио овако тумачење одредаба Грађев. закона. Држав. савет, у својој пракси, стао је на гледиште, да издавање грађевинске дозволе није ствар слободне оцене грађевинске власти нити да уживање својине може зависити од њене воље, већ да се издавање грађевинске дозволе не може ускратити ако се исто не противи грађевинским прописима односно да се грађевинска дозвола мора издати ако су за издавање њено испуњени постојећи прописи.

IV

УСТУПАЊЕ ЗЕМЉИШТА ЗА ОТВАРАЊЕ НОВИХ УЛИЦА, ТРГОВА УСЛЕД ПАРЦЕЛАЦИЈЕ.

„Обавеза власника на бесплатно уступање земљишта постоји само код отварања нових улица, тргова и сл. услед парцелације а не и код отварања и проширења других улица. (Одлука Држ. савета бр. 17.651/934.)

Како улице и јавни тргови служе општем интересу законодавац је специјалним одредбама Грађевинског закона створио могућност да се до њиховог отварања дође на много лакши начин него што би то било када би трошкови око тога искључиво падали на терет општине. Тако је у § 56 Грађ. зак. предвиђено, да су власници, који парцелишу своје земљиште, дужни уступити општини бесплатно и неоптерећено планом пред-

виђено потребно земљиште за јавне саобраћајне и слободне површине (улице, паркове, тргове, кејове и слично). Прописом пак § 124 истог закона предвиђен оје, да општина, за подмирење насталих трошкова око изградње нових и проширење или регулације постојећих улица или тргова, може наложити власницима земљишта која леже уз те улице или тргове, нарочити допринос. По том пропису укупна сума ових доприноса може ићи највише до половине укупних трошкова, према томе, да ли дотична улица односно трг служи више локалним или више опште саобраћајним сврхама. Но ако је власник извесног земљишта већ уступио општини бесплатно земљиште за израду или проширење нових тргова или улица (§ 56) вредност тог земљишта урачунава се у овај допринос.

Упоредјујући ова два прописа види се да § 56 Грађев. зак. садржи норму о обавези бесплатног уступања земљишта за јавне саобраћајне и слободне површине док § 124 даје овлаштење општини да установи специјални допринос за подмирење трошкова око изградње нових и проширења или регулације постојећих улица.

У пракси код примене ових прописа дошло је до спора у томе, да ли обавеза на бесплатно уступање земљишта за улице постоји само у случају када се услед парцелације отварају нове улице тргови или кад се парцелацијом отварају проширују и друге већ постојеће улице.

До спора је дошло на овај начин:

На молбу н. н. за одобрење да изврши парцелацију свог имања у Кнез Даниловој улици бр. 4 Општина Београдска својим решењем бр. 8631 одобрила му је ову парцелацију имања. Но под условом да, на основу § 56 Грађев. зак., уступи бесплатно београдској општини део који од овог имања по регулацији спада под улице, тиме што ће од истог изградити тапије и на општину их без икаквог терета пренети.

Но по изјављеној жалби Министарство грађевина својим решењем бр. 11529 од 16 маја 1934 г. поништило је то решење Општине Београдске у погледу ове клаузуле налазећи, да по § 56 Грађев. зак. обавеза власника за бесплатно уступање земљишта постоји само у колико је у питању отварање нових улица, тргова услед парцелације, а не и кад је у питању отварање и проширење других улица. Овакво гледиште Министарство грађевина образлаже тиме што се отварање нових улица приликом парцелације врше искључиво у интересу сопственика чије се земљиште парцелише те ту и лежи основ њиховој искључивој обавези на давање земљишта за отварање тих улица, тргова. Међутим, отварање и проширења других улица има више или мање општи саобраћајни карактер те и у изграђивању тих улица морају учествовати путем доприноса до 50% трошкова сви сопственици из тих улица. И како се у овом случају парцелацијом не ствара никаква нова улица то је Министарство стало на гледиште да у том случају нема места примени § 56 Грађев. зак. Према томе да Општина не може захтевати од жалцоца да јој бесплатно уступи земљиште које је потребно да проширење већ постојеће улице. У колико би пак општина нашаа, да је потребно да у

трошковима око проширења ове улице имају учествовати власници имања из те улице, па према томе и жалилац, она то може учинити, али не везујући ту дужност жалиоца за ову парцелацију, јер се то право општине не заснива на парцелацији, већ на § 124 Грађев. зак.; по коме Општина може наложити допринос, али једном засебном одлуком која мора обухватити све власнике те улице и саму Општину по основима измена 1 пом. § 124 Грађев. зак.

Општина се није сложила са оваквим тумачењем §§ 56 и 124 Грађев. зак. од стране Министра грађевина већ је на то решење поднело тужбу Држ. савету, наводећи да § 56 Грађев. зак. не чини никакво подвајање на нове улице и на проширење постојећих улица. Што значи да се по том пропису има уступити свако земљиште предвиђено за саобраћајну површину, без обзира да ли се отвара нова или проширује већ постојећа површина. Пом. пак. § 124 Грађев. зак. на који се Министарство позива баш иде у прилог оваквом тумачењу § 56 Грађ. зак. јер тај пропис показује да уступање земљишта по § 56 Грађев. зак. има само

привремен карактер јер сопственик бива на крају, приликом обрачуна доприноса за трошкове око израде улица, обештећен за уступљено земљиште.

Државни савет није прихватио ову тужбу Београдске општине већ је исту пресудом бр. 17651 од 25 јуна 1934 г. одбацио као неумесну усвајајући гледиште које је Министарство грађевина заузело по том питању. Поред разлога изнетих у решењу Министар грађевина у пресуди Држ. савета за овакво гледиште наведени су још и ови разлози:

„Не стоји тврђење Општине да се свако земљиште, има уступати бесплатно, јер би то одвело да се изградња односно проширење улица изводи искључиво на рачун сопственика. Осим тога неуступањем земљишта за улицу бесплатно на ствари се ништа не мења, јер тужилац ако исто земљиште не уступи бесплатно нема му се шта урачунавати у допринос из § 124 Грађев. зак. и исти има плаћати као и други сопственици сразмерно дужини фронта свога земљишта и површини истог.”

Годишњица трагичне
смрти Краља-Витеза:

Београд је девети октобар са пуно бола провео у побожном сећању на свога Бе- смртног Витешког Краља Александра I Ујединитеља

— У свечаној дворани Градског већа Београдске општине одржана је свечана коме-
моративна седница, посвећена успомени на Неумрлог Краља. —

На дан годишњице трагичне смрти Бла-
женопочившег Витешког Краља Александра I,
Ујединитеља, 9 октобра о. г., Београд је осва-
нуо у дубоком болу за својим рано изгубље-
ним Краљем. Тога дана кроз београдске ули-
це, чији су домови били искићени национал-
ним заставама, тужно је одјекивало брујање
црквених звона са звоника београдских бого-
моља. Радње су биле све затворене. У свима
радионицама обустављен је сваки рад. Као на
највећи празник, ни један Београђанин није
хтео да се лати рада, јер је хтео, да на тај
велики наш трагични историјски дан, као на
дан Косовске трагедије, све своје мисли усред-
среду и посвети Ономе, који је неуморно, и
без страха, посветио сав свој живот на ства-
рању велике, моћне и снажне Југославије, хтео
је да се побожним сећањем и молитвама упу-
ћеним Богу, одужи светој сени Бесмртног Кра-
ља Александра I. Карађорђевића.

Комеморативна седница у свечаној дворани Градског већа

Док су се Београђани, без разлике на ве-
ру и класе, журили да заузму места у бого-
мољама, у згради Београдске општине, оз-
биљних лица, са изразима туге и бола, скуп-
љали су се градски већници.

У 9.30 часова ушао је у дворану Град-
ског већа, у којој је владала гробна тишина,
претседник Београдске општине г. Влада Илић.
Сви до једног већници су били на окупу. У
дворани такође су заузеле места директори
одељења, шефови и виши општински функ-
ционари. Обадве галерије препунили су чи-
новници општине и грађани, који су дошли
да присуствују овоме свечаном тужном чину.

Говор претседника г. Владе Илића

Претседник општине г. Влада Илић зау-
зео је своје место. Сви присутни устали су на

ноге. Изнад претседничког места налазила се
увијена у црни флор велика слика Витешког
Краља Александра I. Ујединитеља. У савр-
шеној тишини, дубоко потресен, претседник
г. Влада Илић одржао је овај снажан и дир-
љив говор:

Господо већници,

*Прохујала је година дана од злокобнога
деветога октобра 1934 године. Прошла је го-
дина дана од црнога Марсељскога агентата,
када је наш Велики, Неумрли Витешки Краљ
Ујединитељ Александар I Карађорђевић њао
потођен руком једнога одвратнога професио-
налног бандита.*

*Сви се ми сећамо како су срца свих Ју-
гословена уздрхтала дубоким болом, тога зло-
кобнога дана и како је цела једна нација, као
један човек, показала неизмерну, достојан-
ствену туђу. Показала како се воли прави На-
родни Краљ.*

*У растрзаности и нервози које су после
светског рата овладале светом, ми смо били
навикли, да са њуно мира и вере посматрамо
величанствене најоре нашега мудрога Краља
државника да овоме делу Европе — нашем
Балкану — обезбеди трајан и сигуран мир.
Без одмора, дан и ноћ, он је делао, он је де-
лао не штедећи себе, стижао свуда и претва-
рао равнодушност у љубав, мржњу у прија-
тељство.*

*Благодарећи највећим делом Њеђовим на-
појима, немирни Балкан — некадања брија
Европе, почео је да бива луча у коју се гле-
да са највећом надом и чији се пример несе-
бичнога рада на истинскоме миру почео да
цитира за уљед и друћим државама.*

*Најори су почели да дају плодове. Уљед
наше земље растао је све више, а у нашега
мудрога Краља почеле су са њуно наде да
гледају и друће земље као у једнога од нај-*

већих неимања светскога мира данашњега времена.

Још из младих година почео је Он исполнско дело ослобођења и уједињења свога народа. Прву своју младост провео је дају-

ишао да крунише своје најоре на уздизању своје Југославије, коју је изнад свега волео и да узиди још један солидан камен темељац у зграду светскога мира.

Страховити злочин у Марсељу уништио је живот Краља који је прошао кроз све страхоте ратова. Јунак са бојних поља пошинуо је на делу мира.

Господо већници,

Покојни Краљ волео је неизмерном љубављу Своју престоницу и Београд има у мноштве да захвали Њему за свој развитак. Нама је још свежа у усјомени величанствена слика бола са којим су Београђани дочекали и испратили мртво тело свога Првога Грађанина.

Година дана је прохујала од тада, наша туга се није умањила. Даће Бој да кривци за ову велику несрећу буду кажњени.

А сада, на дан ове болне годишњице, ја вас молим, да се пригиснути тугом, која нас све тишти до дубине срца, поклонимо сени Неумрлој Краља и нека наш бол нађе мало одзива у нашој молитви пуној топлој пијетета, да Бој да мира Његовој Великој души.

Слава Краљу Ујединитељу Александру и Карађорђевићу!

— Слава Му! прихватили су једногласно сви присутни крај говора претседника г. Владе Илића.

У име Градског већа говорио је г. Д. С. Николајевић.

По свршеном своме говору, претседник г. Влада Илић дао је реч већнику и претседнику Културног одбора Градског већа Београдске општине, г. Душану С. Николајевићу, који је у име Градског већа одржао ван-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић говори на комеморативној седници Градског већа о Вигешком Краљу Александру I Ујединитељу

ћи целога себе у ратовима, доносећи на челу наше славне војске победу за победом.

У место одмора, чекали су Га, после ратова, још већи најори на консолидацији државе, коју је Он створио. Тај рад је био врло тежак и најоран. Старе консолидоване државе најрежу се и данас да савладају тешкоће које је светски ураћан — велики рат — морао неминовно донети.

Наша држава, као млада, из рата изникла морала је да осети још јаче те тешкоће. Реџулисање свих унутрашњих проблема тражило је надчовека, тражило је џенија.

Ми смо га имали у личности свога Краља. Краљ-државник показао се је достојан Краља-војника. Под Његовом вечито будном заштитом, земља је моћна да се развија....

Злочиначка најамничка рука поћодила је нашега Вигешког Краља баш у тренутку када је Својом посетом пријатељској Француској

Чланови Градског већа на комеморативној седници, посвећеној успомени Блаженопочившем Краљу Александру I

редно снажан и мисано дубок говор*), у коме је, на њему својствен начин, оцртао им-

*) Проширени говор г. Д. С. Николајевића са ове комеморативне седнице доносимо као уводни чланак овога броја.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

позантну и величанствену фигуру Великог Краља: војника, државника, ствараоца и неуморног борца за мир међу народима.

Говор г. Николајевића присутни су са слушали са великом пажњом, па су на крају спонтано и снажно кликнули:

- Слава Краљу Ујединитељу!
- Живео Краљ Петар III!

Помен у Саборној цркви

По завршеној комеморативној седници у Београдској општини, већници су отишли у све цркве београдске, свих вероисповести, да присуствују помену. На челу са претседником, г. Владом Илићем, једна група већника отишла је у Саборну цркву.

Улаз у Саборну цркву био је прекривен тешким црним драперијама. Пред улазом била је постројена почасна чета Краљеве гарде са

Чланови Краљевске Владе после парастоса неумрлом Краљу Александру I излазе из Саборне цркве

пуковском заставом и музиком. Шпалир око цркве сачињавали су официри београдског гарнизона. Сви околни тротоари били су прекривени грађанством.

У цркви су заузели своја почасна места: Краљевски намесници г. г. др. Иво Перовић и др. Раденко Станковић; претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић; претседник Београдске општине г. Влада Илић, са градским већницима; арм. генерал и почасни ађутант Њ. В. Краља, Министар војске и морнарице г. Петар Живковић; затим министри г. г. Антон Корошец, Мехмед Спахо, Мирко Комненовић, Милош Бобић, Калуђерчић, Ђура Јанковић, Летица и Бехмен. Тако исто помену су присуствовали и бив. претседници влада и министри, међу којима су запажени: г.г. Љубомир Давидовић, Богољуб Јевтић, др. Милан Сршкић, др. Момчило Нинчић, Божидар Максимовић, др. М. Ђорђевић,

Милан Грол, Живојин Лазић, др. А. Крамер, Људевит Ауер, Пера Марковић, Војислав Јањић, Иван Пуцел, Иван Рибар и други.

Нарочито почасно место у цркви заузели су претставници наше војске: Војвода г. Петар Бојовић; командант града Београда арм. генерал г. Војислав Томић; начелник Главног генералштаба арм. генерал г. Марић; члан Војног савета арм. генерал г. Миловановић; командант коњичке бригаде Краљеве гарде генерал г. Милутин Жупаневац, и други.

Сенат Краљевине Југославије претстављао је претседник Сената г. Томашић, са сенаторима, а Народну скупштину г. Стеван Ђирић, са групом народних посланика.

На помену је био присутан цео дипломатски кор, са свима опуномоћеним министрима са стране на нашем Двору, отправницима послова и војним аташеима.

Међу многим истакнутијим личностима били су примећени г. г. Коста Луковић, шеф Централног пресбиороа; Мартинац, помоћник Министра спољних послова; Милан Радосављевић, гувернер Народне банке; др. Владимир Ђоровић, ректор београдског Универзитета; Гавриловић, претседник Академије наука; чланови Државног Савета, Главне Контроле, Касације, свих престоначких судова, националних, културних и социјално-хуманих београдских организација.

Помен је обавио лично Њ. Св. Патријарх Варнава, уз асистенцију скопског митрополита г. Јосифа, епископа г. др. Иринеја, викарног епископа г. Викентија, дванаест свештеника и два ђакона.

Говор Њ. Св. Патријарха Варнаве

По завршеном помену Њ. Св. Патријарх, оживљавајући успомену на Бесмртног Краља Мученика Александра I, највећег покровитеља свих вероисповести, одржао је овај мудар хришћански говор:

„Цела наша земља и цео наш народ љлаче данас над Витешким Краљем-Мучеником. Од снажној и ђордој Тријлава, ђреко љленигих ђора хрватских и славонских, кроз љносне урвине и љланине босанско-херцеговачке, кроз кршина брда Црне Горе и Приморја, ђреко таласастих љоља Славоније и Војводине и дивних шума и луђова херојске Шумадије, све до расно срђских крајева љитоме Јужне Србије, свуда се данас љодједнако и са једнаким болом и љогресом љоје жалобна љесма над Витешким Краљем Ујединитељем и љлаче, страсно љлаче у великоме и неутешном болу за Оним, који је изнад свеђа љубио Свој царод и који је у тежњама и чађорима да њему обезбеди мир и најпредак љоложио Свој драђоцени живот на олтару вечне борбе за љравду, слободу и мир човечанства.

„Док тужно брује звона са свих хришћанских бојомоља у земљи у страсном сећању на Великог Краља, док милиони захвалних поданика у племенитом сећању жале за Краљем-Витезом, док цео свет оилакује данас Великог Миротворца Краља Александра, ми, окућени овде у православном храму, у име целе нације и Отаџбине, дубоко и смерно клањамо се усљомени славнога Краља Мученика, који је својом узвишеном смрћу запечатили наше државно јединство и око Своје херојске личности сїлео венац вечности и славног мучеништва.

„Данас је годишњица од трајичне смрти Великога Краља. У неизмерној и побожној скрушености ми са најдубљим њететом оживљујемо побожно сећање на Великога и Неумрлог Краља Витеза и Мученика и, ућућујући најусрдније молитве Свевишњем Господу да Му подари вечни покој међу праведницима, кличемо: Слава Му!“

У истом тренутку кад је у Саборној цркви, после говора Њ. Св. Патријарха Варнаве, одјекнуо једнодушан и спонтан поклич Краљу Мученику Александру I: „Слава Му!“, пред црквом је из пушака почасне чете Краљеве гарде плануо почасни плотун у славу и спомен Бесмртног Краља, творца Југославије, Човека, који је после много борби, страдања и славе, изнад свега целом човечанству желео да сачува мир!

Помен погинулом Краљу и изгинулим браницима Београда

Потребно је на овом месту, историје ради, нагласити, да је 9 октобра (по новом календару) 1915 год., у исти датум и сат, Београд пао у непријатељске руке, као што је у тај дан, и исти сат од непријатељске руке пао у Марсељу први бранилац Београда Витешки Краљ Александар I Ујединитељ.

Удружење бранилаца Београда, до ове године, сваке године 9 октобра приређивало је помен свима изгинулим јунацима у одбрани Београда 1914—1915 године.

Лањске године, када је, 9 октобра, Удружење бранилаца Београда приређивало парастос својим изгинулим члановима, оно није ни слутило, да ће тога истог дана од непријатељске руке светског мира пасти највећи војник и највећи поборник мира Александар I. Карађорђевић, те да ће од тада заједно са изгинулим браниоцима Београда, сваке године, на дан 9 октобра, приређивати помен и своме Врховном Команданту.

Зато је тога дана црква Св. Александра Невског, у којој је Удружење бранилаца Београда приређивало помен Неумрлом Краљу Александру I и бесмртним херојима палим у одбрани Београда, била дупке пуна. У овој цркви Општину београдску претстављао је већник г. Добра Богдановић, који је такође учествовао као ђак-наредник у одбрани Београда, а који је сад први потпретседник Удружења бранилаца Београда.

Поред многих ратника, старих Београђана, изасланика свих војних и грађанских власти, националних мушких и женских организација, помену у овој цркви присуствовао је и академик г. Бранислав Ђ. Нушић.

Особље Београдске општине на Опленцу

Док су се тога дана одржавали помени у свима београдским верским богомољама, а особље Београдске општине, у неколико камиона, одвезло се на Опленца, где је на гроб Витешког Краља положило венац од белих ружа и каранфила, и запалило воштаницу од 10 килограма.

Пред криптом блаженопочившег Краља Александра, у име особља Београдске општине обавио је кратак помен општински свештеник, прота г. Драгољуб Поповић, који је том приликом одржао дирљив и пригодан говор, а чиновник г. Спарих ужегао је воштаницу.

Годишњица трагичне смрти Витешког Краља Александра I. Ујединитеља, како у целој земљи, тако и у Његовој престоници, историјском Београду, протекла је у дубоком и болном сећању на Њега, Великог Краља и још већег Човека, који је своју Отаџбину и мир у васколиком свету волео више од Себе самог.

Освећење споменика Блаженопочившем Краљу Александру пред Домом породица погинулих официра у рату

У тихој и мирној Звечанској улици, код Ауто-команде, пред Домом породица погинулих официра у рату, у недељу 13 о. м. обављена је једна тужна свечаност. Удружење породица погинулих официра у рату, да би се достојно одужило своме великом добротвору и заштитнику, Блаженопочившем Витешком

Краљу Александру I. Ујединитељу, подигло Му је бронзано попрсје, испред свога Дома.

Овој тужној свечаности присуствовале су све чланице Удружења, на челу са својом претседницом г-ђом Биволаревевић; изасланик Министра војске и морнарице арм. генерала г. Петра Живковића, арт. генерал г. Малеша

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Јаковљевић; изасланик Главног генералштаба генерал г. Милоје Јелисијевић; изасланик Команде Београда санит. пуковник г. др. Милосав Милосављевић; изасланик Министра социјалне политике и народ. здравља начелник г. Хофмановић, као и многобројно грађанство са Вождовца и из Спортског краја.

Свечаност је, у присуству изасланика Њ. В. Краља, капетана фрегате г. Грубеша, и претставника Београдске општине, већника г. Алимпија Сеничића отворила претседница Удружења г-ђа Биволаревић лепим и пригодним говором, истичући велику душу и племенито срце неумрлог Краља, који је још 1922 год. подарио породицама погинулих официра у рату суму од 500.000 динара, да би подигао свој Дом, као и добротворства Њ. В. Краљице Марије, која са интересовањем прати рад овога удружења и која је Дому положила камен темељац.

Затим је војна музика интонирала молитву, па је изасланик Њ. В. Краља капетан г. Грубеша, са вајаром г. Ораовцем, уз звуке посмртног марша, открио споменик, који је био покривен црним плаштом. Кад је споменик откривен, присутни су кроз сузе, тужно и побожно узвикнули:

— Слава Бесмртном Краљу!

После говора свештеника г. Јеврема Илића, који је обавио освећење споменика, у име Београдске општине, одржао је веома узбудљив говор о Витешком Краљу, већник града Београда г. Алимпије Сеничић, који је, између осталог, рекао:

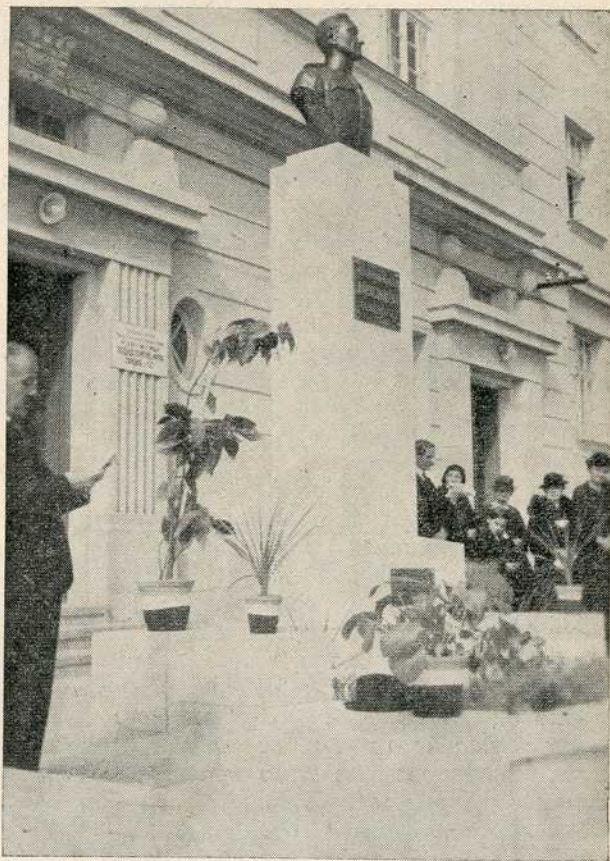
„Господине Изасланиче Њејовој Величанства Краља и Њеној Величанства Краљице Мајке Марије.

Господо и Госпође,

Данас ми је љала у део тешка и болна дужност, да Вам, као стари ратник, као претставник грађанства овога краја и као већник Градској Пољаварства Општине Града Београда, наше престонице, нашега лејога и ових дана по све тужнога Београда, скромно поздравим, и тојло захвалим на учешћу у овој болној народној свечаности, када деца, сестре, удовице и мајке поинулих официра у рату, овде на овоме месту, освећују овај трагични камен и на њему спомен бисту Великога Србина и Јуџословена, великога народног вође и добротвора, великога војника и народног љубимца, Блаженопочившег Краља Витеза Александра I, Ујединитеља.

И баш ових дана, при годишњици његове мученичке смрти, стављени су у покрет сви мозгови, сви умови и сва речитост великих људи и савршених беседника, не само из нашега народа већ и из целога света, износећи усмено и путем светске штампе његове мисли, његов рад, његове усјехе и његову Бојом дану надчовечанску моћ и величину. Неуморни др-

жавници и вође великих народа и држава, у прећли су све своје силе и сав утицај и моћ држава, за одржавање мира међу народима по идеји покојнога нашега Краља на поштовању човечанства и мира међу народима. И на жалост; Њејову племениту идеју и ако су сви примили за остварење, нису успели да је у дело и приведу, и баш ових дана када се навршава година дана од Њејове смрти, праште љушке, клокоћу митраџези, трувају тојлови а силни експлозивни руше и убијају, то исто човечанство због кога је Он и свој живот положио.

Споменик Блаженопочившем Краљу Александру пред Домом породица погинулих официра у рату, у Звечанској улици (у моменту говора већника Београда г. Алимпија Сеничића)

Ми љак и наш намучени народ, од тешких ратних последица још неојорављени, а од неизмерне туђе и бола, који нам пре годину дана зададе зликовачки поћилаћена, и туђинска рука у Марсељу; још у дубокој жалости ево нас љред Домом појородица поћинулих и умрлих официра у рату, и љред овим тешким каменом на коме је поћстављена спомен биста нашег све вољеног и све жаљеног Краља Александра I. Ујединитеља...

Племенити Краљу и добротворе,

И овај велики и леји дом, који украшава овај део Београда, Твоју Звечанску, До-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бројољску, Ветерничку, Прилејску, Охридску и онамо на највишој тачки Београда Кајмакчаланску улицу, овде Булевар Ослобођења и Котеж Твоја ратној дрући и сарадника на Солунском фронту, славној француској маршала Фрашше д Ејере-а; подиђнут је Твојом помоћи, подиђнут је материнском бријом и великом новчаном помоћи Твоје узвишене Суђрује, а наше племените Краљице Мајке Марије, а трудом и радом сестара, остављених удовица и мајки твојих у рату ђалих официра.

Овај дом је склониште и мирно боравиште деце, сестара, жена и матера оних јунака нашег народа, и Твоје славом увенчане војске, чији су ђробови у великом броју знаци, а још у већем и сада незнани, и чије су јуначке кости остале на бојним пољима не само Твоје херојске Србије, већ и немирнога Балкана, вероломне Евроје, тојле Африке и леденој Сибира; а многе од њих и данас још крију и разносе тамне морске дубине и дубоке ђудује само Твојој војсци пролазне Албаније.

Имена тих дивова војске, коју си Ти водио, и којој си био ђпример личној ђжртвовања и јунаштва; исписана су у неколико, на каменим ђлочама, у овоме мирном дому; у овој костурници без костију. И она ће вечно служити нашој честитој омладини за ђпример а странцима за дивљење, како је се борило, и како жртвовало, ђочев од неуморној и скромној нашег сељака у ојанку, ђа све редом до ђенерала, војводе и врховној команданта; све до Краља-војника, и Краља витеза.

Од старости и суза замаљени матерински ђољеди, често се задржавају у овоме дому на златним словима и хладним ђлочама. Коштуњаве руке дрхћући милују имена својих соколова, ђалих на ђољу народне части, а сетне мисли одлећу им далеко, далеко на све стране света и тамо траже и ђоходе незнани ђробове и растурене кости бораца ђалих за част краља и отађбине.

И ђде би велики Краљу и челични војниче, било места за ђостављање овога сјоменика — нећо овде. И ђо заједничкој слави са Твојим војницима, и ђо болу народне душе, и ђо онима чија се имена у овоме дому налазе на ладним ђлочама, а које си Ти из рата у рат, из борбе у борбу, из ђобеде у ђобеду водио, са којима си и зло и добро братски делио, и на страшном месту ђостојао.

И као велики Краљ, и као народни ђубимац ојрости, што је овај сјоменик ђо својој величини скроман и мали. Скроман је зато што си нам и Ти целога своја, ма и краљевскога живота био ђпример скромности, а ђрема Твојим великим заслуђама и делима, и најтежи, и највиши, и најлеђши сјоменик на свету био би мали.

Остављене удовице и остареле мајке Твојих ђалих ратника, ђоставиле су Твој милилик овде ђред именима ђихових бивших хранитеља, те да им будеш вођа и ђред ђима мртвима, као што си и за живота био, и да у место удаљених знаних и незнаних ђробова Твојих војника ђалих у ратовима, овде уз овај камен, и ђод Твојим ђубљеним ликом моле се Госјоду Боју, да овде ђолажу ките цвећа и струке босилјка, да каде светим тамњаном, да ђале за ујокојене воштанице и да свето, доживотно, заливају тојлим материнским и суђружанским сузама.

И да ова фиђура Твоја узвишенога лика, буде овде као народни стражар на вечитој стражи, а Ти са висина небеснога раја, који си својим ђраведничким и мученичким животом заслужио, сјокојно ђосматрај овде ђред овим сјомеником Булевар Ослобођења Београда, ђутеве и раскрснице Твоје јуначке Шумадије, ђреко којих се укрштају и везују нагоди далекој зајада и истока, а ми ћемо за све време нашега живота овде на земљи, следовати Твоме узорноме ђ примеру рада, братске слоје, човекољубља и ђубави ђрема нашој ђространој и моћној Јуђославији, коју си нам ђреко херојске Србије и витешке Црне Горе Ти створио, и за ђу на Твојој мученичкој смрти ђоследњим Твојим речима рекао и ђоручио нам: Чувајте Јуђославију!

Велики ђокојниче!

Почивај мирно духом у небесном рају, а телом на Твоме омиљеном Ојленцу и нашем од Твоје смрти новом и светом Јерусалиму.

Слава Ти, хвала Ти и вечна Ти ђамјат!

Слава Краљу Александру Великому Ујединитељу!

Живео Краљ Петар II.

После говора г. Сеничића, музика је интонирала посмртни марш, а присутни су, дубоко потресени, још једном узвикнули:

— Слава Великому Краљу!

О годишњици смрти
Краља Ујединитеља:

Иzasланство чехословачког народа положило је урну са светом земљом на гроб Краља Александра

— Претседници и претставници чехословачких градова посетили су град Београд. —

Братска сарадња Чехословачке и југославије постаје све изразитија, снажнија, једном речју животнија. Из кабинета својих идеолога она нагло прелази у широке народне масе, ту се оваплоћава делатношћу и бригом свакидашњице, укоренује, шири и развија, снажно и моћно. У прокламовању те народне сарадње, тог међусобног упознавања и изградње нераскидиве радне чехословачко-југословенске заједнице, велику улогу играју Златни Праг и наш Београд, пијемонт Словенства. Нарочито у току неколико последњих година, када су се наше престонице похвално ставиле на чело свих братских чехословачко-југословенских манифестација. Упоредо са нашим престоницама, на томе пољу благотворне делатности видимо наше Савезе градова, као и Савезе чехословачких и југословенских лига. Сад ће се приступити једној исто тако присној сарадњи братских Академија наука на пољу унапређења науке и културног просперитета оба наша народа...

≡ Заједнички бол...

Право братство манифестује се и у болу, као и у радости. То су најбоље илустровале широке масе чехословачког грађанства, за које је убиство Блаженопочившег Краља Александра био један колико тежак губитак, толико и непреболви бол. Чехословаци су Краља Александра сматрали својим. Ту своју безмерну љубав они су манифестовали и сада, приликом годишњице Краљеве смрти. На спонтану, приватну иницијативу широких народних слојева из чехословачких градова, нарочито Чехословачко-југословенске лиге из Прага и Братиславе, одлучено је, да се у свима већим градовима Чехословачке приступи избору једног специјалног изасланства чехословачког народа, које би у ходочашћу донело на Опленец и положило на Краљев гроб урну са земљом са најсветијих места Чехословачке. Организацију око избора ове народне чехословачке делегације узели су на себе Чехословачко-ју-

гословенска лига, Савез градова Чехословачке републике, град Праг, чехословачки легионари, синдикати чехословачких новинара и културна чехословачка друштва. Затим је у Прагу одржана једна комеморативна седница, на којој је уз пун пијетет и учешће претставника свих чехословачких организација и корпорација, извршено мешање и стављање у урну земље са светих места из Ческе, Моравске и Словачке. После најодушевљенијег верског обреда и комеморативног предавања г. проф. др. Зенкла о Блаженопочившем Краљу, урна са светом земљом положена је на гроб Чехословачког Незнаног јунака, где је лежала све до њеног преноса у Југославију, на Опленец. И пре самог преноса урне са светом чехословачком земљом, одржана је у Прагу још једна свечана седница претставника из целе Чехословачке, из свих њених градова. На овој седници приматор Прага г. др. Карел Бакса свечано је предао урну са светом земљом вођи изабраног народног изасланства др. П. Зенклу, који је изабран да са 50 водећих претставника чехословачког народа отпутује у Београд и на Опленец. Између осталих, у чехословачку делегацију су изабрани г.г. др. П. Зенкл, претседник Средишњег одбора града Прага и први потпретседник Чехословачко-југословенске лиге, Јарослав Чихак, директор прашких осигуравајућих завода, Јан Пекарек, народни посланик из Прага, др. Људевит Черни, начелник Министарства, Ј. Хејрет, главни уредник чувеног листа „Народне политике“ (чији је тираж 650.000 примерака), г. др. Рудолф Раше, генерал и претседник чехословачких легионара, Јиржи Пихл, сенатор из Прага и претставник синдиката чехословачких новинара; др. Ружена Пелантова, врх. директор социјално-педагошке службе града Прага; претставници градова: Прага др. Петар Зенкл, Павел Каванек и инж. Еуст. Мајзер; Братиславе г.г. Франтишек Јиленски, др. Антонин Вашек и др. Ал. Дудрик; претседник града Кошице, Милан Максон и потпретседник Рудолф Вилд; Брно инж. Густав Курка. Даље, др. Јосиф

Стајндлер, претседник општине *Бенешева* у Прагу, Франтишек Тикал, претседник града *Двора Кралове на Лаву*, Карел Сикачек, претставник града *Храдес Кралове*, Карел Верунч, I п. претседник града *Колина*, инж. Волд, претседник града *Крочехлави*, Јан Хубачек I п. претседник *Немачкој брода*, проф. инж. др. Вацлав Папоушек, претставник града *Моравска Острава*, Франтишек Мојто, претседник града *Нитре*, Рудолф Пачовски, претседник града *Пардубице*, са оба потпретседника г.г. Вацлавом Дитрихом и Карелом Бохатом; Јосеф Цанкарж, претседник града *Пољебради*, Антонин Фишер, претседник града *Раковника*, Вацлав Соумар претседник града *Табора* са градским потпретседницима г.г. др. Франтишеком Кроупом и Вацлавом Сетунским; Јурај Вицкочил, претседник града *Трнаве* и многобројни угледни претставници и претседници осталих градских општина. Од стране Чехословачко-југословенских лига и њихових секција изабрани су у чехословачко изасланство, између осталих, и г.г. др. Петар Зенкл, Јар. Чихак (Праг) др. Јурај Јаношка (Братислава и Трнава); инж. Густав Курка (Боно); А. Буриан (Бенешеве у Прагу) Карел Сикачек (Храдец Кралове) Ан. Вилдова (Кошице) Карел Дубо и Јарослав Линај (град Млада Болеслава) Ана Папоушкова (Моравска Острава) Франтишек Рихли (Оломоуц) Јожка Бурда (Плзен) Франтишек Калабус (Пржеров) и тд. и тд. За Чехословачку „Јадранску Стражу“ изабран је у делегацију др. Рудолф Једличка и Фердинант Малкус; за Југословенско коло Ј. Видек; за чехословачке легионаре Вецеслав Пех и генерал др. Рудолф Раше; за друштва за издржавање југосл. студената г-ђа Паула Зенкла, др. Ружена Пелантова и проф. др. Јанко Претнар; итд. итд.

Дочек у Београду

Београд, који има еминентно словенску душу, у којој свесловенско братство наилази на најтоплије одјеке — са пуном љубављу дочекао је изасланство чехословачких градова и чехословачког народа, вођено од агилног претседништва Чехословачко-југословенске лиге из Прага и њених секција.

Још у рано јутро 13 октобра т. г. освојила је београдска железничка станица декорисана сва заставицама и грбовима Чехословачке и Југославије. Већ око шест и по часова отпочели су да стижу претставници појединих корпорација: Београдске општине, Савеза градова, Савеза Југословенско-чехословачких лига, Чехословачке колоније, чехословачког посланства итд. Међу првима запажени су градски већници г.г. Душан С. Николајевић, инж. Милан Нешић, Добра Богдановић, арх. Ђура Бајаловић, Павле Кара-Радовановић, Божа Живадиновић, Стеван Милутиновић, Живко Константиновић и др., са претставником Савеза

градова г. Слободаном Видаковићем. Исто тако управе Савеза Југословенско-чехословачких лига биле су корпоративно на челу са претседником г. др. Костом Куманудијем, првим потпретседником професором Момчилом Милошевићем, претседником Београдске лиге г. Д. Богдановићем, члановима Управе др. Барићем, Љубом Хофмановићем, професором Богуновићем и т. д. Затим особље Чехословачког посланства, претседништво Савеза чехословачких жена на челу са г-ђом Матилдом Хусник, претседништво чехословачке колоније са г.г. инж. Хрчиржом, проф. Јарошем, Недједовом, итд. итд. Братска љубав привукла је то јутро велики број најизразитијих претставника београдске интелигенције, као и грађана из свих друштвених редова. Воз са изасланством чехословачког народа стигао је у 8 часова. Са вагонских прозора лепршале су се чехословачке заставе. Воз стаје. Једнодушан узвик: „Живела Чехословачка!“ Излази прво вођа делегације

На железничкој станици: долазак Чехословачког изасланства (у средини вођа истог) почасни грађанин Београда проф. др. Петар Зенкл са госпођом

проф. др. П. Зенкл. Насмејан и присан. Са топлином братства.

— Живео наш почасни грађанин, живео драги брат Зенкл! — одјекује железничком станицом.

За њим излази његова врла госпођа и 50 еминентних претставника из свих градова, из свих крајева, из свих сталежа братске Чехословачке.

Госте прво топло поздравља претседник Савеза југословенско-чехословачких лига проф. др. Коста Кумануди:

— У име Савеза југословенско-чехословачких лига поздрављам наше драге госте и желим им срдану и искрену добродошлицу.

Ви сте на овај пут кренули да би сте извршили једну мисију, јуну благодарној ипјетета. Будите уверени да ће поклоници поход, који предузимате, наћи дубокој одјека у срцима свих Југословена. Гроб Краља Мученика за нас је свето место, одакле Његов ро-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

дољубиви дух продира у све душе да их бодри и крейи Својим узвишеним примером преданости и пожртвовања у служби народу и држави.

Наш Велики и Вољени Краљ био је непоколебљив и поуздан пријатељ чехословачког народа и урна, коју ће те на Ојленцу положити, постаје симбол, у коме ће за увек бити изражена љубав и верност Чехословака према Његовој неумрлој усјомени. На тај начин Краљ Мученик остаће, и мртав, вечита сјона између Чехословачке и Југославије и ви ћете на Његовој гробници још јаче учврстити везе пријатељства и савеза које недељиво сјајају наша два народа.

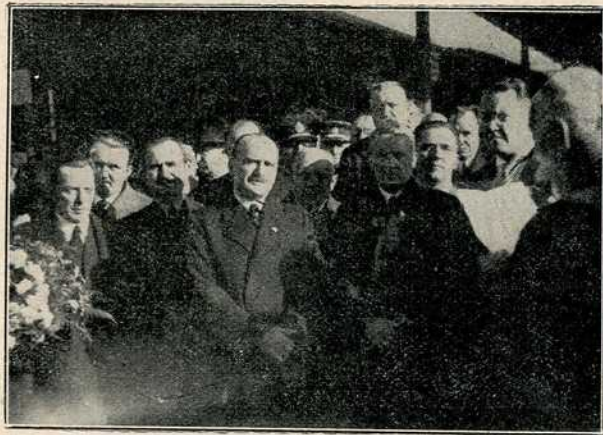
Истој идеји истински служе чехословачке и југословенске мије, као и Савез градова, и код вас и код нас. Збратимљени данас у престоници Југославије, можемо сјокојно гледати у нашу заједничку будућност, јер имамо тврду веру и уверење да ћемо свој задатак извршити на срећу и за најпредак и ваш и наш.

Захваљујући вам на племенитој мисли која вас је овамо довела, кличем вам: „Добро нам дошли и Наздар!“

После г. до. Куманудиа, говорио је старина г. Павле Кара-Радовановић. У име Београда, као Престонице. Говори као по годинама најстарији већник. Узбуђен је, глас му вибрира, очи пуне суза:

— Драће сестре и браћо Чехословаци, бели Београд, пијемонт и жига Југословенске идеологије и свих покрета за народно уједињење, наша народна светиња, о чије су се тврде зидине хиљадама година разбијале хорде Келта, Хуна, Римљана, Авара, Гота, Гепида и Византинца; град који је културу запада и Европје чувао од навале азиских аскера и најезде полудивљих азиских народа — тај велики словенски Београд срећан је што данас види на своме земљишту еминентно претставништво, изасланство братској Чехословачкој народа, изасланство на чијем челу стоји генијални Словени и социјални творац Др. Петар Зенкл, почасни грађанин великој Југословенској Београда. Као што нас је прошлост везивала у патњи, тако ће нас и будућност везивати у братској сарадњи! Сви народи света нека знају, да је братство Југословена и Чехословака нераздрвојно, вечито, јер су широке народне масе Чехословачке и Југославије свесне, да су наше братске удружене снаге удесетостручене и да се кроз Чехословачко - Југословенски савез, кроз Малу Антанту, као и све остале поштене наше међународне формације — најбоље чува државна независност, слобода, светски мир и јуно народно блајостање! Братски Чехословачки народ удружује се са нама и у радости и у болу. Ето, данас, када је прошла година дана од смрти највећег Краља, Краља над краље-

вима, мученичке смрти Блаженојочившеј Александра Карађорђевића, који је положио свој живот за слободу Југославије и Чехословачке, за светски мир, за добро човечанства — дошли сте ви, драће Сестре и Браћо, да у име целокупној Чехословачкој народа положите на кријту највећег Краља урну са светом земљом, са трудом земље из Табора легендарној Јана Хуса, из аџостолској моравској Велеграда и словачкој Брадла, сјомен места Чехословачкој народној јунака херојској генерала Миљана Ратислава Штефанека, највећег сина братских Словака! Овај дубоко осећајни поход еминентној изасланства братској Чехословачкој народа и његових лејих градова најснажнија је манифестација јуној степену нашеј братства у једну словенску целину, братства које је сјојило наше народне животе за нераздрвојну сарадњу у будућности.

На жељезничкој станици: претставник Београда, најстарији већник г. Павле Кара-Радовановић поздравља братско изасланство чехословачке.

Ја, који од осамдесет и пет година своја живота, шездесет и пет година живим у Београду, који се тако добро сећам зулумћарске јаничарске владавине, и који сам сарађивао и својим очима пратио развој целокупне наше ослободилачке националне историје, — узбуђен сам што сам у деветој, јозној деценији своја живота доживео да на делу видим братску сарадњу Словена, браће Чехословака и Југословена, сарадњу како у радости, тако и у болу. То је највећа најада, коју ми је Бој мојао дати!

Зато драће сестре и браћо, примите преко мене најтоплије братске поздраве грађана престонице Југославије, белој нам Београда, на чије тло ступате!

Живела Чехословачка! Живела будућност Совенства!”

У име Савеза градова Краљевине Југославије говорио је г. Слободан Видаковић. Топло и искрено. Пледирао је за рад, за ства-

ралачку братску сарадњу. У своме говору нарочито подвлачи:

— Драга браћо, југословенски градови срећни су што са вама удружени кроз Свесловенски савез градова и Чехословачко-Југословенску радну заједницу за комунално-социјалну политику; они верују, да ће се наше братство најбоље овајлотити кроз заједничку братску радност, кроз заједничка прећнућа да се широким радним масама градској становништва створи што социјално-правичнији и културнији живот. Братске заједнице најјаче су када се заснивају на једној животној основи и када са дипломатских форума сићу у народ, међу брије њејове свакидашњице, када се широке народне масе међусобно разумеју и помажу у изградњи своја блајостања, достојној културној човека!... И ваше драјо нам изасланство израз је једне народне иницијативе, потекле у словенском пијетету.

Градови као носиоци цивилизације, протреса и виших облика савремене привреде и културе, нека поведу ово радно, стваралачко братство наших народа.

У то име као претставник Савеза градова Краљевине Југославије, у име свих наших градова, најтојлије поздрављам претставнике Чехословачкој народа и најпредних Чехословачких градова."

Видаковић се обратио нарочито претставницима чехословачких градова, и они су крај његовог говора поздравили снажним одобравањем.

После свих говора и поздрава, одговорио је вођа изасланства др. П. Зенкл. Прво на чешком, па српском. Импровизовао је, од срца. Зато и узбуђено. Вели на српском:

Браћо нашеја рода и срца!

— Без икаквој зазора признајем, да ми недостају речи, којима бих Вам мојао заблагодарили на Вашем тако тојлом дочеку, који сте нам приредили. Свакој Чехословака обузима узбуђење, када са неком националном мисијом долази у братску Југославију. Свакоме Чехословаку се зауставља дах, када при таквим приликама ступа на тле Београда. Како не би, кад долази својој браћи, долази онима са којима је њејов народ сјојен не само народно и политички, не само својим патњама и својом проливиеном крвљу у данима прошлости, нејо и својим дубоким осећајним везама, интересима и чежњама данашњице и сутрашњице. Долази у свету земљу и тако драју сваком Чехословаку, која се кујала у потоцима проливиене крви, долази народу, који је човечанству дао јединствене примере хероизма, пожртвовања, ољважности и љубави према своме народу. Зато речи моју бити само слаби рефлекс осећаја који нас испуњавају при овом сусрету. Тешко се у таквим

тренутцима говори. То је прилика не за речи, нејо за сузе поштовања, захвалности и љубави. То је тренутак, када је најбоље клекнути и пољубити ту драју, братску земљу.

Ми данас долазимо, да као претставници чехословачко-југословенске Лије и њених секција, Чехословачких градова и њиховој Савеза, лејонара и новинара, као и друјих институција, братском југословенском народу дамо изразе своја поштовања, захвалности, оданости и братства, и да на троб Вашеја и Нашеја Великој Победника и Мученика, Великој Словенина положимо урну са трудом чехословачке земље. Дошли смо да се поклонимо усјомени Великој краја једној Великој народа. Дошли смо да се поклонимо Мртвоме, да зајрлимо живе и да обејамо верну сарадњу у будућност.

Дошли смо са чежњом, да би и ово наше данашње путовање дојтинело продубљивању и учвршћивању нашеја братства не само братства осећаја, нејо и дела и рала, што тако лејо и снажно пољвице драји нам пријатељ ј. Видаковић. Ово ће братство, које је у прошлости показало своју снају и вредност, у што чврсто веријемо, у будућности цветати и носити мноје пољовце на добро и најредак оба наша народа. Ово братство мора бити стални појојрам нашеј настојања. Наша бића сп испуњена захвалношћу и поштовањем према палим великанима и она ће своје осећаје доказати не само речима и сузама, нејо пре свеја својим непомним и систематским радом по стазама Њејових стоја.

Зато смо Вам двострјко захвални, што сте нас при нашем узбуђењу и потресености тако срдачно дочекали. Знали смо, да идемо својима. Показали сте нам, одмах при првом коваку на тле ијначке Југославије, да су браћа дошла браћи.

Носимо Вам срдачне поздраве оних, који су нас послали; поздраве чехословачкој народа; носимо Вам њејове тојле жеље за Вашим најветком, развојем и усјехом. Чим више у свету врјије, чим је више несијурности и немира, тим нас више славна прошлост оба наша народа и мајке земље, чехословачка и југословенска, зову: Браћо, децо, збијте се још ближе! Прибијте још ближе срце ка срцу и неће бити на свету јачеј бедема! Нека живи славна Југославија! Нека живе браћа Југословени! Нека живи мој драји ми Београд!

Свечана седница Градској веја Београда посвећена манифестовању пријајелствива југословенско-чехословачкој

Истога дана, 13, октобра т.г., у 9,30 часова извршен је званични пријем претставника чехословачких градова и чехословачког народа у свечаној седници Поетседништва градског веја града Београда. Вејничка сала, као

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

и сама општинска зграда, била је искићена заставицама и грбовима чехословачким и југословенским. Над улазним вратима виле су се чехословачка и југословенска застава, збратимљене, као и увек. Чехословачко изасланство дошло је на челу са проф. др. П. Зенклом тачно у 9,20 часова. Примео их је топло и братски Претседник Београда г. Влада Илић у своме кабинету. У 9,30 часова прешло се у већничку салу, пошто је ова свечана седница морала у секунд тачно да почне, јер су је преносиле многобројне радио-станице, те, између осталих, и радио-станице Београд, Загреб, Љубљана, Праг, Брно, Братислава, Моравска Острава, Кошице итд. Већничка сала била је пуна еминентних претставника братске чехословачке и њених градова, као и наших већника. За претседничким столом, десно од претседника г. Илића, седео је вођа чехословачког изасланства г. др. П. Зенкл, а лево од претседника г. Илића, опуномоћени Министар Чехословачке републике Њ. Е. др. В. Гирса. На галеријама били су заступници београдских културних друштава, а нарочито чланови управа наших Југословенско-чехословачких лига.

Свечана седница Градског већа почела је тачно у 9,30 часова. Отворио ју је Претседник Београда г. Влада Илић овим лепим говором:

Господо већници,

— Отварам ову свечану седницу испуњен радошћу што се престоном траду Југославије јружа ова изванредна прилика да, у овој сали, где се решавају крујни градски послови, поздравим миле госте из братске Чехословачке земље. Они долазе у нашу земљу да на један, у истини, дирљив начин посведоче своју љубав према Југославији и њеним националним светињама.

Савез Чехословачко-Југословенских Лића дошао је на срећну мисао, која нас до срца мора дирнути, да организује ходочасни пут до нашег националног маузолеја, где почивају вечни сан вођи националне борбе, инспиратори грандиознога прећнућа која су довела до нашег националног јединства — Вожд Карађорђе, Петар Ослободилац и Александар Ујединитељ.

Ми не сумњамо да претставници Савеза Чехословачко-Југословенских Лића, претставници Савеза Чехословачких градова, претставници привредних, културних и националних организација, долазећи у тој мисији у нашу земљу, одговарају сионганој жељи свих слојева чехословачког друштва.

Они ће се, у име свога народа, поклонити гробу нашега Краља Витеза и Ујединитеља, и у знак непоколебљиве верности пријатељству две братске земље, које је Он, наш велики Краљ, истицао на прво место, поставити крај његовој још свежеј гроба, урну,

испуњену земљом из светих места Чехословачке.

Драћи госте,

Ја вам у име становништва престонице од срца благодарим на томе гесту дубоке поште према усјомени нашеј Великој Краља. Будите уверени да је цео наш народ свестан удела који сте ви, Чехословацци, узели у неизмерно болу нашег народа. Ви нам ево данас, доказујете да време од годину дана није изгладило бол који сте осетили за губитком једној великој и искреној пријатеља. Легендарна личност Краља Витеза и Ујединитеља, која у свести и срцима идућих генерација неће престати да расте, биће и нама и вама драгоцени подстрек за учвршћивања судбински повезаног братства два словенска народа.

Нема у Европи два народа који су толико блиски по осећајима и заједници њихових интереса. Свест о тим интересима процрла је кроз најшире народне слојеве.

Стало ми је нарочито да истакнем драгоцене немаре Чехословачко - Југословенског пријатељства, претставнике многобројних Чехословачко-Југословенских Лића, које и у Вашој и у нашој земљи учвршћују и проширују оно што нам је даља и ближа прошлост оставила у наслеђе: узајамну љубав и поверење. Хвала им!

Хтео бих да подвучем у истом реду мисли и улоју Савеза градова на делу зближена два народа. Почасни грађанин Београда, мој драги пријатељ Др. Зенкл, живо је оличење овога зближења. Ја га тојло поздрављам и изјављујем њему и претставницима Чехословачких градова, које видим овде, захвалност Београда и његовој целокујној становништву.

У низу манифестација, које су досад давале израза осећању узајамног поверења и љубави између наше две земље, ова ће заузети једно од првих места. Посвећена усјомени нашег хероја и Вође, који је трајично завршио свој живот на делу међународног мира, ова ходочасна манифестација остаће дубоко урезана у срцима свих Југословена. Урна са земљом, донесеном из светих места Чехословачке отаџбине, остаће кроз сва времена очевидан доказ наших заједничких стремљења бољој будућности.

*Хвала Вам!
Надзар!"*

Крај говора претседника г. Илића поздрављен је аплаузом и бурним манифестацијама братској Чехословачкој.

Говор Душана С. Николајевића, претседника Културног одбора већа града Београда

— Дајем реч претседнику Културног одбора, већнику г. Душану С. Николајевићу! — саопштио је претседник г. Илић и на десну

говорницу попео се г. Николајевић. У своме дубоко-мисаоном говору, исказаном правим ораторством, г. Николајевић је рекао, између осталог:

— Жељом Г. Претседника ја сам одређен да будем тумач наших осећања братства према чехословачком народу и свећа значаја данашњега дана који, уистини, претставља датум у њовесници овога града и целе, недељиве Југославије.

Чехословачки народ је велики словенски и културни народ. Не само по томе што је у Прагу основан први универзитет Средње Европе, него и по толиким творевинама на пољу словенске културе, Чехословачки народ је и до сад принео свој обол будућности Словенства и његовој будућој улози у историји човечанства.

Већник и претседник Културног одбора г. Душан С. Николајевић говори на свечаној седници градског већа, посвећеној претставницима Чехословачког народа

Браћа из Чехословачке доносе урну са земљом светих места својих. Ту је и земља Хусова. Да ли је то једна мистерија да они доносе Хусову земљу онда када ми славимо светосавску годину? Између Светога Сава и Јана Хуса постоји духовно сродство. Иако господског рода, Свети Сава беше народни човек. Он је слушао куцање срца народне масе. И, чинећи одрезно уступке бољумилским наклоностима те масе, он је изградио народну цркву, коју је ставио у службу народној држави. Кад се Јан Хус сукобио са црквеном ненародном хијерархијом и кад је постао у души противник те хијерархије — на чијем се врхунцу отелесава Бој, — он није тада био само теолог који размишља о верским проблемима под утицајем Џона Виклифа. Био је тада Јан Хус народни словенски човек, чију целу акцију уједињавања и демократизације цркве воде најдубља словенска осећања. Мистерија је и заједничка судбина тела ова

два словенска религиозника. Нејријатељ, глацитељ наше националне еџистенције, предао је ођњу тело творца наше народне цркве, а узурпатор чешке душе сјалио је живо тело Јана Хуса. Тела су сјалена, али души осташе.

Јан Хус је, не само јоростасна фигура чешког народа, него и оштечовечанска. Ватра са ломаче Хусове осветљава путеве који воде Словене њиховој слави: то је слава расе која ће раскинути све ланце што сјугавају човека, његову душу, његову мисао.

Хус беше титан, а титани не умиру. Има, може бити, периода када маса не осећа довољно потребу за њењање на висове. Тада изгледа да су титани насвајда мртви, али, чим се потреба висова живље јави, оживљавају и они. И, оживљени, живе они у душама живих интензивније но што су живели док и телесно боравише на овоме свету. И ваију да њихова мисао буде остварена.

У наше дане то је случај с Јаном Хусом. Словенски апостол, пророк и мученик постаје све више свечовек, и томе Хусу, кога је Густав Лео Сајферт у својој ојсежној студији о бољумилству увео у ред светских резољционара, томе чешком и нашем, словенском човеку диви се и Американин Ајтон Синклер, пролашујући га већим од највећих ватоника човечанства.

Побуна Хусова на оно што је мрачно, то је слушање будућности људског рода. Треба и мора се веровати у духовније људско друштво. Духовније и боље. Данас је свет много одрезао у новцу и у једној неискреној хуманости. Хус се дизао противу откућа трећа новцем и зато је он ођњени противник те неискрене, лажне хуманости која новцем, и често пута чак и малим новцем, жели да заглади крујне треће, и зато је Хус објављивач праве хуманости.

Надхеројска је смрт Јана Хуса. Ли је у својој историји инквизиције описано. Ја ћу само посетити вас на главни момент. Кад су Хуса довели до ломаче и питали: да ли жели да се исповеди, он је одговорио да пристаје, али замолио да се очисти простор око њега. То је и учињено, и Хус је остао ујоран у своме уверењу. Оно, на шта бих желео да скренем вашу просвећену пажњу, то је Хусово тражење чистој простора, ширине. У, тако рећи, последњем часу, Хус је био сам себи довољан. Он је желео своју јетсиманску самоћу. Светина му је сметала, а целати не. Ломача чека, а Хус са својим целатима пред ломачом. И онда се збило оно што би само Достојевски могао изнети и објаснити. Христос је пред крстом и са крста приштао људима. Нису знали шта раде, а у својој еџалтацији словенског мучеништва Јан Хус пружи братски руку својим чуварима. Захвала им је што у души својој носи сву озареност своје јетсиманске ноћи, осветљене ватром ко-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ја ће букнути на његовој мученичкој ломачи и сунцем које ће се родити у будућим вековима. Благодарио је чуварима и остао је сам у васиони. Сам и сам себи довољан. Он још једном, пред само спаљивање, рече, да се не каје, и, независан од времена, вечан човек би предан оћу.

Ли прича ову трозоту: све се урадило да цело тело постане пеео. И тај пеео однели су и бачили су крвници у Рајну, али за Чехе поста место, где је спаљен Јан, светиња над светињама. И неки немир дохвати душу Чеха. Из најудаљенијих крајева и најзабитнијих места Чешке кретаху људи. Путоваху дуго, врло дуго, дугим данима и дугим ноћима, да би стигли до светога места. И онда кришом узимаху комаде земље незнани чешки верници. И, кријући земљу у недрима, враћаху се они својим домовима. Ја бих рекао да је чешки народ кроз Јана Хуса преживео Христа и Христово страдање и да је кроз пијетет према земљи Хусове смрти расла све више љубав, недољива љубав чешког народа према чешкој труди.

Мисао Јана Хуса не беше спаљена и народ је хтео слободу свом ућорношћу с којом је Јан држао до своје науке.

Чехословачки народ је показао, не само јаво херојство у својој борби с Аустријом, нешто и смисао за борбу с Аустријом. Више од свих народа, које је Аустрија ућњетавала и тровала, чехословачки народ је усјевао и да сачува чистоту своје отаџбинске религије и да ту религију унесе у своју орђанизовану, ућорну, трезвену и систематску борбу с Аустријом, са вековном тиранком и троваџицом Словена. И тако беше у Чеха један елан који се није показивао само преко појединаца и у тренутцима. Био је то елан колективан и сталан, дурашан, из дана у дан. Такав, прекаљен противник Аустрије, чехословачки народ је ушао у вихоре Светскога Рата. Онда, кад је за своје народе била најојаснија, Аустрија је морала трћети ударце једноћа целоћ народа који је био сићуран подривач њене власти. Орђанизован духовно, чехословачки народ умео је да подрива и руши Аустрију методима који су били кобни по ту словенску кобницу. Патриотизам оних који су роварили у Аустрији и противу Аустрије, и оних који су се најоље, уз нећријатеље Аустрије, ратнички борили против те Аустрије беше тако дубок и тако нећоколебљив да је морао трћумфовати.

Борбу чехословачког народа с Аустријом водио је дух Јана Хуса, а сав процват данашње чехословачке државе може се у првом реду објаснити тиме што мисао, народну и човечанску мисао Јанову, кристално јасно мисли духовни воћ чехословачког народа и шеф чехословачке државе Претседник Масарик.

Платон је веровао да држава може најпредовати само ако је воде мудраци. Ако би се ово Платоново мудровање протумачило тако, да државу треба да воде они који су сићособни да своју широку мудрост учине друштвеном силом, онда би Масарик био најбоља потврда Платоновој духовно-аристократској теоретисања о држави.

Масарик је поклонио свој дух Чехословачкој држави, а велики дух једне државе чини да и најмањи њени грађани суделују у изграђивању њене моћи. Кроз дух Хусов и Масариков сваки верни грађанин чехословачке државе постаје неимар оћромне зграде. Култ великих људи има то својство да култник добија нешто од трандиозности оноћа коме се диви. Чехословачки народ има дар да има воћу. То је оћромни и блаотворни дар, и ја бих желео да се ми, Јућословени, учимо од наше браће томе, сваком народу насушно поћребном, таленту.

Госћодо и браћо, претставници Чехословачког народа, на чијем челу стоји сјајни со-

Један део претставника чехословачких градова и чехословачког народа на свечаној седници Градског већа Београда

цијални мислилац, неуморни социјални делатник, наш присни пријатељ и почасни грађанин, Петар Зенкл! Ви доћосте са земљом светих места ваше илемение домовине. Потомци оних незнаних верника Хусових, који су чували земљу Хусове смрти, ви осећате мистерију дародавке, добротворке, мајке-земље. Религију патника, која нас учи да смо од земље и да у земљу идемо, ви сте претворили у једну живу и животодавну истину, у један свети и иламени патриотизам. Ви сте ту дивљења достојни. Сваки трумен земље ваше отаџбине за вас је крвно зрно, зрно крви која струји крејким орђанизмом Чехословачке.

Ви ћете сутра однети свету земљу вашу на троб нашећ Краља, нашећ Ујединиоца. Извршиће се сутра, на тробу Александровом и у срцу Шумадије, симболично стапање два света словенска завичаја. Постаће они једно на сва времена до Судњећа дана.

Ойленец је наше хаџиско место. Из свих делова Југославије хитају они који жуде срећу Југославије. Грабе да што пре стићу на гроб најбоље и најтрајичније Југословена. Ту, на Њеџовом гробу, траже утехе за све оно што је ружно у садашњици, креће своја родољубља и узвитавају своје жеље, да Југославија буде још најпреднија, и да, удружена с осталим словенским отаџбинама, убрза час доласка светско-историске мисије Словена. Све ойленачке хаџије, враћајући се, не заборављају да своје крајеве даривају преџршима ойленачке земље. И ми, као што видите, имамо нешто од дивнога обожавања земље које је ђрожело вашу одлуку да вашу свету словенску урну положите на гроб једној великој словенској владара. Наш је један ђесник, у својој добронамерној романтици, ђевао мистерију ђрудве земље: она расте ђред нашим неџријатељем. Сева из ње ватра, а кад је неџријатељ буде баџио морским таласима, дићи ће се страховита бура: ђрудва наше земље ће замутити и заљубати море. Наши сељаци често ђуга, кад ђоџребу своја блиског, узму мало земље са њеџовог гроба. И мила им је та црна, али и блаџословена земљица, делић неизмерне земље у којој налазе мира немири свих нас. — Нама је, браћо Чехословаџи, света и мила ваша урна. Она је и наша.

Кад сутра извршите чин релиџије Словенства и кад ђосле тога чина, будете најустили храм наше моћи, наше славе и нашега бола за Уједињоџем, — ђред вама ће још јасније ђући Шумадија, над којом стражари Рудник, чувар наше слободе, ђланина о чије се тврде ђруди разџи аустриска офанзива. Пући ће ђред вама Шумадија, словенска Шумадија чији су сви мртви сељаци волели све Словене. И учиниће вам се да се све словенске земље са свима својим мртвим мученицима скуђљају у једну оџромну урну. Над урном небески свод, у урни цела словенска земља. Ойленачки храм се бели, а у храму биће жив Он, наш Уједињилац и Свесловен Александар Караџорџевић. Блажено ће блудети испод сводова храма. Биће свечано узнемирен и надземаљски срећан. Надземаљски срећан зато што ви, са толико ђиџетета, ђоходите Њеџов гроб и зато што Га блаџосиља словенским блаџословом бесмртна душа Јана Хуса.

Горе, небеског свода бескрај, а доле урна са словенском земљом, бескрајем словенске душе. Живи, живи дух славјански. Живеће вековма, вечно, а ближи се час када ће он уздићнути васколики ђудски род на највиши и најлеиши вис!

Говор г. Николајевића прекидан је аплаузима одобравања, а на крају једнодушним овацијама братској Чехословаџкој.

Одговор вође чехословаџког изасланџива г. Др. Пеџра Зенкла

Када се дворана утишала од бурних манифестација братској Чехословаџкој, почео је да говори г. др. П. Зенкл. Он је одговарао браћи Југословенима и Београду као вођа овога специјалног изасланства чехословаџког народа. Говорио је топло, мекано, од душе души, говорио је непосредно и сугестивно. Аплаузи одушевљења стално су га прекидали. Петар Зенкл је, између осталог рекао:

— Где да нађем речи, које би Вам, дваџи ђријатељи, еминентни ђретседниче Београда, драџи брате Илићу, и ђретставниче ђраве словенске културе и мисаоности, брате Николајевићу, и, сви ви драџи друџови, изразиле колико су безмерно наша срца узбуђена ђосле ових ваших снажних братских речи о великој мисији наше словенске сарадње. Где да нађем речи, које би Вам могле рећи колико смо ђануги и узбуђени, колика је наша ђубав, оданост и наша блаџодарност увек драџом нам Београду, ђрестоници моћне Југославије. Ми, ђретставници Чехословаџког народа, изасланци Чехословаџко-јуџословенских лиџа и њених секџија, Савеза чехословаџких ђрадова, националног Савеза и осталих корџорација, дошли смо к вама, ка својој браћи, да сутра ђоложимо у славном Вашем маузолеју на Ойленцу, на гроб највеће Краља Александра I Уједињитеља урну са ђрудом чехословаџке земље, урну у којој се налази света наша земља са места тако драџих и блиских сваком Чехословаџу.

Дошли смо да бесмртној сени оца Јуџословенства и творца Ваше слободе изразимо дубоко ђоштовање Чехословаџке, да му изразимо истинску и вечну блаџодарност чехословаџког народа, за све што је за ослобођење, уједињење, добро и расцвет Јуџословенског, као и Чехословаџког народа, учинио. Дошли смо да вас сви уверимо о дубоком болу, који је Њеџова мученичка смрт изазвала код свих ђлеменитих чехословаџких синова и кћери, којима је незаборављени ђраунук Караџорџев био велики ђријатељ и моћни заштитник. Дошли смо такође и зато, да не тумачимо само своју ђошту, неџо и да се закунемо да ћемо из свих својих сила радити на развоју чехословаџко-јуџословенског братства, које ће бити ђаранџија срећније будућности оба наша народа.

И овом ђриликом нас на ђрвом кораку ђрима ђрестоница и ђлавни ђрад јуџословенског јуначког народа, ђрелеџи и ђоносни Београд. Београд мученик и ђобедник. Београд, ђрад, чије име је у Чехословаџкој увез изџоварано са ђоштовањем, које је увек изазивало наше дивљење и чије ће место у историји Словенства остати овеичано нечувеном славом. Тај славни Београд ђрошлости и велики Београд будућности, тај Београд, чије

зидине говоре о великим патњама и херојству минулих векова, али и на чијем сваком кораку осећамо данас средиште модерној комунално-урбанистичкој развитака, тај мили Београд свесрдно нас је примио својом широком словенском душом! Зато ми дозволите, да Вам, у име свију нас, који смо чланови ове мисије, као и у име свију оних, који су нас овамо послали, у име Чехословачког народа, изразим најискренију благодарност!

Молим Вас, драга браћо нашега рода и срца, да тумачите целом београдском грађанству и свој југословенској браћи наше дубоко поштовање и нашу безмерну љубав. То нису речи уљудности, најтрогив, у тренутима овако осећајној узбуђења, речи потпуно подбацују. Дани, које међу Вама преживљујемо, које преживљујемо овде међу својима са Југа, за нас су нарочита лейота и задовољство.

Наше две државе су везане уговорима пријатељства, али многа чврстије су наши народи везани целом својом прошлошћу, својим срцима и својим осећањима. Остаћемо једни другима верни за сву народну будућност, за све добре и зле часове. Ако остаћемо верни великим идеалима оних, који су за нашу слободу и њено обезбеђење положили своје животе, онда нас нико и никада неће раздвојити. Били смо једни другима верни у тешким временима мучења и борби, остаћемо верни и у миру и у раду — подвлачним стваралачком раду за добро и просперитет наших широких народних маса.

Свети идољоклонички задатак, који нас је овамо довео, испунио нас је узбуђењем и љанућем, а Ваше пријатељство, љубав и тостољубивост, ошчија наше душе и наша срца. Овде у Београду живимо под угиском славне прошлости, ојкољени споменицима славе и патње, али ојкољени и примерима модерној развоја и обасути изливима Ваше љубави и пријатељства. Клањамо се пред херојском прошлости увек драгој нам Београда, а његовој будућности желимо пуни успех и пуно срећу!

Ми, изабрано изасланство чехословачког народа, који дубоком оданошћу воли братски Југословенски народ, долазимо у тужним октобарским данима на Ојленац, ка светој мојили Краља Александра Ујединитеља, да покрај Његовој гроба положимо урну са трудом наше, свете чехословачке земљице и да се у име целокупној Чехословачкој народа поклонимо усјомени великој, витешкој Краља, да Му поново кажемо, шта је Он за нас значао, за нас грађане северне словенске републике. На другом месту ово наше поклоњење Блаженојочившем Краљу има и свој високи симболички значај. Оно хоће да свечано манифестује вечно и нераздвојиво пријатељство и љубав оба наша народа, чехословач-

кој и југословенској, у духу и према ојорукама бесмртној Краља Александра.

Није потребно помињати, какав је бол захватио цели чехословачки народ, када се пре годину дана — проширила вест, да је Краљ Александар пао под злочиначком руком, тек што је ступио на гле пријатељске Француске. Жалост и бол за губитком драгој нам Краља су завладале нашим бићима. У свима нама су зайлакала срца, када је пао као жртва агента ујраво Он, Краљ Александар, који је од почетка своје славне владарске путање био предмет живих симпатија и жарке љубави целокупној нашеј, чехословачкој народа. Са дубоким поштовањем смо волели Краља — Човека, чија су човечанска дела и личне особине једној Хероја Векова изазвале поштовање и пуно љубав гакође и демократских републиканаца Чехословачке.

Нема сумње да су се према великој особи херојској Краља Александра Карађор-

Са свечане седнице Градског већа: вођа Чехословачког изасланства проф. др. Петар Зенкл говори... Лево од претседника Београда г. Владе Илића седи Њ. В. опуномоћени министар Чехословачке републике г. др. Вац. Гирса

ђевића, у преставама нашега демократског народа, појачавале најлепше усјомене и ради демократској порекла велике краљевске династије Карађорђевића, усјомене, које су блиске и драге целом нашем народу. Југословенска краљевска династија је израсла из народа, а херојски вођа првој српској устанка, праотац Карађорђе, посећао је нас Чехословаке на демократској оснивача наших старих владарских родова, јер је и чески Кнез Пжемисл некада од сељачкој илућа био позован на владарску столицу у Праг, и основао династију, која нам је владала неколико векова. И многа касније, када смо изгубили слободу и самосталност, усјомена на Кнеза Пжемисла-Орача је у нама живела, као неки предосећај боље будућности, као свест, да ћемо се једанпут оставити на властите ноге, да ћемо ојет у самом себи наћи снаге

и воље, као што нам је говорила стара народна леџенда о Кнезу Пжемислу. Велики узор и пример сте нам давали, Ви, браћо, од почетка прошлог века: Ваш кнежевски и касније краљевски род Карађорђевића је и пре наших очима израстао из крила Вашега народа. Он је постао кост ваших костију, крв Ваше крви. Он Вас је водио из победе у победу. Од свих словенских народа, ви сте били први и једини који сте имали демократску народну династију из свога рода, за каквом су чезнули наши очеви у својим државнојским сновима, изстраћиваним на светоацлавској и жемисловској круни.

Још један чешки краљ-демократ нам је остао драг, чија успомена је употпуњавала идеалну слику правој словенској краљу. То је био Борђе Пођебрадски, који је бранио славу чешког имена, оставивши се против целог света, који се борио за слободу савести и први — скоро пре пет векова — истакао мисао стварања Друштва европских народа и мирној решавања међународних спорова. Колико карактеристичних црта Борђа Пођебрадског се може видети у Вашем седом Краљу Петру-Ослободитељу, који је бранио част и слободу предратне Србије против моћног суседа, набрекле Аустро-Угарске монархије!? Борбе Јана Јускре из Брандиса за ослобођење Словачке од Угарског господарства у доба Борђа Пођебрадског у многом потсећају на борбе Карађорђеве за слободу и уједињења југословенског народа. Исто тако мировна настојања Великог Краља Александра су сјајно потврдиле нашу претставу о мудрој Краљу, проницљивом државнику, као што нас је учила историја о Краљу Борђу Пођебрадском.

Зато краљевски род Карађорђевића ужива у широким масама чехословачкој републиканској и демократској народа далеко веће симпатије, него икада икоји други владарски род па ни словенски у Европи. У Карађорђевићима смо увек видели идеал народне демократске династије, какву ми Словени нисмо имали од времена Пжемиславаца.

У Краљу Александру су се ујединиле најбоље особине Његовог рода: имао је личну храброст свога прадеде Карађорђа, организационе способности свога деде Александра, државничку мудрост и разборитост свога оца Краља Петра Ослободиоца. Још у младости, постављен пред велике задатке, он их је без оклевања преузео на себе. Није потребно помињати Његове победе из балканских ратова, у којима се први пут показао као генијални војсковођа. Широм света је познато Његово херојство из Светског рата, када је на Његовим младим бедрима лежала одговорност и судбина целе државе, војске и народа. Свако дете данас већ зна шта је све херојски реџент Александар, као највећи заповедник Српске војске, учинио на фрон-

товима против силне војске централних сила. Повлачење српске војске кроз Албанију на јесен и зиму 1915 године данас је већ најхеројскија леџенда човечанства! Лично херојство Краља Александра, исто као и његова беспримерна пожртвованост и верност својем народу, која није напустио ни у најтежим данима, изазивале су дивљење и далеке туђине. А када је после победничког завршетка Светског рата примио у своје руке новоослобођене покрајине свих југословенских племена, јасно је било, да ће он извршити велики задатак Ујединитеља Југославије. Тешка времена послератних криза ставила су Краља Александра пред тешке и строје часове државног живота. Изстраћивање јединствене Југославије на јединственој и сигурној основи, спољна политика великог стила, настојећи осигурати мир не само на Балкану, него и у целој Европи, стварају кулминацију правој краљевској живота. Мученичка круна из Марсеља појачава му још свету леџендарност и трајни ореол, који му једнодушно пружа културно човечанство!

Таква је била историја Краља Александра, коме не би само припадала титула „Витешки“ и „Ујединитељ“, него и „Највећи“. То је заиста био Александар Највећи и ми смо срећни што нам је суђено да живимо у доба када је оживео антички узор Александра Македонског. Савремени Балкан је дао слику новој Александру Великој, овога пута из словенског рода. Александар је велики и у животу и у смрти. Стваралачки генији — прави творци историје — су реткости у историји народа. Рађају се из потпуне хармоније уравнотежених квалитета самога народа. Чврсти у самом себи, а чврстоћа њихове унутрашњости је извор благодети широком крућу људском!

Краљ Александар је изазивао дивљење својим особинама у приватном, као и у јавном животу: као сјајан човек, узоран муж и рођени државник. У чему га требамо више обожавати? Ради чега за Њим чезнемо више? Губитак чега значи за нас већи бол?

Био је строј према себи и љубазан према другима. Другима је ошраштао, себи никада. Марљив и радан до изнемоћлости. Чезнуо је за познавањем и знањем из свих области. Волео је људе, свакога човека. Људима је радо чинио доброчинства, гдегод је могао. Зато су га такође људи волели. Познат је Његов срдачни однос према простим војницима у рововима, а нарочито према тежацима по селима. Та Његова наклоност је била основна црта његовог демократства.

Волео је своју породицу као најбољи отац и синућу. Краљевски дом је био узор југословенским породицама.

Љубав према отаџбини је показивао целој свој живота. Краљ Александар је био пра-

ви херој-векова са свима часним атрибутима правој херојства: јуначан и неустрашив, чистан и витешки. Био је одважан војник, човек дела и човек јаке воље, Рођени вођа. Демократа по уверењу, Он је био племић духа. То му је давало слику правој природној краљевској маестата. Није се устручавао бити диктатор, када је био свестан историјске потребе енергичне а пролазне интервенције.

Његова војничка величина је потпуно одговарала величини државника. Блаженопочивши се Краљ свесрдно бринуо о уређењу и изградњи своје земље. Срастао са њеном судбином, Он је хтео дати најбољу будућност. Уски племенски национализам је савладао широком концепцијом јединства свих Јужних Словена, ослањајући се на најкраснију традицију развоја југословенске мисли. У оквиру државној јединства намеравао је провести децентрализацију према појединим крајевима. Отуда су и резултирала Његови закони о бановинама и слично. Бринуо се о подизању просвете, подизању школе свих врста. Бринуо се о привредном преуређењу Југославије. Велику пажњу је посвећивао пољопривреди, припремао је социјалне законе. Отромно се интересовао за савремену социјалну политику. Имао сам срећу да ми је то и лично подвучао приликом пријатељских аудијенција, које остадоше у мојим успоменама као најлепши часови мога живота. Настојао је умањивати последице тешке економске кризе. На срцу Му је лежало народно здравље широких маса. Радио је у своје кабинету за благодостање Југославије, неуморно и истрајно, као што се за њу жртвовао некада на фронтима и у рововима. Настојао је својој земљи осигурати мир промишљеном и разборитом спољном политиком. На путу за светским миром, у служби народа и његовој просперитета њао је.

Извршио је више, него што биикоји други за даних прилика могао извршити. Стављао је своје снаге са ретком одважношћу и смелошћу. Зато је са правом за годину дана после своје смрти постао лејенда и митос.

Врло добро се сећамо, како Га је на последњем путу са жалошћу и очајањем праatio цели југословенски народ. Сећамо се и дубоко дојмљивих помена, који су се за Краља Александра у Чехословачкој одржавали. То ми нисмо оилакивали туђеј владара. Цели наш чехословачки народ, који данас заступамо, ожалостио се за осиротелом Југославијом. Он је осећао дубоку туђу, знајући једно: Југославија је изгубила своја Краља Ујединитеља а нама је њао један од најбољих, највећих и највреднијих пријатеља. У име Чехословачкој народа одлазимо сутра на свети Ојленац, годину дана после трагичне Краљеве смрти и носимо на Његов гроб груду чехословачке свете земље. То је проста зем-

ља — црна земља ња ипак у њој лежи већома много: у урни, помешана је земља са три најславнија и најсветија историјска места, трију историјских земаља Чехословачке Републике: са Тabora у Ческој, из Велеграда у Моравској, и са Брадла у Словачкој. Цела чехословачка земља у овој урни је симболички заступљена. Донели смо је из Ческе, Моравске и Словачке. У Прагу, на историјском тлу староградске већнице. Ојштине града Прага, земља је на свечан начин била помешана и стављена у урну, која је после тога почивала на најсвечанијем месту наше чехословачке државе, код гроба Незнаној нам чехословачкој јунака. На историјски дна годишњице страшној Марсељској атентата, узели смо је и донели да је сутра ставимо побожно и идолопоклонички на Ојленац, на свету моилу Блаженопочившеј Краља Ујединитеља.

Света земља Чехословачке, коју сутра носимо на свети краљевски гроб, нека буде положена у саме темеље Југославије. Са овом грудом земље ми побожно манифестујемо братство међу оба наша народа. Та наша земља, положена крај моиле Краља Александра Ујединитеља, нека буде вечни симбол уједињења свих Југословена и Чехословака. Знајте: груду земље, коју доносимо шаље жарка љубав свих наших Чехословака са трију најзначајнијих историјских места велике нам државе, са три света нам места, која значе:

Моравски Велеград — сећање на прва времена нашега хришћанства, на славну епоху Великоморавске државе, где су света браћа Ђирил и Методије нваештавали Божју реч словенским језиком.

Ђирилометодска традиција после хиљаду година нас сјаја од севера до југа и потсећа нас на давне и старе везе културној пријатељства међу северним и јужним Словенима.

Чески Табор — то је симбол највећеј најрејнућа народне енергије, када смо се упустили у тилантске борбе за слободу људске савести, против мрака средњовековне цркве. Шта значи велики Јан Хус за нас, за нашу националну веру — генерално је пред Вас изнео драги брат Николајевић. Уистини, Ческа реформација прва је дала велики сигнал за ослобођење људства од свестраној духовној ројства. Табор је значио силу и водео нас је први ка победи новога доба!

А Словачко Брадо — то је светски бречуљак са моилом нашеј великој народној јунака Милана Растислава Штефаника, изградитеља чехословачке револуционарне војске и првој чехословачкој министра војној, из времена када смо заједно са вама триумфирали над Аустријом и праправљали долазак новоме времену.

У тој светој груди чехословачке земље, коју у урни сутра носимо на гроб Највећеја

Краља, симболички је садржана сва Чехословачка, сви њени крајеви и сва њена времена, од најдавније прошлости пре хиљаду година, преко хуситској средњеј века, па до недавне револуције за народно ослобођење.

Земља Велехрада, Тора и Брадла долази да поздраву моћу Краља Александра и да падне на Његов одар у пуном свом симболичком значењу: јер Велехрад потсећа на хиљадугодишњицу културне словенске традиције, Табор на снагу мисли, отпора и револуције, а Брадла на наше заједничке борбе за ослобођење и коначну победу Чехословачка, као и Југословена!

Нека нас ова труда земље, кад буде са највећом побожношћу пијетета стављана код гроба Краља Александра, потсећа за сва времена на јединство чехословачко-југословенско. Нека нас потсећа да су једне и исте заједничке основе Југославије и Чехословачке. Нека се ова труда чехословачке земље заувек смеша са југословенском трудом. Нека буде вечни симбол наше нераздрожности, тако као што смо били нераздрожни у борбама за ослобођење и када смо заједно пролевали крв за узвишене идеале наших великих народа.

А драги нам Београд, који је хиљадама година чувао културу Запада од азијатских народа, који је не само Пијемонт Југословена, него и фетиш слободе свих словенских народа, нека прими преко нас братске поздраве целокупној чехословачкој народа и његов завет, да ћемо са Југословенима увек бити сливени у једну братску целину, и онда када се животна радост наших радних народа разлеже кроз цветне дубраве наших поља и наших граја!

Ми смо једно. Ситне су и безначајне раздрожине, које нас раздрожују, јер је големехо братске љубави наших народа, њихових надања за бољу, социјално-правичнију и животно снажнију будућност! Београде као вођо Јужних Словена и светиљо свесловенске мисли, прими ове наше заклетве, и урежи их у своје хиљадугодишње зидине, као што смо их и ми урезали у зидине наших древних Храчана!

— Нека цвета и напредује Ваш гради Бели Град, место славне и велике будућности!
Нека живе у срећи драги нам браћа Београђани!

Нека расте и јача велика Ваша и наша Уједињена Југославија!!!

Крај говора проф. др. П. Зенкла претворио се у једнодушне манифестације братства чехословачко-југословенског, у свету заклетву браће Чехословака да ће светињу нашег пријатељства чувати са идолопоклоничком вером. У таквом одушевљењу претседник Београда г. Влада Илић закључио је ову историјску свечану седницу Већа града Београда.

Полагање венца на гроб незнаног јунака на Авали

Са свечане седнице Градског већа, чехословачко изасланство отишло је у просторије клуба Савеза Југословенско-чехословачких лига, где су их дочекали чланови Лига на челу са претседником југословенског Савеза лига г. др. Костом Куманудијем, првим потпретседником Савеза г. Момчилом Милошевићем и претседником Београдске лиге г. Добром Богдановићем. Госте је топло поздравио претседник београдске лиге, г. Добра Богдановић, истакнувши значај приватне иницијативе у учвршћавање братства чехословачко-југословенског. —

— Сада сте на првом месту, одакле зрачи акција за наше пуно братство и најтешњу, спонтану сарадњу!“

Из лигиних просторија гости су се одвезли на Авалу, где су на гроб Незнаног Јунака положили венце Чехословачко-југословенске лиге и чехословачких градова. После поклоњења

На Авали: г.г. др. Петар Зенкл и др. Јарослав Чихал полагају венац братског Чехословачког народа на гроб незнаног Јунака

гробу Незнаног Јунака, претставници чехословачког народа разгледали су са дивљењем по дизање великог маузолеја на гробу Незнаног Јунака.

Свечани пријем у Чехословачком посланству

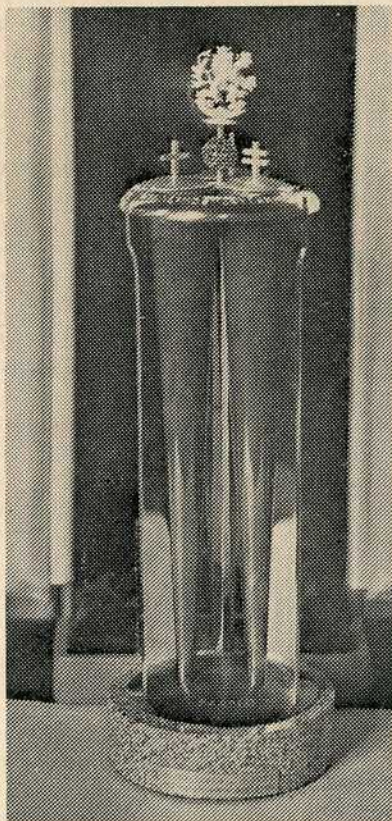
Истог дана, у 6 часова по подне, чехословачки опуномоћени министар г. др. Вацлав Гирса приредио је у част чехословачког изасланства пријем и раут у Чехословачком посланству. На овом свечаном пријему, где су госпођа и г. др. Гирса успешно унели топлину једног породичног дома, били су, поред чехословачког изасланства, и најугледнији интелектуалци Београда, као и истакнути чланови београдско-чехословачке колоније. Овакви присни састанци у међусобној размени мисли и личном контакту имају велико дејство у јачању чехословачко-југословенског пријатељства.

Из чехословачког посланства већина гостију отишла је у Народно позориште.

Полагање урне на гроб Блаженопочившег Краља

14 октобра извршен је свечани чин полагања урне са светом чехословачком земљом на гроб Блаженопочившег Краља. У 8 часова ујутру чехословачко изасланство кренуло је аутомобилима и аутобусима за Оплепац. Валовита Шумадија још више им је узбуркала осећања. Код Чехословака постоји култ вере. Зато су и они са огромним пијететом улазили у Опленачку цркву, да би са грчком бола на лицу сишли у крипту Највећег Краља, Блаженопочившег Краља Александра. На краље-

Урна са земљом из светих места братске Чехословачке, положена на крипту Блаженопочившег Краља Александра

вом гробу одржана је прво служба, па је затим вођа чехословачког изасланства г. др. П. Зенкл у име чехословачког народа положио урну са светом чехословачком земљом на Краљев гроб. После овога до дна душе узбудљивог чина, вођа изасланства др. П. Зенкл одржао је говор, који су преносиле осам европских радио-станица. Тронутим гласом, пуним душевног бола и верске мистике, вођа изасланства др. П. Зенкл говорио је:

— Не само верном Сину јуначке Југославије, већ и сваком Чехословачком братанину испуни душу моћним узбуђењем долазак у овај славни маузолеј на Ојленцу, на ово свето место Југославије — Њен национални Јерусалим! Како је тек у срцима нас, који смо дошћували ујраво у прво време годишњице мученичке смрти Витешкој Краља Александра Првој Ујединитеља. Заступници Чехословачко-југословенске лиге и њених локалних одбора, изасланици савеза чехословачких братадова и појединих ујрава чехословачких братадова и друћих националних културних и социјалних корпорација, дошли су на Ојлепац, да се у име Чехословачкој народа поклоне сени Великој — Незаборавној победника и мученика, дошли су да на Његов гроб положе урну са чехословачком земљом, сакупљеном са места драћих сваком Чехословаку. Са земљом из старословенској историјској чешкој Тавора, Моравској апостолској Велехрада и свим Чехословацима драћој словачкој Брадила, са места која итрају важну улогу у историји чехословачкој народа и претстављају прва сведочанства о најславнијим данима његове прошлости.

Дошли смо из Чехословачке, из земље, чији је сав народ надахнут дубоком љубави и оданости својој југословенској браћи, који добро разуме изражајни глас историје: „да је славна, јуначка прошлост пуна грљева, — заједничка обим народима — најјача гаранција срећне будућности!”

Једнакост прошлости, једнакост тежња, једнакост патњи и једнакост борби, страдања и победа обавезују оба братска народа, и Југословенски и Чехословачки на заједнички рад и на верно братство, како у добрим, тако и у злим временима.

На овоме путу до свете задужбине Великога Краља, где Он почива свој вечни одмор, дошли смо прво у драћи и поносни Београд, мученички и херојски, у Београд, који га је 1918 год. славно и усхићено поздрављао као свога ослободитеља и Победника, а којим је пре годину дана последњи пут пролазио, једнако триумфално, као и у прошлим историјским данима. И тад, пре годину дана, при свом последњем доласку и одласку из Београда, био је цео народ уједињен у осећају: тој пута, народни осећаји слили су се у дубоком, неизмерном, неисказаном болу, јер је народ био свестан величине губитка, који га је задесио. Сви ти, који су илакали по југословенским братадовима и севоским њивама над губитком Краља Ослободитеља и Краља Ујединитеља, сви ти крај којих је пролазио онај тужан сировод од Силитске луке преко Зајреба па до Београда, радо би били исплакали сву своју снагу и сав свој живот, кад би могли да врате југо-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

словенском народу и отаџбини Оца и Уједи-
нитеља.

Путем ка Ойленцу поклонили смо се на
Авали гробу Незнаној јунака, коме је по-
ставио достојан сјоменик сам Велики Побе-
доносни Мученик, и то на месту са којег на-
ше око досиже Цер, Гучево, Ртањ, Мачков
Камен, Суворор, Рудник, Фрушку гору и мно-
га друга места југословенске ратне херојске
историје. Од тога сјоменика славе, појртво-
ваности и љубави према отаџбини и храбро-
сти њалих југословенских јунака, који би си-
гурно радо и поносно, још једном појинули
кад би само својом смрћу могли сачувати

Г. проф. др. Петар Зекља

своме народу љубљенога владара, — дошли
смо овамо у срце Шумадије, мирне и тихе,
сетне и јуначке, да се у име целокупној Че-
хословачкој народа, поклонимо Ономе, чији
је благодотворни живот мога уништити само
злочиначка рука непријатеља светској мира,
али чији свесјомен из мисли и душа наро-
да не може избрисати никаква моћ и сила.
Био је љубав и нада свој народа и своје
отаџбине и то остаје, био је вера и нацио-
нални идеал Чехословачкој народа, и то о-
стаје.

Шумадиски цин стваралаштва, Блажен-
очивши Александар Карађорђевић, појавио се

на гранитном трону свога престола у само
праскозорје словенској буђења. Велики Бој
Правичност, који чува Словене, послао Га
је у најзначајнијем часу. Поробљени словен-
ски народи били су разаети на крст. Чехо-
словачка племена, као и јужнословенска, би-
ла су под иџом тираније својих освајача. Док
су на Балкану најбољим словенским џлавама
сејане њиве и дубраве, догле су код нас
најбољом чешком децом џуњење ајсане и ро-
бијашнице. И када народне дахине сјремше
да побију хиљадама народних џлавара, оне
у којима су наши народи џледали народне
вође, када је једно у истини болесно стање
достигло степен џуне несношљивости, џукла
је још једном ослободилачка џушка. На че-
ло херојске српске војске ставио се џраунук
Карађорђевић, бесмртни Александар. Херојст-
вом, које је задивило цео свет, Он је изаџнао
османлијске хорде са Балкана и вратио на-
роду Јужне Србије ојеване слободе. Од ма-
лене Србије створио је за кратко време Ју-
гословенску велику државу. Тиме је широм
света повратио пољуљану веру у будућност
још неослобођених словенских народа. И нов
живот почиње у новој Србији да бије снажно,
а кикот народној стваралаштва да се ори
догле замрлим дубравама новослобођеној де-
ла Србије. Али то је било тако кратко. Мрак,
језиви мрак, џаран крвавим муњама сјпустио
се над херојском Србијом. Као библијски стра-
шни суд зацвилела је родна џруда, окована
усијаним обручима непријатељској иџа. Над
поново поробљеном отаџбином зајлакало се
тужно небо. Село и џрадови су сјаљивани,
народ вешан и убијан, еиџемије удружене са
варварством културној завојевача, косиле су
своју крваву жетву. Душе солвенских народа
ојет се џредадоше очају. Само храбри наслед-
ник Југословенској престола Реџент Алек-
сандар није џубио веру. У њему је живела
слобода југословенској, као и чехословачкој
народа. Он ју је носио у изџанство џреко ар-
банашких кршева, као што је и велики Масар-
ик чувао и неџовао дух државотворства и
онда када се потуцао у туђини, од земље
до земље. Александрова надчевочанска воља,
надземаљска снага духа и тела, светитељска
љубав према своме народу и идеалима сло-
бодној словенства победили су све. Јужно-
словенска племена џреко Саве и Дунава би-
ла су ослобођена са мајком Србијом. Васкрс-
ла је велика Југославија од Беласице до Три-
џлава, од Тимока до Јадранском мора. Заје-
дно са уједињењем јужних словена дошло је
ослобођење и уједињење чехословачкој на-
рода. Оно је било последица снажној покре-
та за ослобођење Словена, покрета коме је
имџулс и зачетак био у маленој Србији и
њеном Александру Карађорђевићу.

Када је васкрсао Југославију и помогао
џрејорођај Чехословака, Александар није стао

Велики у ослободилачком рату, Он се није повукао у миру из борбе живота, да се под сенком својих тордих трофеја на лаворикама одмара. Он је од првој дана ослобођења летео свуда, будио усјаване снаге, васкрсавао клонуле наде, бодрио поклецнуле духове, подизао невољне, свуда стварао, зидајући нову отаџбину на развалинама старе. Он пред задивљеним народом и зајрејашћеним нејријателем, показује, да је велики у миру исто тако као што је био велики и у рату. Крму државној броду узима Краљ Александар у своје моћне руке и мудро га изводи из Сициле и Харибде. Тамо, где су зјајиле развалине, дижу се данас моћни градови Југославије. Славују су поново пројевали његовим оживелим сеоским дубравама. Нови бујан живот протекао је народним венама. Из мале разорене Србије родила се леја, поносна, моћна Југославија, али Краљ Александар није ни тада стао. Осетио је боље и јаче нешто ико други да се над Европом заједно са економском кризом, навалише мутни наелектрисани облаци. Знао је он тада да се мора повести други рат, мноштво дужи и мноштво мучнији — рат за културни мир и економски васкрс. И Он га је повео, мушки и титантски водио. Пре свега открио је две велике истине: да мир Балкана и сложеност снага Словена значе најбоље чуваре светској мира. Зато је својим стваралачким генијем зрачио стварање Мале антанте, иницијативно покренуто циновску мисао Балканској споразуму, спреман да на свој стеј стави паролу истине: Балкан — Балканским народима: Словенске земље — Словенима!

Са правом је највећу веру полагао у братску сарадњу југословенске и чехословачке државе. И ту сарадњу је неговао свом снагом свога духа и свом снагом свога стваралаштва. Тражио је да та сарадња буде животна, плодносна. Говорио нам је: „Најредак чехословачкој народа ме испуњава срећом радости, братским поносом. Ја знам да је будућност словенства светла. Оно има да одигра највећу дужност у животу Европе и културној човечанства уопште. Сарадња Мога народа са Чехословачким, њихова сарадња животна, стваралачка — има да буде гранитни стуб те велике сјајне будућности словенства.“ Те његове пророчке речи о словенству личиле су нам на айокалијисис, на откровење. Оне су се урезале у душе наших народа. Они су их осетили кад их не чују и ишли су за њима као за својом добром звездом.

Краљ Александар је био идеал не само јужним Словенима него и нама, Чехословацима. Ми смо били најсвеснији истине, да је Он био айостол мира, пројоведник рада, заточник стварања и најретка. Ми смо обожавали његову моћ помирања у душу словен-

ских народа, моћ пророчанској разумевања њихових мисли и жеља, моћ остваривања свега онога што чини свет идеала словенских народа. Ниједан словенски владар од доласка Словена са Карпата, из праистаре постојбине па до стварања данашњих словенских држава, није тако разумевао, тако осећао животне идеале словенских народа и ниједан их није тако снажно остваривао у њиховом најлејшем обиму културној мира и народној просјеритети, ослоњеној на економско уздизање и социјалну правичност.

Он је био инкарнација стваралаштва наших словенских народа, заточник њихове правде, темељ њихове снаге, први и најфантастичнији бранилац словенства, најискренији пријатељ радној човека, највећи и најсавеснији чувар мирне будућности.

И зато што је цео Чехословачки народ, заједно са братским народом Југославије и целим културним човечанством, знао шта је за њега и човечанство значило стваралачки Геније Краља — Мученика, наш бол је ради његовој губитка утолико безмернији, дубљи, нејребољив. Једина утеха нашим народима је, да се пред Његовом светом сени зарекну, да ће Његову велику стваралачку мисију словенске идеје наставити у братској сарадњи и пуној животној међусобној помоћи.

Кратак, али неизмерно бојат био је животни пут Краља Мученика. Преко мноштво година пуних патњи, страдања и победа, преко година које су од њега учиниле љубав народа и биће лејдарно, преко година у којима је показао не само свој велики дух, већ и своје племенито срце, преко херојских победа, али и преко глади и тољоте Албаније, пуне триљења и растављања од отаџбине, долази славном пробоју Солунској фронта и победоносном триумфалном повратку у Београд.

А после тога? Колико рада, настојања, борбе, најрезања, стваралачкој оштроумља? Колико вере, наде, разочарања, бола и триљења? Колико одважности, храбрости и хероизма? Колико љубави, осећања, племенитости, појртвованости — све до коначне победе велике вере и тежња најснажнијих југословенских генерација, чији је сан, захваљујући Хероју-векова, највећем Краљу Јужних Словена, постојао најлејша стварност.

Када је створио Југославију, Он није стао. Остварио је територијални идеал толиких генерација, али Он је желео да та велика држава буде и најбоља и најздравија.

Зато следе године једној неуморној рада, програмској изграђивања младе Југословенске државе, културној, техничкој, економској и социјалној развоја, коме је Блаженопочивши Краљ нарочито крчио пут, погпомажући га својим срцем и својим разумом.

Највећи Краљ Словенства, који је био велики ратник и војсковођа, и који је угра-

сио своју историјске успомену бесмртним лавором најлегендарније храбрости, био је по ослобођењу Југословенској народа најодушевљенији присталица и бранилац светској мира, те основице благодестања и развоја културној човечанства. Овенчан легендарним, јуначким делима највећеј хероја, обојаван збој своје племенитости и доброте срца, ставио се цео у службу настојања за евројски мир, за међународно братство, слоју, солидарност и сарадњу. Био је оснивач Мале антанте, Балканској савеза и један од првих вођа на светском миру. И при раду на том најплеменитијем делу био је од злочиначке руке подмуклој непријатеља евројској мира. Али је и у том победио. Умро је, да би живео вечно. Победио је, и кад је био. Победио је тиме, јер је његов народ још дубље урезао у срце његов лик највећеј вође и највећеј народној џастира. Победио је тиме што је својом јуначком смрћу још раније учврстио везе наше оданости и пријатељства, које су непријатељима евројској мира биле трн у оку. Победио је тиме што је осигурао неојраничену (идолојоклоничку) љубав своја народа, неисказиво поштовање културној човечанства и највеће место у историји народа културне Евроје. У историји новоја доба осигурао је себи славан спомен не само као велики херој рата, него и као велики херој мира, који је светој ствари, за коју је живео, био пријаван пријдонети сваја сваку жртву, а за коју је свету ствар дао и свој живот.

У историји културне Евроје није било владара (у коме би се удруживало мнојостраних величина), коме би јало у део да за тако кратак живот савлада толико тешких задатака. Ослобођење поробљене браће, ослобођење отајбине, одбијање понижења и осрамоћења народа, уједињење државе, територијално и појитичко, изјрадња модерне државе, осигурање међународних веза — и као врхунац свеја настојања — узимање у своје руке свете акције за светски мир. Чему ће мо се више дивити при овом заслужном и најљудском делатношћу Блаженојочившеј Краља? Шта нас више задивљује? Брижљиви, примерни домаћин и отац? Красни, племенити и социјално хумани човек? Јуначки, безјранично појртвовани и храбри херој? Оштроумни, далековидни, јенијални војсковођа? Поштени, доследни, широки државник? Стваралачки, мудри, неуморни владар? Свесни, примерни националиста? Ово бојатство у мнојострукост личних вредности учинили су од Краља Александра — Ујединитеља славну личност историје нашеј века, какву и заслужује Његов херојски народ и Његова велика отајбина.

Витешки Краљ Александар I Ујединитељ био је скроман, племенит, велики човек, не-

измерно доброј срца. Волео је свој ближњеј и неуморно је тражио прилику да ради за добро и срећу, животну срећу својих појаданика.

Волео је свој народ и за њеја је живео. Волео је своје сујрађане, имао је душевна разумевања за тежичу њиховој живота, за њихов рад и њихове жеље и старао се за њихову бољу и јравичнију будућност. Његова доброта живи у срцима и традицији Његовој народа. Њу појсведочавају неизбројиви докази из Његовој ојштења са војницима, рањеницима, болесницима, чак и непријатељским заробљеницима и са сваким који је дошао с њим у додир. Као човек хуманошћу урођеној срца, имао је руку отворену највише тамо, где је највише и требало. Није појдносио нејпотребно трпљење и страдање друћих; старао се за појмоћ и ојачање социјално слабих и ујтржених, појродубљивао, појмајао, давао појредлоје, и примере неојраниченој филантројства. На појљу целокујној социјалној старања, брије о сиротима, о деци, о недужнима, о сиромашним студентима, као и на појљу старања о народном здрављу, сејао је само добра дела, која су била појсихичка појтреба Његовој срца.

Своме народу био је јрави народни вођа. Бринуо се за свој народ као његов истински отац. Чезнуо је за снажним развитком својеј народа и за његово добро и најпредак није појрезао појред никаквом појрејреком или жртвом. Знао је добро да је сачувати теже него стећи — стоја је из свих сила и дубине свој уверења радио на развоју своја народа, на појвишењу његовој културној, социјалној и економској нивоа, зрачио је бојатством својих појредлоја, истинитошћу свестраној интереса и сталним појкретањем рада за појун развој народној живота!

За све то уживао је Краљ Александар неизмерно појштовање и љубав своја народа, који је над Његовом смрћу тако јорко појлакао. Зато ја је појратило појштовање целој културној света, који ће Му за увек сачувати највиши појмен.

Ми, Чехословаци, стављамо се у осећајима своја разума и срца одмах до браће Југословена. И код нас ужива Блаженојочивши Краљ велику љубав, и код нас ужива неизмерно појштовање, и код нас је бол над Његовом мученичком смрћу био и остао дубок. И код нас ће Његов спомен трајно остати. Није само наш братски Југословенски народ био појојођен одласком Великој Краља Победника; и Чехословачком народу нанесен је тежак појубитак убилачком руком у Марсељу. Народ Чехословачки изјубио је у Њему своја истакнутој пријатеља, сарадника и заштитника, одушевљеној појкровитеља Чехословачкој Југословенској братства и сарадње. И за нас Чехословаке било је то племенито велико ср-

це, и стоја су и наша срца најпуњена дубоком тугом и болом.

Али велики мртви неослављују се само сузама, тугом и болом, па и кад је тај бол без пребола. Велики мртви обавезују живе да очувају њихову успомену следећући њиховим светлим примерима.

Краљ Александар Ујединитељ често је афористички снажно говорио своје народу и народу Чехословачкоме, преко својих изјава, своја рада и увек примерној живота. Данас тај Велики Мртви не може да нам говори живим устима, око којих се поштрава осмех и у највећем болу, али нам говоре Његова дела, Његов живот и Његова смрт. Кад би се сви чланови југословенско-чехословачке породице потсећали на Његове речи из ратној доба и мирној времена, и кад би се по њима ујављали у своје раду — то би био цео животни путоказ. Дозволите ми да пошашем неке од Његових речи, које вреде за обадва наша народа и које ће за њих увек вредети.

Будемо ли се према њима ујављали, докажаћемо да то велико срце Краља Александра живи у нашим народима и да није узалуд куцало и докуцало на жртвенику среће нашеј народа.

За наш рад у миру и стварању, вреде за обадва наша народа Његове речи, изречене на Видов дан 1930 године, на соколском слетишту: „Од колевке до гроба, дужчи сте служити Југославији и југословенској идеји. Њене су ваше мишице и ваша срца, њене имају да су ваше радости и ваши идеали, ваше тежње и сва ваша прећућа... То је аманет оних, који падоше за величину отаџбине.“

Исто тако за нас све мора да остане света обавеза то, што је изрекао кад је примио владу у своје руке: „Чувати јединство народно и целину државну, то је највиши циљ Моје владавине, а то мора бити највећи закон за Мене и за свакога.“

Преузели смо дужност да ћемо довршити оно велико дело, којему је Он посветио свој живот, а за које је протекло толико драгоцене крви. И за нас, дакле, вреде за време мира Његови позиви од 5 октобра 1912 год.: „Нама... пријала је та част и срећа, да то започето дело до краја изведемо.“ А за зла времена вреде за нас и Његове речи од 22 јула 1914 год.: „На свету нема светлије дужности, него што је одбрана своје државе, своје нације и своје вере, одбрана своја и својих старих и нејаких.“

Ако пођемо стојама Оноја, чијој успомени се данас клањамо, ако пођемо по њима, по Његовој жељи, коју је изрекао на острву Крфу 7 априла 1915 год.: „Докле год једном трајно не обезбедимо нашу златну слободу, миран живот на дому, у крилу наших милих и драгих и плодан рад наш и наших савезника ка најретку целој човечанства,“ тад верује-

мо, да ће се за обадва наше отаџбине испуњити Његова вера какву је изрекао 15 децембра 1914 год. „Тада ће наша отаџбина бити многа већа, силнија и срећнија но што је икада била.“

Да постигнемо тај циљ среће својих отаџбина, својим заједничким радом, морамо бити свесни, да је судбина обадва наша народа неразборито спојена, да су нераздруживо спојени на живот и смрт, у послу, у триљењу и слави. То дело биће оживотворено: „Ако буде стално тумачено, да смо сви као један а један као сви“, Југословени и Чехословаци, како је одговарао Велики Краљ 30 новембра 1916 год. словенској браћи из Питсбурга.

Отишао је нама свима велики пример: „Од оца је остануло сину.“ Кад би од Великој Блаженојочившеј Краља прешло све оно велико и тенијално: Његова љубав, доброта, племенитост, истрајност, појртвоаност, човечност на оба наша народа, били би најсрећнији! „Стало је велико срце.“ Нека то велико срце живи у обадва наша народа, од Шумава ка Татрама и од Триглава до Тимока, од Суботице до Бевђелије.

Дошли смо данас на гроб Великој Краља Александра Ујединитеља, осветника Косова и победника код Кумаунова, да ту положимо урну са чехословачком земљом, урну са неживом земљом, урну са земљом као симболом слободне, драге нам отаџбине Чехословачке, искуљене потоцима суза и крви, и неизмерним, вековним триљењем. Долазимо са жарком жељом, да би ова земља била пред братским народом Југословенским и пред целим светом доказ дубокој поштовања и истинске захвалности нас живих к Великану мртвоме, у коме су све народне жеље, све народне мисли, наде и идеали били усредсређени. Горимо од чежње и жеље, да поколења, данашња и будућа, поколења народа југословенској и чехословачкој, да слушају и да разумеју у свима временима мира, рада и боја, зов мајке земље југословенске и чехословачке, зов осећања оних, који су за слободу и процват Југославије и Чехословачке трпели и крварили, тлас историје два брата народа. Горимо чежњом, да никад и ниједној прилици се непоколебају, не посрну, већ да имају увек како Чехословаци, тако и Југословени, пред очима и у мислима велике примере својих ослободитеља и ујединитеља. Будемо ли тако поштујали, доказаћемо своје поштовање и захвалност делима највећег словенској Краља Александра и осигураћемо безбедност добра и среће својих народа...

Ову груду чехословачке земље, наше драге отаџбине, полажемо овде у отаџбини браће, чија је крв проливана и за нашу свету ствар. Спојени у болу, спојени у триљењу, спојени у слободи. Будемо ли увек спојени и у раду и у стремљењу, за народни најпредак,

доказаћемо, да смо разумели мисао коју је Мученички Краљ шапутао у последњем часу свога живота, кад је стално мислио на добро своје отаџбине „Чувајте ми Југославију.“

Испред изасланства Чехословачког народа, његових најширих народних редова, са религиозним пијететом полажемо ову урну са светом земљом Чехословачке као симбол наше заклетве: да ћемо вечно његовати братску љубав према Југословенском народу, помоћи ња у његовом даљњем просперитету и са њиме раме уз раме чувати светски мир и његове тековине.

У име Чехословачког народа узвикујемо из дубине срца:

Нека је вечна успомена на Краља Мученика и нека нас све Његов светао пример нераздвојиво сјаја и води ка пуној срећи наших отаџбина. Ми ћемо их чувати!

Нека је слава Блаженопочившем Краљу Александру I. Ујединитељу Југославије! Слава му!

У име Савеза југословенско-чехословачких лига положио је венац проф. Момчило Милошевић, а говорио сам претседник Савеза г. проф. Коста Кумануди:

— Говор који смо сад чули садржи искрене и тојле речи, мисли дубоке и истините, чињенице верно и убедљиво изложене. Такав говор могао је потећи само из срца једног брата и пријатеља, Словена, истој надањућа и исте расне крви, који је са нама заједно осетио и поделио бол наших душа, и узбуђење наших духова под ударцем несрећне судбине која нам је свирепо отела да Га никад више не врати, нашеј великој и мученичкој Краља. Брат и пријатељ Зенкл, као Чехословак, проживео је исте тешке тренутке са истим унутрашњим дубоким потресом као и сваки Југословен, свестан неироцењивој губитка који смо претрпели заједнички кад је узвишени Краљев живот злочиначки уташен у Марсељу.

Јер неумрли Краљ наш Александар био је, и по уверењу и по наклоностима и по сродности појмова, несумњиво, човек који је најбоље разумео и најправилније оценио вредност, значај и домаћај оне везе која је пре 15 година зближила, спојила и претопила у један савез, непоколебљив и негасуљив, Чехословачку и Југославију, савез који је одолео свима ударима с разних страна и прошао неоштећен кроз све буре које витлају светом.

Ненадмашан и по уму и по природној даровитости, блаженоујокојени Краљ одмах је увидео да једна таква политичка комбинација не почива искључиво на пролазним интересима и егоистичким амбицијама, већ да је њен прави извор у тежњама и стремљењима самих народа наших, да она чува њихову сло-

боду и независност, да је она најпоузданија гаранција да ће бити сачуване тако скупо плаћене националне тековине. Заједно с вашим великанима Масариком и Бенешом, Витешки Краљ Александар, који је на бојном пољу био јунак каквом равна нема, умео је у миру да изнађе оне путеве, који ће најпоузданије заштитити и обезбедити мир. На мећдану први, Он је био и први миротворац.

Из те идеје поникла је она најсолиднија послератна пацифистичка творевина, која је названа Малом антантом. Сва три савезника: и Чехословачка, Румунија и Југославија теже истом циљу: чувати стечено, не тражити ни отимати туђе, али бранити своје од свакој најдача. По ту цену само мир ће се одржати.

Тако наши народи правилно схватају мир. Тако је и највећи Краљ, идући за народом и са народом и радећи само оно што је за на-

На Опленцу: Чехословачко изасланство после поклоњења гробу Блаженопочившег Краља Александра.

род најкорисније, своју дужност и као Владар и као Врховни вођ вршио и зато је Његов највиши идеал био: мир међу народима и мир међ народом. Служио је предано том најплеменитијем идеалу, па је стекао љубав, поштовања и дивљење у целом свету. Зато Његова кобна смрт значи ненакнадан губитак за цело човечанство.

Чехословачки народ Он је волео и ценио, нарочито због оних његових особина које му даје једно од првих места међу Словенима, а то су верност и истрајност, чврстина воље, одлучност и одређен правац у националној борби. Ваш народ са своје стране у толико прилика дао је доказа колико је нашеј родољубивој Краља високо стављао, па, ево, и овој пута.

Урна чехословачке земље коју данас полагате на Његов гроб као претставници историских градова Чехословачке и наших лига биће Његовој племенитој души драга и знаће вечиту верност оном идеалу који је био

Њеџов. *Заветујмо се на овом Светом Месту да ћемо навек и у свакој прилици служити Њеџовом идеалу, да ће нас у служби народним и државним интересима свагда водити Њеџов бесмртни дух и Њеџов узвишени пример пожртвовања и самопрећоревана.*"

После поклонственог обреда, чехословачког изасланство задржало се дуго у Опленачком храму, у разгледању и проучавању јединствених фресака наше средњевековне уметности.

Аудијенција код Њ. В. Краљице-Мајке и Њ. Вис. Кнеза-Намесника Павла

По повратку са Опленца, вођа чехословачког изасланства проф. др. П. Зенкл примљен је у 5 часова поподне у аудијенцију код Њ. В. Краљице-Мајке. Њено Величанство Краљица Марија, ценећи пријатељство, које је према др. П. Зенклу лично гајио Блаженопочивши Краљ, благоизволела је примити овог великог пријатеља нашег народа. У разговору са проф. Зенклом, као највећим социјалним радником у Словенству, Њено Величанство Краљица Марија-Мајка дуже се и са детаљнијим интересовањем задржала на проблемима дечје заштите, нарочито на значају подизања социјално-здравствених дечјих установа. Др. Петар Зенкл понудио је своју стручну сарадњу при решавању свих животно-значајних проблема дечје заштите у братској Југославији, коју је сарадњу Њено Величанство Краљица Марија-Мајка благоизволела прихватити, јер Њ. В. Краљица Марија као почасна Претседница Земаљске уније за заштиту деце и као Највећа Мајка свесрдно помаже целокупну делатност на пољу дечје заштите у нашој држави.

Његово Краљевско Височанство Кнез-Намесник Павле благоизволео је примити у аудијенцију вођу чехословачког изасланства др. П. Зенкла, са којим се задржао у дужем разговору, интересујући се за све детаље братске радне сарадње чехословачко-југословенске, као и за многобројне манифестације културног живота братског нам чехословачког народа...

Сутрадан, 15 октобра, у 11 часова Њ. В. Краљица Марија примила је у аудијенцију претставништво кураториума чехословачких друштава за издржавање и школовање југословенских студената у Чехословачкој. У том претставништву били су г.г. Др. П. Зенкл, г-ђа Паула Зенкл и г-ђа Ружена Пелантова.

Претседник кураториума за школовање наших студената у Чехословачкој и творац „Александровог колежа“ др. П. Зенкл предао је Њеном Величанству Краљици *Адресу заклетве*, уметнички израђену на пергаменту, коју су потписали југословенски и чехословачки студенти, као и управе друштава за школовање југословенских студената, а у којој се студенти заклинају да ће ићи путем, који им је указао Блаженопочивши Краљ Александар, пу-

тем пуног братства чехословачко-југословенског.

Примајући сву *Адресу* југословенско-чехословачких студената, Њено Величанство Краљица Марија-Мајка била је јако тронута и узбуђена, захваливши се топло г. др. П. Зенклу као оданом пријатељу југословенског народа.

После ове делегације Њ. В. Краљица Марија-Мајка благоизволела је примити истога дана у 12 часова ширу делегацију претставника чехословачког изасланства, у којој су били заступљени изасланици градова Ческе, Моравске, подкарпатске Русије и Словачке. И ову делегацију је предводио др. П. Зенкл, као претставник претседништва и Лига из Прага. У делегацији је било 12 претставника из свих крајева братске Чехословачке.

После аудијенције код Њ. В. Краљице Марије-Мајке, чехословачки претставници изјавили су нам, да су то били најузбудљивији и највиши часови у њиховом животу.

Још једна манифестација пријатељства Београда и чехословачких градова

У част чехословачког изасланства, претседник града Београда господин Влада Илић

Са банкета града Београда приређеног у част Чехословачког изасланства: зачеље главне софе: Десно од домаћина претседника г. Владе Илића седе вођа Чехословачког изасланства г. Др. Петар Зенкл, а лево Командант Београда армијски генерал г. Војислав Томић

приредио је свечани банкет код „Српског Краља.“ Поред чехословачке делегације и београдских већника, на банкету града Београда учествовали су најизразитији претставници како наше војске, науке, дипломатског кора, тако и културних, привредних и осталих београдских кругова. У зачељу са десне стране домаћина, претседника г. Илића, седе је вођа изасланства г. др. П. Зенкл, а са леве стране Командант Београда, армијски генерал г. Војислав Томић, чија је појава одушевила све претставнике Чехословачке. У зачељу још су запажени, између осталих, претседник Академије наука проф. др. Богдан Гавриловић, чехословачки опуномоћени министар Њ. Е. др. В. Гирса, наш опуномоћени министар у

Чехословачкој г. Василије Протић, претседник Културног одбора града Београда Душан С. Николајевић и још и ови градски већници г. г. инжењер Милан Нешић, архитекта Ђура Бајаловић, Павле Кара-Радовановић, инжењер Милош Радојловић, Милан Мишковић, инжењер Бора Вучковић, инжењер Милић Сокић, Живко Константиновић, Милија Станковић, Јован Симић, Божа Бановић и др. Затим, I потпретседник Државног савета г. др. Ј. Барић, претставник Министра социјалне политике, начелник г. Љуба Хофмановић; први потпретседник Савеза Југословенско-чехословачких лига проф. Момчило Милошевић, претставник загребачких лига проф. Богуновић, саветници чехословачког посланства г.г. др. Фиша, др. Покорни, др. Бачхтник; претставници београдске чехословачке колоније г.г. инж. Хрнчирж, Јарош, Недједов и т. д., претставник Савеза градова Краљевине Југославије г. Слободан Видаковић, аташе за штампу Чехословачке г. Е. Парма, претставници београдских дневних листова г.г. Лилић, Стојковић и Љ. Божиновић и многе друге угледне личности.

По свршеној закуски пало је пуно одушевљених здравица, посвећених братству чехословачко-југословенском. Госте је поздравио домаћин, претседник Београдске општине г. Влада Илић топлим говором. Рекао је:

— Подижем ову чашу за процват братства наша два народа, желећи да се братске везе између Чехословачке и Југославије све више учвршћују.

Ваша делегација, коју води мој драги пријатељ г. Петар Зенкл, добро је дошла целој Југославији, а нарочито Београду, коме имам част стајати на челу. Петар Зенкл, Душан Николајевић и ја изнели смо јуче, на свечаној седници градској већа историски значај братства чехословачкој и југословенској народа.

Развијајући везе интимних симпатија, економских интереса и политичке солидарности у правцу мирној и срећној најредовања нашеј народа, ја верујем да ћемо бити пионири ових драгоцених веза моралне и културне снаге, која је моћан чинилац за мир и добро овога дела Европе. Треба радити на подизању и зближавању наших маса, а на томе пољу ми, Југословени, учинемо се од вас, наше чехословачке браће.

Желећи да ваш боравак у нашем граду буде што пријатнији, ја Вас поздрављам и молим да не заборавите да ће у нашим срцима остати увек усјомена на ове дане!

Претседнику Београда одговорио је др. Јарослав Чихак (Праг), једним топлим говором на српском језику, у коме је подвукао:

— Од нашеј изласка из воза били смо у Београду стални предмет такве пажње, братства и љубави, какве може показивати и имати само брат према брату. Ми смо се уједно

осећали, као да нисмо из своје отаџбине ни отишли. Ми смо напустили границе чехословачке само зато, да бисмо за неколико сати ојет дошли у крајеве, који се иначе друкчије зову, али где живе наша браћа, где бију наша срца, где су живе наше тежње и мисли, где је иста воља и иста вера. Ми смо и сада међу својима. Осећали смо то и осећамо сваку минуто јаче и јаче.

За све то Вам из дубине своје душе благодаримо. Никада то нећемо заборавити. Свима нама ће дани, које смо проживели међу Вама у Београду, остати најсрећнији дани нашега живота. Када се вратимо у своју отаџбину, када се вратимо онима, који су нас овамо послали, ми ћемо им причати о томе, што смо видели, што смо слушали и што смо проживљавали. Пријоведаћемо им о осећањима љубави и одажности, којима је југославенски народ сливен са народом чехословачким. Пријоведаћемо им о Вашем поштовању и љубави према народу и отаџбини, који су Вас у прошлости вођили ка неизмерном јунаштву и које ће у будућности осигурати цветање уједињене Ваше крајне отаџбине. О изјављивању, осигуравању и развићу народној, културној, социјалној и привредној живота, коме Ви доследним великим идеалима Вашеј незаборављеној Краља Ујединитеља, тежите и посвећујете Ваше снаге у миру и спокојству. Били смо сведоци свега тога, бићемо тумачи, пројављивачи и радници на свему томе у кругу свога чехословачког народа.

Вашој великој прошлости и свим њеним херојским синовима узвикујемо: Слава им!

Вашем лејом Београду и Вашем народу желимо из дубине својих душа све добро, срећу и расцвет.

„Чувајте ми Југославију“ шайтао је Ваш велики Краљ прије нешто што је издахнуо своју племениту душу.

Ми смо данас положили урну са светом трудом наше драге отаџбине на Његов гроб.

Ова света труда наше земље света је заклета, да ћемо и ми Чехословаци чувати Југославију док нас има.

Г. Момчило Милошевић једном литерарно израђеним говором поздравио је госте у име Југословенско-чехословачких лига.

Излив братске љубави манифестовао се те вечери у многобројним и спонтаним говорима браће Чехословака. Нарочито су браћа Словаци били одушевљени говорници. Тако је претседник града Кошице г. Милан Максон говорио у име Савеза чехословачких градова, одржао здравицу претседнику Београда г. Влди Илићу и поздравио Београд не само као Пијемонт словенске мисли, него и као град, који је на пепелу својих рушевина, као феникс, подигао гигантском снагом своју велику, лепу, моћну престоницу. Изневши илустративно и статистички велике замахе у изградњи

Престонице Југославије, претседник г. Максон подвлачи, да такав урбанистички полет ни један град на свету није могао да пружи. Г. Максон завршио је свој говор речима:

— Сада, када је Београд решио питања урбанистичких и грађевинских постројења, он приступа решавању социјалних и културно-социјалних проблема. Уверени смо, да ће и на томе пољу дати пун замах и стати у исти ред са златним нам Прагом!"

Нарочито је снажан и ораторски моћан био говор г. др. Јураја Јаношке, који је у име Чехословачко-југословенских лига и Чехословачке наздравио југословенској армији и њеном гвозденом војсковођи Команданту Београда, армијском генералу г. Војиславу Томићу. Говорио је спонтано час на српском, час на чехословачком, цитирајући чехословачке народне песме о Косову и Цару Лазару. Г. др. Јаношка завршио је свој лепо говор овим речима на српском језику:

„Када је настала прва епоха великој ослободилачкој дела за ослобођење тадањих ујармљених Словена, односно, када је букнуо рат на Балкану за ослобођење словенских народа под Турцима, наш расни народ у селима испод Татре, загламтио је необичном радошћу, па сам од себе, без икаквој импулса са стране, добровољно доносио је прилоге, за тадашње доба велике, за српски Црвени крст, и са сузама радости пратио је развој догађаја и наступање и најредовање Ваше војске из победе у победу. Као да је тај наш народ испод Татре осећао, да ће наскоро и њему сванути ослобођење. Из истих крајева добровољци су ишли у помоћ вашој браћи.

Један посматрач из Ваших редова рекао је, да су Словени били велики у ројству,*) јер су се узајамно поштовали, разумели, један другој поштовали и волели и живили међу собом као једна једнаком судбином повођена породица.

Морамо бити велики такођер и у слободи....

Верујем да ћемо бити велики и још већи, нешто што смо моћли бити до данас, ако ћемо се држати народних традиција, које вежу нашу садашњост са прошлошћу, ако ћемо зајати културу срца, културу душе.

Данас смо пролазили кроз таква места, леје, историске Шумадије, где је свака труда наквашена крвљу, пролиреном за отаџбину, где је увек херојска српска армија борила се за одбрану своје отаџбине са мноћобројнијим и боље опремљеним непријатељем. Али бадава је свака техничка опрема војске, макар како савршена, ако војска нема оној духа, који је имала ваша армија, драћи генерале! Ваша мала армија имала је великој духа. Сваки војник знао је зашто во-

јује, не само за ојстанак своје отаџбине, нешто и за ослобођење своје ближе и даље браће.

Само томе силном духу, може да се захвали, да је ваша армија била прва, која је дала смртоносни ударац непријатељу, кад је проломилa и разрушила фронт непријатељски на Кајмакчалану и незауоставивим летом прохрлила најпре, доносећи потпун слом непријатеља, па слободу отаџбини и уједињење своје југословенске браће.

Нека живи херојска јуначка армија југословенска и њен снажни, гминентни армијски генерал г. Војислав Томић!"

Крај говора г. др. Јаношке изазвао је огромне манифестације југословенској војсци и команданту г. Војиславу Томићу, кога је топло поздравио и претставник чехословачких легионара мајор г. Јарослав Линај из Младе Болеславе.

На говор г. др. Јаношке, одговорио је г. Душан С. Николајевић, подвлачећи:

„Ја сам захвалан Господину Јанушки на његовом сјајном слављењу наше историје и наше војске, која је на бојним пољима спроводила мисао свих племенитих затојника Словенства. Господин предговорник је потресао наше душе, а његово усхићење нашом војском нама је утолико драже што та је он извозисистем мисли да, усајајући и развијајући технику индустриској Запада, створи једно боље друштво.

Чехословачка и Југославија вечно морају ићи заједно. Њихова присна веза је историска нужност и потреба светској протреса. Улоја политичка наша два народа у овоме делу Европје биће све замашнија, али оно што је важније од тога, то је човечанска мисија, коју историја словенска намеће нашим народима. Данас се западњачка култура клони своје крају. Њени симболи су избледели, а њене заблуде су се разломиле. Оно што је велико у тој култури припада њеној прошлости. С друге стране један добар део Словена је под системом чија је заблуда очита: тај систем мисли да, усвајајући и развијајући строј индустриској Запада, створи једно боље друштво.

Непролазност наших, словенских писаца састоји се, међутим, у томе што су осећали да материјализам Запада убија дух човека и да тај материјализам није пут који води људски род једној бољој и достојнијој будућности.

Наша два народа треба да дух словенски, који је нашао своје бесмртне облике у словенским писцима и уметницима, оделотвори и да, изграђујући све боље услове за животни и духовни просперитет наших племенитих маса, неуморно ради на доласку једној духовној и срећној човечанства. Човечанство треба да буде срећније нешто што је. На свету је данас та-

*) pod tudinom.

ко мало ведрине, и Чехословаци и Југословени нека буду ведри! На нашем челу стоји ведрина краљевској дечка, а на челу нашем ведрина једне старости која много зна, и стеновита верује да историска правда на крају крајева побеђује, и да ће Словенима једнога дана бити сав земни шар захвалан.

Увек млади и увек мудри, с ојтимизмом младости и с ојтимизмом мудрости, која се сва ставља у службу словенству, — Чехословаци и Југословени грабе великој будућности, својој и целога људског рода.

Живео Краљ Петар III! Живео Масарик!

Г. др. Антонин Вашек, претставник града Братиславе и генерални секретар Савеза словачких градова, топло је говорио у име млађе генерације словенских комунално-социјалних радника, наздрављајући г. Словодану Видаковићу, као једном од изразитих претставника те генерације, кога град Братислава увек са радошћу дочекује. На говор др. Вашека одговорио је наш старина Павле Кара-Радовановић. Радује се братству оних генерација које наступају. Чехословачко-југословенска сарадња зато мора уродити плодом. Г. др. Ј. Барић, потпретседник Државног Савета, наздравио је чехословачким и југословенским мајкама, којима дугујемо благодарност за васпитање и подизање наступајућих генерација. Г. др. Барић подвлачи:

„Поред свих красних и пламених њовора, љуних гојле љубави и поштовања, наде и вере у велику будућност наша два братска народа, један осећај дужности сили ме да и ја узмем реч у овом свечаном скупу.

Драге сестре и браћо! Да смо одолели вековном ројству и патњама, да се у нашим срцима никада није утасила вера у бољу и праведнију будућност, да смо моћли да изведемо она чудеса самопрећора и јунаштва, да се са осмехом њењемо на вешала, тако и да нетремице гледамо у цеву наћерене у наша љрса, да смо моћли да мушки издржимо оштре коце и муке свакојаке, избељиштво и глад и свака љонижења, док нисмо на врховима својих мачева и неумрлим ловором овенчаних застава донели слободу и уједињење целокупном нашем народу, то ми у љрвом рећу имамо да захвалимо нашим мајкама.

Траћична и величанствена фићура Југословенске Мајке ушла је са љравом и у народну љоезију — славна ејојеја нашеј народној ослобођења и уједињења моћла је да се збуде само зато што су наше мајке имале све особине и сву велићину мајке Југовића.

Оне су задојиле своју дећу нејоколебиво м вером у народно васкрснуће, безћранично м љубави љрема своме оћњишту и својој љпатничкој земљи, оне су им љевале о љрошлој слави и велићини, о Косовској љоћибјци и већковним мукама и патњама, о ломачама, коцићма и конојцима, на којима су мушки издиса-

ли њихови старији, о неравним витешким борбама, о светломе оружју, о слаткој освети, о љобратимству светом, о златној слободи, о тоћузу Краљевића Марка, који ће једном и заћи из морских дубина, оне су своју дећу одћајале у чојству и љлеменитости, оне су их слале на крвава разбојишта са сузама, али и са блаћословом љрекљићући их да донесу својој земљи љобеду и слободу и да не штеће своје животе у борби за слободу златну, оне су мрћву своју дећу дочекивале и исћраћале са љоносним болом, љостављајући их за ућлед онима, који су остајали.

Таква је била југословенска мати, и што је био тежи душмански зулум, то је била њена улоћа већа и значајнија.

Ја знам да је и код браће Чехословака улоћа мајке за време њихових борби за слободу и локалној ослобођења била исто тако велика и одлучна (и да су и највећи чехословачки борци усисали своју љубав љрема роћењој ћруди и слободи са мајчиним млеко м, и однећовали је љрвом на љричама о Јану Хусу и Хишкиним витезовима са Табора и у њима имали најјачу љодршку у најтежим часовима).

И ето тим мајкама ја бих хтео вечерас да љун поштовања и љубави ставим љред ноће све оно мирисаво цвеће, којим нас је љодарила ова красна касна јесен.

Али величанствена улоћа мајке није завршена у љовести наша два братска хероја — она нам је, само она, тврд салоћ наше велике будућности.

Она треба да одћоји дећу да буду достојна својих отаца, да их бржино чува од свећа, што би моћло да нашकोди свећини њихове широке и велике словенске душе и њиховој здравој и млаодј снази; треба да им усади у срца култ дома и љородице, отацбине и слободе, љоштења и части, славе и јунаштва, братства и верности, култ љрошлости и љаћих хероја, веру у истину и љравду, треба да створи ћенерације, које ће учинити свакоме члану своћа народа доступним све слатке љлодове златне слободе, али које ће својим животима да љредано бране и одбране сваку ћруду своје свете земље и сваки делић своје слободе, коју су њихови очеви тако крваво искућили, ћенерације које ће тежити да што више зближе и ељубе словенске народе, како би у Свесловенству ускрснуло човечанство. И, доћустите да кажем, ја верујем да ће наше мајке и ову дужност са љоно разумевања и љубави љримити и извршити — то нека им буде најсветији животни задатак.

У низу других говорника из редова чехословачких делегата, нарочито је запажен говор претставника чехословачке „Јадранске страже“ г. др. Руд. Једличке, који је са поет-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ским одушевљењем говорио „О модром Јадрану, чехословачком, као и југословенском мору”.

Листу говорника ове братске вечери закључио је сам вођа чехословачког изасланства г. др. П. Зенкл, који је у једном импровизираним говору захвалио се Београду као престоници Југославије на успешном вођењу и ширењу свете идеје југословенско-чехословачког братства, подвлачећи да се то братство има манифестовати највише у радној, стваралачкој сарадњи, у решавању животних проблема свакидашњице.

Трећи дан био је посвећен разгледању Београда и Земунa

Трећег дана боравка чехословачке делегације, 15 октобра т.г., после аудијенције код Њ. В. Краљице Марије-Мајке, чехословачком изасланству једном кружном аутомобилском шетњом показан је Београд, његове културне, историјске и социјално-комуналне установе. Безгранично дивљење изазвао је код њих Калимегдан са старим градом, као и уопште нагли развој Београда у један модеран велеград. Приказивањем Београда руководили су г.г. Слободан Видаковић, арх. Драг. М. Поповић и др. Реља Аранитовић. После разгледања Београда, чехословачко изасланство одведено је у „Дом слепих Краља Александра I” у Земуну, где је у част великих добротвора Дома слепих, г-ђе Пауле и г. др. Петра Зенкла приређена свечана Академија са извршним програмом, кога су изводили врло талентовани слепи питомци овога Дома. Нарочито је лепо мушки хор следе деце отпевао Масарикову песму, као што је исто тако лепо женски хор слепих девојчица извео уз оркестар слепих младића одломак из комада „Зидање равнице” од Јенка.

Госте је топло поздравио домаћин г. Вељко Рамадановић, творац ових домова.

Претставник г. Министра социјалне политике и народног здравља увек агилни начелник г. Љуба Хофмановић поздравио је врло лепим, импровизираним говором еминентне претставнике чехословачког народа, па је завршио овим речима:

— „Краљевско Намесништво благоизволело је одликовати проф. г. др. Петра Зенкла, највећег словенског социјалног радника, великог пријатеља нашег народа и добротвора ових домова, орденом Југословенске круне I реда, његову врлу госпођу Паулу Зенкл орденом Св. Саве III реда и г-ђу др. Ружену Пелантову, врховног директора социјалне политике града Прага, орденом Св. Саве IV реда”.

Пошто је подвукао многобројна дела одликованих, нарочито на пољу школовања југословенске омладине, како наших студената, тако и наших учитеља и других просветних радника, који су, захваљујући госпођи и г. др. Зенклу, и др. Пелантовој, специјализирали у Чехосло-

вачкој, као и добротворства др. Зенкла у подизању домова слепих Краља Александра I у Земуну и Студентског колежа Краља Александра I у Прагу, претставник Министра социјалне политике, начелник г. Хофмановић, предао је одликованима одлијча са дипломама, које је потписало Краљевско Намесништво на нарочитом пергаменту.

Велики добротвори: г-ђа и господин Зенкл обилазе домове следе деце

Пошто су слепи дечаки отсвирали чехословачку химну и марш чехословачких легионара, у име слепих питомаца говорио је слепи младић г. Димитрије Илић. Осећајно, топло, он подвлачи:

— Ретки су случајеви да код житеља овога Дома обвлада толика радост као што је данас поводом ове Ваше посете. Од најмањеј детета, па до нашеј Тате и маме прелива се преко ведрих лица срећан израз наших веселих срдаца. У нашој средини, ево, налази се наш велики и драћи добротвор г. др. Петар Зенкл, човек чијем се раду данас дивимо и клањамо, који има многобројне прилоге којима даје изразите доказе својих осећања и према браћи осталих словенских земаља, нарочито према нама у Југославији. Дошао је овога пута са својом драћом сугрујом, а нашом великом добротворком, уваженом г-ђом Паулом, која је доказала прраву материнску бригу према слећима у овоме Дому и према недужној младежи и својој драћој Отаџбини, као год и њен љеменити сугруј, велики добротвор наш, г. др. Зенкл, који са неисцрпном снагом, са љвозденом енергијом и несаломљивом вољом иде своје циљу са дубоким убеђењем да се може постићи све оно што се хоће. Сваки његов корак значи један нов и позитиван успех. Корачајући тако сигурном ноћом, наш драћи велики добротвор је моћан да далеко види. Његова је велика заслуга да се наше специјално школство појине на степен на коме је данас. Стварао је увек моћућност да се велики број наших учитеља, бесцелатно, специја-

лизира у социјалним заводима рада Прага за наставнике школа и завода за дефектну децу.. Отворио је широм своје људски узайамности и целога себе посветило словенским идеалима. Рад нашег драгог добротвора г. Др. Зенкла, на зближењу наших народа познат је на далеко. Поред њажње, коју је вазда поклањао, са својом врлом сујрућом, према овој установи, похитао је да помоћне нашем Таги и на изградњи нових Дмова за доживотни смештај слепих. Са својом драгом сујрућом Паулом, поред великих сума положених на друге хумане циљеве овога Дома, дао је сиремити и једну собу у новим домовима, на осим себе уписали за наше велике добротворе и своје драге родитеље, као родитеље своје врле сујруће. Драгом добротвору нашем, г. Др. Зенклу, дујујемо неограничену захвалност и за то, што је својим високим ауторитетом дојбринео да данас у новим домовима имамо толико сиремених одељења приложима добивених из Чехословачке, јер све то претставља читаву колонију браће и сеја, који похиташе и на овом пољу рада доказаше своју солидарност. Олакшао је и нашим студентима, који одлазе да у Прагу, том словенеском културном центру, свршавају своје студије, јер им је омогућио боравак у Александровом Колежу, који је једно од његових великих дела. Поље рада нашег добротвора, г. Др. Зенкла, врло је широко и његове тековине претстављају научну базу и способност и ја немам довољно речи да би исказао то стварно како би требало. О његовом раду на зближењу Чехословачко-Југословенског народа и нашој узайамној сарадњи уоште, најбоље говоре мноштво одликовања, којима је почастио са највише места, као видан знак признања. Сва та одликовања, која величају његове врлине, примио је раније, а данас, као што видесте, предало се заслужно одликовање њему и нашој врлој добротворки, г-ђи Паули Дра Зенкла, за хумани и просветни рад за добро слепих и остале дефектне омладине. Наша радост поводом овог одликовања у толико је јача, што се овај свечани чин обавио у овом Дому, у установи чија је г-ђа Паула велика добротворка, те наша срца подрхтавају од среће и говоре ми да јој у име своје и свих осталих домских штићеника, као и наше Управе, срдечно честитам добивени орден Св. Саве треће реда, са искреном жељом, да га са поносом носи за дуго и дуго низ година. Мало час, кад и г-ђи Зенкл, врлој добротворки ових Дома, предат је орден Св. Саве IV реда г-ђи Пелантовој, врх. директору социјалној одељења оштинске града Прага, илемењитој жени драге нам Чехословачке, која нас је својим радом мноштво задужила. Својим радом дала је видна доказа да су душе наших народа нераздвојне, јер нема ни једног од у-

читеља, ни студента који су проводили време на студијама, или пак сада проводе, а да ни су осетили доброту г-ђе Пелантове."

Г. др. П. Зенкл захвалио се једним говором на српском и чехословачком језику, у коме је подвукао примерно филантропство г. Вељка Рамадановића, творца ових домовна слепих. Г. др. П. Зенкл, као успомену на овај дан, уписао је за Великог добротвора Дома слепих и свога поч. шурака професора Долинска Шведовина, који је као добротвора погинуо на Церу, а г-ђа Пелантова уписала је за добротвора Дома свога поч. мужа Карела Пеланта, познатог чехосл. књижевника и новинара.

Низ радних састанака...

Вођа изасланства г. др. Петар Зенкл одржао је низ радних састанака и конференција са нашим социјалним и културним радницима. Нарочито је дуго конферисао у Краљевској академији наука, са еминентним нашим научником, председником проф. др. Богданом Гавриловићем. Ту су кристалисана гледишта на заједничку културну сарадњу интелектуалаца братских народа, нарочито на заједнички рад и међусобну помоћ претставника чехословачке и југословенске науке у делатности на унапређењу науке. Исто тако значајна је била конференција и са члановима Чехословачко-југословенске радне заједнице за социјалну и социјално-здравствену политику, чији је председник сам г. др. П. Зенкл као председник Савеза социјалних и социјално-здравствених установа и друштава у Чехословачкој републици. Ту се нарочито дуго задржао у конферисању са члановима гл. одбора г.г. проф. др. Матијем Амброжићем, Слободаном Видаковићем, Љубом Хофмановићем, Д. Богдановићем и др. Г. Петар Зенкл посетио је Социјални биро Савеза градова Краљевине Југославије, где се интересовао за статистичке податке о социјално здравственим приликама наших градова. Исто тако г. др. П. Зенкл посетио је и Одељ. за штампу и културна питања града Београда, где је са Председником Културног одбора већа града Београда г. Душаном Николајевићем, и шефом Одељка г. Видаковићем и шефом културних отсека г. С. Пандуровићем конферисао о међусобној културној сарадњи Београда и Прага, као и о пропаганди Београда кроз чехословачку штампу.

После ових радних конференција, проф. др. Зенкл обишао је низ београдских хуманих установа, чији је он Велики добротвор.

Истога дана, у 10 часова увече, чехословачко изасланство отпутовало је у Чехословачку. Испраћај на железничкој станици био је братски дирљив.

Грчки ходочасници о годишњици смрти Витешког Краља Александра I Ујединитеља посетили су Београд

— Чланови Грчко-југословенске лиге положили су венце на гроб Блаженопочившег Краља Алекса дра и на гроб Незнаног Јунака. — Претставници града Солуна учили су посету претседнику Београдске општине г. Влади Илићу. —

У дане када је цео југословенски народ, на челу са својом престоницом Београдом, оплакивао рану смрт свога Краља Ујединитеља, допутовали су из Грчке у Београд ходочасници, чланови Грчко-југословенске лиге из Солуна, да заједно са југословенским народом узму учешћа у тузи и болу и поклоне се светој сени Неумрлог Краља Александра.

На путу за Београд грчки ходочасници, које су предводили митрополит г. Генедиос и претседник Солунске општине г. Манос, зауставили су се у Младеновцу, одакле су се аутомобилима одвезли на Оплепац, где су се поклонили светој могили Краља Мученика.

Пред Краљевском криптом одржао је помен лично грчки митрополит г. Генедиос, који је после помена одржао и један веома топао и дирљив говор, у коме је величао снажну фигуру Бесмртног Краља и изнео Његова велика дела, подвлачећи нарочито велико и искрено пријатељство, које је Неумрли Краљ гајио према грчком народу.

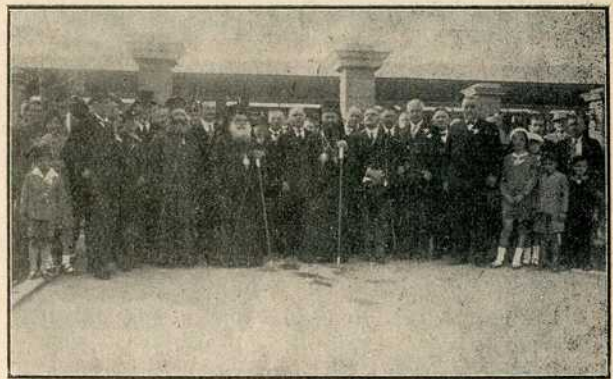
Полажући венце на Краљеву крипту, одржали су још говоре г.г. Манос, претседник Солунске општине, и Кофинас, биз. министар, па је затим гостима из Грчке упозаник Дворца, пуковник г. Леко, изложио историјат Краљеве задужбине на Оплепцу.

На жељезничкој станици у Београду грчке ходочаснике дочекали су чланови Југословенско-грчке лиге, претставници грчког посланства и маса грађанства.

У име Београдске општине госте је на станици дочекао и поздравио већник и претседник Техничког одбора инж. г. Милан Нешић, овим лепим и пријатељским говором:

„Лейа иницијатива, рекао је њ. Нешић поред осталој, која вас је довела код нас са жељом да положите венац на гроб нашеј бесмртној Краља Александра I, као и да посетите нашу престоницу, доказује нам спонтану наклоност коју ви увек показујете према Југословенима. Осећање узајамне љубави на овај начин развија се све више и више између наших двају народа и југословенска престоница је срећна да у том погледу допринесе

према својим моћима. Она је не мање срећна што има као своје госте тако одабране претставнике одличне јелинске нације. Сматрам да ћу бити тумач осећања претседника Београдске општине као и свих нас, ако истакнем да

Дочек грчких ходочасника на жељезничкој станици

су у часу данашње тешке светске узнемирености, наша старања за односе те врсте, за односе свих духовних вредности које сачињавају капитал цивилизованог човечанства, у ствари наше дужности, да је то интерес свакога од нас.”

На добродошлицу г. инж. Нешићу захвалио се претставник Лиге г. Јанко Дукас, подвлачећи нераздвојиво пријатељство које вежује грчки и југословенски народ.

После уписивања у Дворске књиге, гости су учинили посету претседнику Краљевске владе г. др. М. Стојадиновићу, који је госте веома срдечно примио у своме кабинету и са сваким измењао по неколико речи.

Пре него што су положили венац на гроб Незнаног Јунака, гости су учинили посету претседнику Београдске општине г. Влади Илићу, који их је дочекао у своме кабинету овом лепом и срдачном добродошлицом:

Господине Претседниче, Дозволите да Вама и свима члановима Ваше делегације пожелим у име Градској већи срдачну добродошлицу у овоме дому.

Пријатељство наша два народа давнашње је датума и ја се радујем што се оно све више и више учвршћује, нарочито ми је пријатно да, преко Вас и његоде колеџа из Солунске општине, поздравим цело грађанство Солуна и молим Вас да при Вашем повратку будете тумач најлепших осећаја Београђана према њима.

Делегати из Грчке у кабинету председника Београдске општине г. Владе Илића

Београђани неће никада заборавити да су у најбољим данима историје нашега народа уживали широко љубављиво пријатељство Грчке, а да су нарочито Солун и његово грађанство били ти чије смо љубављиво морали најдуже и најшире да уживамо.

Свако од нас носи у себи живу усјомену на то братско љубављиво и невољи и ми ћемо бити најсрећнији ако Ви и Ваши чланови делегације осетите, за време Вашега бављења у Београду и у нашој земљи, бар један део наше захвалности...

Но наша захвалност овом приликом мора бити увећана због лепе и узвишене идеје коју сте Ви сви имали да дођете и да олате пошту сени нашега Неумрлог Великог Краља Ујединитеља Александра I. Он је био зачетник идеје Балканског Сјоразума и Ви сте у једном узвишеном полету својих осећаја дошли из Вашега лејога Солуна, да се љубављиво клоните сени Онога који је и свој живот љубављиво положио на олтар мира и блаћостања Балканских народа.

Треба ли да Вам кажем, љубављиво претседниче, на какав је одзив у срцу Београђана нашао овај ваш леји тест? Он ће још више учврстити наше традиционално пријатељство на добро Грчкој и Југословенској народа.

Хвала Вам и добро нам дошли.

На пријатељску и срдачну добродошлицу претседника г. Владе Илића одговорио је претседник Солунске општине г. Манос, који је, између осталог, рекао:

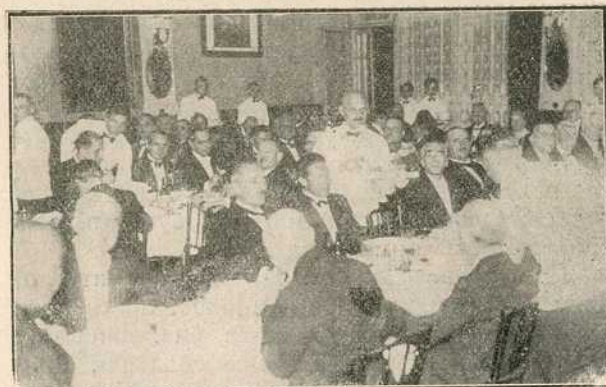
„Ми се у Београду и у ваљој земљи осећамо као у својој, рекао је г. Манос. Дошли смо да се љубављиво клонимо гробу Великог Хероја Краља Александра, који је био чувен у целом свету. Он је био утемељач нашег пријатељства и Балканског сјоразума.

Сада идемо на Авалу да љубављиво положимо венцац на гроб Незнаној јунака, који се борио раме уз раме са грчким војником у рату...”

На крају је претседник Солуна г. Манос позвао претседника Београда г. Владу Илића, да учини посету Солуну и Солунској општини, нашта је претседник г. Влада Илић срдачно заблагодарио.

После још многих посета која су грчки ходочасници учинили многим нашим установама, гостима је приређен свечан банкет.

Пошто су у Београду провели три дана, гости су срдачно испраћени, напустили Београд, односећи из њега најлепше утиске.

Са банкета у част грчких делегата

По повратку у Солун, претседник Солунске општине г. Манос, упутио је претседнику Београдске општине, г. Влади Илићу, телеграм, као и једно специјално пријатељско писмо, у коме се у име свих ходочасника и грађана Солуна најтоплије захваљује на срдачном и пријатељском дочеку у Београду.

М.